

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

91026

9-50

6992

7681

9

—

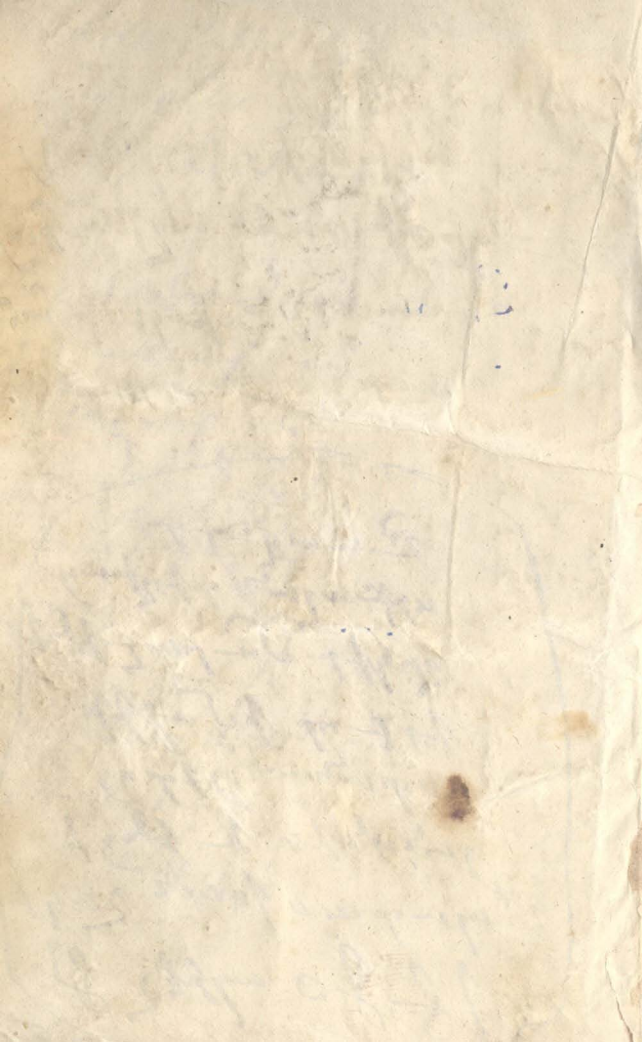
1866 Երևան 10 00

Այս գիրքը պատկանում է
Հայկ. Գրադ. Կենտրոնին

9

1

9110261
9-50

ԱՌԼՅ ՆՈՐԻ

ՍՐԲԵՉԵՆ ՏԵՂԵԸՅ

ՅՕՐԻՆԵԱ

Ի ՄԿԲՏԻՉ ԱՐԵՂԱՅԻ

ԳԵՐՄԱՆԻԿԵՑԻՈՅ

Ի ՄԻԼԻԸՆՈՒԹԵՆԻ

Ս. ԵՐՈՒՍԵՂԻՄԻ

ԵՐՏՕՆՈՒԹԵՄԻ

ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ ՈՒՅՄԱՆ

278385

2004

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Յ. ՏԵՐՈՅԵՆԵՑ

ՔԵՊԷՃԻ ԽԱՆՆ

2012

1858

Ի ՀԱՅՐԵՊԵՏՈՒԹԵԼՆ
Տ. Տ. Մ ԵՏԹՆՆՈՍԻ
ՆՈՐԸՆՏԻԲ ԵՒ ՍՐԲԱԶՆԱԿԱՏԱՐ

ԿԼԹՈՒԳ ԵՎՈՍԻ

ԵՄԵՆԵՅՆ ՀԱՅՈՅ
ԵՒ

Ի ՊԵՏՐԵՐԹՈՒԹԵԼՆ
ՍՐԲՈՅ ԵՐՈՒՍԵՂՆՍԻ

Տ. ՅՈՎ ՀԱՆՆՈՒ
ԵՐԺԵՆԸՆՏԻԲ ՍՐԲԵՂԸՆ
ՍՐԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ԵՒ ՀՐԱՄԱՆԱԻ

ԵՄԵՆԵՊԵՏԻ ՊԵՏՐԵՐԹԻ
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍՈՅ

Տ. ՅԱԿՈԲՅ

ՍՐԲԱԶԱՆ

ՍՐԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

Դ Ո Ի Ռ Ն

Վաղաքքյոլովք եւ գեղեցիկք, երկիրք
բազումք եւ վայելուչք են եւ են 'ի մէջ աս-
պարիզի լայնատարած աշխարհիս . բայց չիք
եւ չիք յար եւ նման ճնաշխարհիկ չքնաղքա-
ղաքիս սրբոյ Նրուսաղէմի՝ որ է մայր ամե-
նայն քաղաքաց . եւ ակն համայն տիեզերաց .
աղբիւր ամենայն լիութեանց հոգեւորական
բարութեանց եւ լուսաշաւիղ շնորհական նո-
րոգ օրինաց (օրէնք 'ի սիօնէ ելցեն) ո-
րով յորդառատ ուողեալ զամենայն 'ի ջրոյն
կենդանութեան, ոչ իբրեւ զաղինականն
գետ 'ի չորեսինս միայն, այլ 'ի բիւրաւոր ա-
ռաջս բաշխեալ բաժանեալ մինչ 'ի ծագս
տիեզերաց պտղաբերս գործէ զհամայն բա-
րեպաշտիկ հաւատացեալս առաքինական
Մատուածահաճոյ բարեմասնութեանց . երկիր
աւետեաց՝ յորմէ լցան լիացան տիեզերք ամե-
նայն բերկրալիւր աւետեօք փրկաւիթ տնօ-
րենութեան մարմնացեալ բանին Մատուծոյ,
գրախտ ցանկալի՝ որ ոչ զերկրաւորն արդիւ-
նաւորէ զպտուղ մարմնակառն կենդանութեան

այլ զճշմարիտ ծառն կենաց զիջեալն 'ի
 յերկնից՝ որ բուսոյց եւ բուսուցանէ եւս
 միշտ զհացն կենդանի զկեցուցիչն հոգւոց՝
 հոգւով 'ինա դիմելոց (Ես եմ հացն
 կենդանի՝ որ յերկնից իջեալ, եթէ ոք ու-
 տիցէ 'ի հացես յայսմանէ կեցցէ յաւի-
 տեան) : Արեգակն լուսապայծառ 'ի մէջ բազ-
 մութեան բազանշոյլ աստեղաց՝ որ բոցա-
 ճաճանչ փայլամբ առ ինքն հրաւիրեալ զը-
 բաւէ 'ի ծագաց տիեզերաց զամենայն սիրտ
 բազմատենչ ջերմեռանդ հաւատացելոց :

Ահա այս է Աստուածահաճոյ քաղաքն
 այն սիօն՝ յորում բարեհաճեցաւ բարեգութն
 Աստուած բնակիլ յաւիտեանս յաւիտենից,
 ո՛չ իբրեւ զՂաւիթ առօրեայ իշխանու-
 թեամբ, եւ այն եւս մեղանչական վիճակաւ
 մարդկայինս թշուառ բնութեան . այլ ինքն-
 իշխան անկախ զօրութեամբ եւ բոլորովին
 անհաղորդ 'ի մեղացն մասնակցութենէ հաս-
 տատեաց 'ի սմա զաթոռ անվախճան թա-
 գաւորութեանն 'ի ժամանակի մարդեղու-
 թեան իւրոյ, եւ 'ի վախճանի աշխարհիս
 աստ ունի միանգամայն բազմիլ 'ի գահ ար-
 դարութեան իւրոյ, (նստցի յաթոռ գատա-
 ւոր արդարութեան) : Ուստի ըզձալի է
 քաղաքս այս հրաշալի ոչ միայն մահու վի-
 ճակեալ վաղանցուկ մարդկան, այլ եւ ան-
 մահիցն դասուց, զօրացն հրեղինաց, հը-

րեշտակացն՝ գնդից՝ եւ հրեշտակապետացն
 պարուց՝ որք ՚ի սկզբանէ անճառելի մարմ-
 նառութեան բանին Մատուծոյ սկսեալ ա-
 ւետաբեր խնդութեամբ մինչ ՚ի պսակն ա-
 մենայն տնօրէնութեան հրաշափառ համբարձ-
 մանն Քրիստոսի մեծաւ փառօք ՚ի փող-
 օրհնութեան յաւերժական զուարճութեան
 գունդագունդ ծաւալմամբ յերկնից ՚ի յերկիր,
 ընդհանուր փրկութեան մարդկայինս բնու-
 թեան, եւ անպատում ուրախութեան աստ-
 ուածային մարդասիրութեան գտան գերա-
 գոյն պաշտօնեայ եւ նախկին աւետարանիչ
 համայն աշխարհի:

Արդ՝ զայսպիսի ունիս տեղի՝ պարծանայ
 ո՞վ անձնդ բարեպաշտ, քաղաք այնպիսի՝ որ
 յաստուծոյ ընտրեալ, տուն եւ տաճար ըզ-
 տէրն երկնի եւ երկրի յինքն սեփհակա-
 նեալ, քաղաք՝ ՚ի վերին զօրաց պատուեալ,
 եւ հրեշտակային սպասահարկութեամբ պաշտ-
 պանեալ, քաղաք՝ ՚ի մարդկանէ ջերմեռանդն
 ըղձիւ սիրեցեալ, եւ խորին զգացմամբ սըր-
 տի տենչացեալ, ըստ Ղաւթի թէ (Որպէս
 սիրելիք են յարկք քո տէր զօրութեանց,
 ցանկայ եւ փափաքի անձն իմ ՚ի գաւիթս
 քո):

Հապա ընդէ՞ր յապաղիս, զի՞ պատ-
 ճառս յօդես, է՞ր օրէ յօր ձգես, չյիշե՞ս
 երբէք թէ՛ ՚ի դուռն հասեալ կայ օրն՝

յորում զթել կենացդ յանկարծ իմն կըտ-
 րեալ տեսանես . ուրեմն մի՛ դանդաղիր բազ-
 բաղելով զայս եւ զայն , մի՛ խաբիր յաշխար-
 հային ունայն եւ պատիր զբաղմանց , ծանի՛ր
 զի (Ունայնութիւն ունայնութեանց ամենայն
 ինչ ընդունայն է) աշխարհիս , եւ մի գար՛ի
 մոռացօնս սքանչելի տեղւոյս փրկութեան
 քո : Քանա՛ , փութա եւ գուն գործեա՛
 դիմել յայսր ՚ի յարկս տան տեառն Մատու-
 ծոյ քո օր յառաջ սիրով եւ տենչանօք սըր-
 տի զՂաւթեանն երգելով ըղձալի նուագ
 (Թէ ոչ տաց քուն աչաց իմոց , կամ նինջ
 արտեւանաց , կամ հանգիստ իրանաց , մին-
 չեւ գտից զտեղի յարկի տեառն Մատուծոյ
 Յակորայ) :

ՀԵՂԻՆԱԿ ԳՈՐԾՈՅՍ

Թե մուսացայց զքեզ Երուսաղէմ
մուսացի զիս աջ իմ : (Սաղ . ԾՂ . 5) :

Ի բազում խնդրանաց ոմանց բարե-
միտ տէրունական ուխտաւորաց ջերմեռան-
դից ստիպեալ ըղձայր միշտ սերտ սիրով ըն-
ծայել պտուղ ինչ քաղցրութեան՝ ի ճաշա-
կումն ձեր համայն քրիստոսասէր հայկազ-
նեացի՝ որ էք ցանկ փափաքող այսպիսի իմն
զուարճալի հոգեւորական զբօսանաց : Մինչ
էր այս խորհուրդս ՚ի մտի՝ եհաս նմա կարգն
պաշտօնի երկնանման տաճարի սրբոյ յա-
րութեան ըստ գեղեցիկ կարգադրութեան
սրբոյ աթոռոյս, եւ անդէն անդ ապաւի-
նեալ յառատաձիր շնորհս հոգւոյն սրբոյ, եւ
միանգամայն շարժեալ եւ զօրացեալ ՚ի գե-
րազանց սիրոյ եւ յընդամոյս պարգեւաց
արեամբ մածեալ սրբազնասուրբ տնօրինա-
կան տեղեաց եւ կենսատու գերեզմանի
տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի մարմնա-
ցելոյ բանին Աստուծոյ . սկիզբն կալաւ

ձեռնամուխ գտանիլ սոյն բարեշաւիղ գործոյս, 'ի փառս եւ 'ի պատիւ ամենափափազելի Աստուած ընկալ սրբազան տեղեաց, եւ 'ի նմա տնօրինեցելոյ որպէսյն միածնի՝ Հօրն անեղի: Չոր թէպէտ 'ի վաղուց անտի յղացեալ երկնէր 'ի սրտի իւրում, եւ կամեր օր յառաջ ծնանիլ, բայց սղութիւն ժամանակին ջներելով կայր միշտ 'ի տափնայ տարակուսի. իսկ յորժամ եկն եհաս ժամ ծնանելոյ՝ ո՛չ եւս այնուհետեւ կարաց 'ի սրտի եւ 'ի մտի պահել զայն, այլ իսկոյն ծնաւ եւբեր յաշխարհ, եւ մատոյց նուիրեաց իբր հաճելի իմն ուղերձ զիս զփանաքի եւ անխմաստ սճիւ յօրինեալ բանական փոքրիկ գրքոյկս՝ որ եւ իսկ առաջնորդ եւ հայելի նկարագրական սրբազան տեղեաց տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, 'ի վայելումն եւ 'ի զուարճութիւն լրութեան ձերում աստուածասիրութեանցդ:

Գիտէր՝ զի են նախկին պատմագիրք ճոխք եւ լիակատարք. որպէս Յովսէպոս՝ Մարինոս՝ Հաննայ՝ եւ այլն: Բայց սա ո՛չ 'ի նոյն միտս եւ եթ պատմութեանցն զկնի ընթանալով՝ այլ զայժմեան 'ի ձեռս ունեցեալ կարեւոր տեղիսն ըստ կարգի ճառեալ, եւ ուրեք ուրեք յորդորակ ինչ մաղթանս ընծայեալ տնօրինեցելոյն վասն մեր Յիսուսի

Վրիստոսի, զբարետենչ ընթերցողսն հան-
դերձ ունկնդրօքն 'ի սէր սրբազան տեղեաց
եւ 'իկիրս հոգեւորս հրապուրելով նորանոր
իմն քաղցրիկ ուտեստ պատրաստեաց ջեր-
մեռանդ սիրով փափագողացդ սրբազան տեղ-
եացս . յաւել 'ի սմա եւս զամենափառաւոր
հանդիսավեհոլթիւնս թափօրից սրբոյ Ա-
թողոյս եւ երկնանման տաճարի սրբոյ Յա-
րութեան՝ թէ երից ազգաց եւ թէ զյատ-
կացեալ առանձինսն, զշաբաթական թա-
փօրսն, եւ զվասն ուխտաւորացն . զժամա-
նակս բուրվառացն եւ կոչնակաց եւ այլոցն
ամենեցուն համառօտակի վիպել մի ըստ միո-
ջէ :

Ապա միայնմա այսուհետեւ միայն աղեր
սական սիրով մաղթել 'ի բարեսէր վերժա-
նողացդ . նախ՝ ներողամիտ գտանիչ անկարգ
եւ անհետեթ ընթացից բանից ձեռնար-
կութեանս, եւ յանդուզն համարձակութեան
'ի ձկտումն յայսպիսի գործ ինչ սրբաբանու-
թեան . եւ հուսկ յետոյ փոխարինել զմասն
ինչ բարի 'ի խեղանուէր աղօթս ձեր իբր 'ի
հատուցումն վարձուց երկասիրութեան նոյն
յօրինօղի իմոյ՝ սրբոյ Աթողոյս յետին միա-
բան գերմանիկեցի Մկրտիչ Աբեղայի :

Ն Ե Խ Ե Ր Ի Ե Ն Վ

Ի՞նչ է քեզ գալ յԱրուսաղէմ՝
ո՛վ բարեպաշտ անձնըդ խոհեմ,
Թող փառս արագ խաբշիկ երկրիս՝
եւ հետեւեաց բանին վըսեմ:

Ի՞նչր դու ձայնի հըրեշտակին՝
որ հրաւիրէ 'ի սուրբ տեղին,
եկայք ասէ տեսէք զվայրիկն՝
ուր ըզՏէր ձեր փառօք եղին:

Կանխեա՛ եւ դու 'ի յառաւօտ՝
ազնիւ կենացդ զօր ունիս մօտ,
Ընց ըզ փափաք սըրտի քոյին՝
մինչչեւ անկեալ իցես յաղօտ:

Կայ մուժ գիշեր յանկարծ մահու՛
զոր ո՛չ գիտես յորում պահու,
փղձկիս ուժգին յայնժամ սրտիւ՝
բայց զե՞նչ օգուտ կեանքըդ սահու:

Եռաքելոց նրման Փրկչին՝
փուժա՛ դիմել յօտս Երարչին:

'ի Քալիլեա լեառն խոստման՝
ե՛լ 'ի կատար կամաց հաստչին :

Կալնու ըզ ձեռս քո այս ցուցակ՝
տայ քեզ շնչիլ անխոտորնակ .
ուր քեզ իցեն կամք գնալոյ՝
լըցուցանէ՝ ըզ քո փափաք :

Ի դրանէն որ Յոպպէու՝
մուծեալ տանի յելս արեւու .
հակեալ անտի 'ի հարաւ կոյս՝
դիմես 'ի վանս սուրբ Յակոբու :

Ջերախայրի եռանդ սրտիդ՝
ջերմ ընծայեա՝ 'ի սուրբ վայրիդ .
որ է պարծանք հայկազունեան՝
չքքեղ փայլեալ 'ի փառս ազգիդ :

Ո՛չ զըլանայ 'ի քէն տանիլ՝
ուր որ կարես կշտամբ յագիլ .
'ի մեծ տաճարն սուրբ Յարութեան
անդ չէ՛ հնար սիրով չայրիլ :

Ո՛հ երջանիկ կեանք երկնային՝
որք 'ի տեղւոյդ մեզ պարգեւին .
հե՛ղ զարտասուս առաս եւ յորդ՝
'ի սուրբ վայրիկդ Մստուածային :

Շըջեա՝ ըղծիւ փղծկեա՝ սրտիւ
հոլովեա՝ զքեզ որպէս զանիւ .

Գուցէ իբրեւ ըզ Մարիամ՝
գըտցես զՏէրդ սիրով սերտիւ :

Հրեշտակապետ վանք հրաշալի՝
ուր է նախկին բանա Յիսուսի :

Կից ընդ վանուց սուրբ Յակոբայ՝
կանգնեալ փայլի իբրեւ զարփի :

Փրկիչ անուն վայրն սոսկալի՝
դէմ յանդիման սուրբ Միօնի :

ուր տէրն մեր նախատանօք՝
եղաւ մինչ ցայգ յերկրորդ բանտի :

Իջ դու 'ի ձորն Գէթսեմանի՝
տե՛ս անդ զսուրբ վայրն աղօթի :

մո՛ւտ 'ի տաճարն ըսքանչելի՝
ամէնօրհնեալ Լստուածածնի :

Ընտի 'ի լեառն ել Չիթենեաց՝
ուստ համբարձաւ տէրն փառաց :

մերձ է սրմին եւ Կալիլեա՝
վայրն Ղազարու ժամ մի շաւղաց :

Ի քաղաքիդ են այլ տեղիք՝
ոմանք ազատք ոմանք գերիք :

Թո՛ղ զաւերակս եւ զանյայտնիս՝
որք երեւին անթուելիք :

Տունն ծննդեանց սրբոյ Կուսին՝
Պրօպատիկէ աւազանն հին :

փուշ պրսակի հըրապարակն՝
 եւ ապարան Պիղատոսին :

Բնակարան հերովդէի՝
 վայրն հանդիպման մօրն Յիսուսի .
 տեղին անկման Տեառն մերոյ՝
 եւ բառնալոյ զխաչն Սիմոնի :

Փարիսեցւոյն տունն ճաշոյ՝
 եւ սիւնրն այն արձան վճռոյ .
 բանտ Պետրոսի մերձ Յարուժեան՝
 եւ գերեզման Հեղինէ դշխոյ :

Կայ եւս տեղի յոյժ տենչտլի՝
 սուրբ ծնունդրն Բեթլէհէմի .
 այն սուրբ այրիկն կոյս ծընընդեան :
 տաճար չըքնաղ հիանալի :

Փոյթն երջանիկ արթուն հովուաց՝
 ուր լոյս սաստիկ փայլատակեաց .
 փառք 'ի բարձունս Մաքողին :
 խաղաղութիւն մեզ աւետեաց :

Ս կրտուժեան սուրբ գեան Յորդան՝
 ժամ է իբրեւ երկոտասան .
 ծովըն հրաշից Տիբերիայ՝
 եւ Գալիլեայ մերձ նմին կան :

Լեառն Թափոր երկնանըման՝
 անդ փառքն անճառ ձայնն հայրական .

աստուածային լոյսըն պայծառ
ըզմայլեցույց սուրբ զառաքեալսն :

Հապա մատո՛ տեառն Արարչին՝
փառք եւ պատիւ յաւիտենին :
որ հաճեցաւ անձառ սիրով՝
տընօրինիլ յայս սուրբ երկրին :

Բողոքի և սուգի ժամանակ
սիրտիցս անուշիկ
դաշտի երես ի սքանչելու
Սրբա-Տարու յընթացում
Բաբ-Նայ. Սուրբ շատ
բարձրացե՛, սպասե՛ յանդիման
ցի պարտի՛ ի քեզ արցե՛ :

մասնակցից ձեզից ի նախ
յախճից զձեզից միտո՛
մայ միտ ձոն յախճիս յ
մանցմանից զձեզից միտ
մայ մայ միտ միտ միտ

ԳԼՈՒԽ Ե.

Յաղագս գալոյ 'ի Կաղաքն սո-րբ Երու-
սաղէմ, և Տպեալ 'ի դրանէ Յոպպէո- , գալ
և շրջել նախ 'ի վանս սրբոյն Յակոբայ :

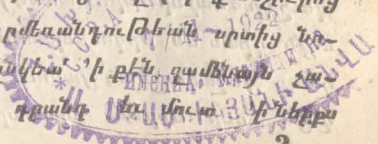
Երանեալք եղեն որք սիրեսցեն զքեզ Երու-
սաղէմ և ցնձացեն նորա ի խաղաղութեան
բաւմ, և եկ'ացեն օրհնութիւնք ի վերայ սի-
րողաց բոց : (Տուր. ժգ. 18) :

Կամի՞ս՝ ո՛վ քաջդ հայկազուն, գալ 'ի
ցանկալիդ սուրբ Երուսաղէմ, եւ անվրէպ
ընթացիւք շրջադայիլ 'ի տնօրինական սրբա-
զան տեղիս Քրիստոսի, եւ 'ի պարծանա
լութեան ձերում 'ի գերահրաշ վանս սրբ-
բոց Յակոբեանց . փութա՛, հա՛տ զլերինս
եւ ա՛նց ընդ ծովս անվեհեր սիրով . ե՛կ 'ի
վերին դուռն սրբոյ քաղաքիս որ կոչի դու-
ռն Յոպպէու, եւ արաբացիք ասեն Պապ
ըլ Խալիլ, առ զիս զգրբոյկս 'ի ձեռս.քո՝ որ
եմ իսկ հայելի նկարագրական եւ առաջնորդ

սրբազան տեղւոյս տեառն մերոյ տնօրէնու-
 թեան : Բայց չեւ եւս մտեալ 'ի ներքս՝ պարտիս
 ածել զմտաւ թէ արդեօք ո՞ւր հանդերձեալ
 ես մտանել, առ ի՞նչ քաղաք, յո՞րպիսի
 վայր, եւ կամ յորո՞յ բնակարան, եւ ան-
 դէն 'ի քեզ բերեալ զուշ քո՝ թօթափեա՛
 վաղվաղակի զթմրութիւն ճանապարհին .
 մո՛ւտ նախ քան զքաղաքս՝ 'ի սենեակ սըր-
 տի քո, քննեա՛ զքեզ, եւ տե՛ս թէ ունի՞ս
 ինչ զուճեքէ, թո՛ղ նմա 'ի սրտի քում,
 զըղջա՛ 'ի չարեացդ՝ զորս գործեալ ես յա-
 ռաջագոյն, լուա՛ զսիրտ քո ջերմ ջրով ար-
 տասուացդ, ջնջեա՛ մաքուր կտաւօք ապաշ-
 խարութեան, եւ ապա մտցես 'ի քաղաքս
 սուրբ, զի սուրբ է երկիրդ՝ յոր մտանե-
 լոց ես, եւ դուռն արքայութեան, քաղաք
 է մեծի արքային, եւ ընտրեալ յամենայն
 քաղաքաց, 'ի սմա է վայրն այն սքանչելի՛
 որ կոչի 'ի նահապետէն՝ (Տէր ետես)՝ 'ի սը-
 մա է Բէթէլն այն խորհրդաւոր՝ յորում
 Իսահակն երկրորդ փոխանակ առաջնոյն
 պատարագ հաճութեան ընծայեցաւ ևօր
 Եստուծոյ վասն հաշտութեան ընդ մարդ-
 կան եւ փրկութեան 'ի յաւիտենական դա-

տապարտութենէ . 'ի սմա է վայրն այն սուրբ՝
 ուր ամենայն ինչ կատարեցաւ՝ զոր խօսեցան
 մարգարէքն, զի միածինն Հօր 'ի սմա կա-
 տարելագործեաց զամենայն փրկաւիթ տնօ-
 րէնութիւնս իւր . չարչարեցաւ, խաչեցաւ,
 թաղեցաւ, յարեաւ, եւ համբարձաւ փա-
 ոօք առ Հայր՝ ուստի ել . ուստի քաղա-
 քըս այս է բնակարան Աստուածային, 'ի սմա
 է ակթուն Աստուածութեան՝ ուր աներեւու-
 թապէս բազմեալ կայ միշտ ամենասուրբ
 Աստուածութիւն, 'ի սմա են պարունակեալ
 գունդք հրեշտակապետաց՝ որք անդադար
 փառաբանութիւնս մատուցանեն անձառելի
 մարդեղութեանն Քրիստոսի, եւ ձեզ տէ-
 րունական ջերմեռանդ ուխտաւորացդ աւետիս
 յարութեան ընծայեն ասելով՝ գիտեմք, զի
 զ'իսուս զխաչելեալն խնդրէք՝ չէ՛ աստ,
 այլ յարեաւ, եկայք տեսէք ըզտեղին՝ ուր
 եղաւ, թէպէտ եւ յարեաւ, բայց անբա-
 ժանելի է միանգամայն եւ 'ի սրբազան տեղ-
 եացս, առ 'ի հատուցանել իւրաքանչիւրոյ
 վարձս ըստ ջերմեռանդութեան սրտից նա-
 ցաւ : Աւրեմն ըսկեա՛ 'ի բէն զամենայն չա-
 րիս արտաքոյ գրանդ եւ մուս 3 'ի ներքս

2
2

մարուր սրտիւ. եւ ջերմեւանդն սիրով.
սկսեա յառաջին զլիսոյս, ընթա՛, փութա՛
եւ կարդա՛: Ահեալ սակաւ ինչ յառաջ գէպ
առ արեւելս՝ դա՛րձ յաջ թիկունս կոյս, ՚ի
վեր վազեա՛ ՚ի հարաւ, անցեալ յառաջոյ
դրան բերդին՝ որ ասի Ղաւթի, գնա՛ փոքր
ինչ ուղղակի՝ իսկոյն գտանես զհոյակապ
զարմանալի դուռն երկաթեայ ամենացան-
կալի գերահրաշ վանուցս սրբոց յակոր-
եանց. մո՛ւտ ՚ի նա զուարճախառն երկիւ-
ղիւ, եւ խաղացեալ անտի քանի ինչ քայլ
յառաջ տեսանես ՚ի ձախակողմդ եւս դուռն
մի. մտեալ անդր գտանես զքարայտակ բակն
ամենասքանչ սրբոյ տաճարիս. են անդ եր-
կաթեայ ճաղք. անցեալ ընդ նոսա մտանես
՚ի ներքոյ կանանց վերնատան, ուր ընդ ա-
ռաջ ելանէ երկաթեայ աւագ դուռն երկ-
բերան ամենագեղեցիկ սուրբ տաճարիս՝ յորոյ
վերայ է սարսափելի եւ զարհուրելի պատկեր
մի դատաստանի, որ զտեսողսն իսկոյն յա-
պուշ կրթեալ սրտաբեկ առնէ յերկու կողմունս
սոյն դրան են երկու պատուհանանման սե-
ղանք՝ յաջակողմեան յանուն սրբոյն Ղէոր-
գայ. ուր երբեմն պատարապամատոյց են

եղեալ զեօթն ամ վարդապետք սրբոյ Ա-
թուոյս՝ արգիլեալ 'ի մտանելոյ 'ի սուրբ
տաճարս . զորմէ ունիմք պատմել յաւարտ
ճառիս . եւ 'ի ձախոյ կողմն՝ յանուն սրբոյն
'Աիկողայոսի սքանչելագործի . յայս կողմն
են կոչնակք երկուք . մին՝ տախտակեայ , եւ
միւսն երկաթեայ , զորս հարկանեն լուսա-
րարք 'ի կարգադրեալ պահու ժամերդու-
թեանց : Բայց դու մո'ւտ 'ի ներքս ասիւ
եւ խնդուլթեամբ , ե'րթ նախ դէպ առ յա-
ջակողմն սրբոյ տաճարիս , զի անդ գտանես
զցանկալին քո՝ զգանձն երկնային , զգերա-
հռչակեալն յամենայն ազգաց , զառաջնորդն
եւ զսիջնորդն ազգիս հայոց , եւ զպատ-
ուեալն 'ի տիեզերաց իսկ՝ զգլխադիրն 'ի
սէր Քրիստոսի , զսիրելի աշակերտն երկ-
նաւոր վարդապետին . զսրբազան առաքեալն
զմեծն Յակոբոս՝ որոյ ամենպապատուական
զլուինն կայ աստ ամփոփեալ ձեռամբ ամեն-
օրհնեալ Տիրամօրն : Ահա այս է գլխաւոր
պարծանքն ազգիս , այս է կատարիչն ա-
մենայն արժանահայց խնդրուածոց , եւ այս
է ներկայացուցիչն համայն ջերմեռանդ ուխ-
տաւորաց իւրոց , առաջի աթոռոյ Աստուա-

ծութեանն առ 'ի շնուլ զփափաքս սրտից
իւրաքանչիւրոցն: Հապա պարտիս եւ դու
աստ չարչարակցիլ նմա, զի եւ փառացն
հաղորդ Կտցիս, թէ եւ իւօք չկարես, բայց
է հնար զոր ցուցից բեզ. յիշեա՛ նախ ըզ
գլխատումն նորա 'ի սէր Աստուծոյ, գըլ-
խատեա՛ եւ դու 'ի սրտէ քումմէ զամենայն
հեշտութիւնս եւ զցանկութիւնս աշխարհի,
բղխեա՛ ընդ արեան նորա զառուս յորդա-
հոս արտասուացդ, եւ լուա՛ զամենայն աղ-
տեղութիւնս անձին քո. է՛ջ 'ի ծունկս.
անկիր 'ի վերայ երեսաց քոց. եւ այնպէս
մատո՛ զերկրպագութիւնս ամենամաքուր գե-
րեզմանի նորա, եւ ահա՛ յայնժամ լինիս
աշակերտ եւ եղբայր նորա, որպէս եւ նա
Վրիստոսի, եւ ապա հաղորդ փառաց նո-
րա անտարակոյս: Առուն սուրբ գլխադրիս
է սատափագործ եւ զարմանալի արուեստ-
իւք յօրինեալ՝ յոյժ գեղեցկատեսիլ. 'ի վե-
րայ գերեզմանին է կիսագնտակ սեղան իմն՝
ուր մատչի սուրբ պատարաքն, եւ 'ի ներքոյ
սեղանոյն է փոքր փոս ինչ՝ որ է իսկ
տեղի սրբազան զլխոյն. են անդ շարժա-

նակի զփոսիւ վեցեքին մշտավառ կանթեղք
եւ անուշահոտ ծաղկունք վայելուչ ամա-
նովք. ունի 'ի վերուստ զփոքրիկ գմբէթս
գեղեցկանկար երանգօք զարդարեալ, ունի
եւ զայլ բազում զարդս վայելուչս եւ շքե-
ղըս որովք պճնեալ գեղափայլի յաւուր
տօնախմբութեան իւրոյ, եւ յայլ աւուրս
հանդիսից: Աստ է միջադուռն մի փոքր. ընդ
այն անցեալ գտանես եւս դուռն ինչ փակ-
եալ, եւ ծածկոց ընդ երեսս, անդ են 'ի
մէջ նորա սքանչելիք եւ պատուական իրք,
մտեալ անդր տեսանես շուրջանակի կախեալ
զորմով զզարմանագործ գեղեցիկ գաւազանս
'ի վաղուց անտի մինչեւ ցայժմ, նա մանա-
ւանդ զւեթում հայկազուն թագաւորի մերոյ
սաթեայ միաճոյլ գաւազանն՝ որ չնաշխարհիկ
իմն է: Անդ են մասունք ամենայն սրբոց
կերպ առ կերպ շինուածովք արծաթապատ-
եալ, եւ այլ ամենայն հազուադիւտ նուիրեալ
անօթք, անդ են երեք գեղեցկազարդ սե-
ղանք. յաջակողմեանն է՝ յանուռն սրբոյն Սի-
նասայ. որ եւ անուռն եկեղեցւոյն կոչի սուրբ
Սինաս. ձախակողմեանն՝ յանուռն սրբոյն
Սարգսի, յորոց վերայ սուրբ պատարագ

մատչի՞ միանգամ 'ի տարւոջ յաւուր տօնա-
խըմբութեանց իւրեանց, եւ միւս սեղանն՝
որ է 'ի միջի, է յանուն սրբոյ Յարութեան,
եւ է փոքր յոյժ, բայց որպէս վարդ 'ի մէջ
այլ ծաղկանց: 'Ի մէջ սոյն եկեղեցւոյն է եւ
դուռն մի եկեղեցական գանձու գերահռչակ
սրբոյ աթոռոյս՝ ուր ամենայն զարդք եւ ա-
նօթք, թէ խաչք, թէ աւետարանք, թէ
սկիհք, թէ թագք, թէ սաղաւարտք, թէ
շուրջառք, թէ ծածկոցք եւ թէ վարա-
դոյրք պարունակեալ կան ըստ կարգի եւ
ըստ տեղոյն՝ որք 'ի գործ դնին ըստ աւուր
պատշաճի. ոչ ոք կարէ մտանել անդր բաց
յաւագ լուսարարէ ըստ սահմանադրութեան
նախկին սրբազան հայրապետաց. մատուցեալ
անդ զվայելուչ ջերմեռանդ երկրպագու-
թիւնս ահիւ եւ դողութեամբ, գաս դէպ 'ի
դուռն տաճարին, ուրկայ փոքր մատուռն մի
յանուն սրբոյն Մակարայ ճգնաւորի, անդ
է եւ գերեզման նորա. քանզի սա երբեմն
ընտրութեամբն Մատուծոյ պատրիարք է
նստեալ 'ի սուրբ աթոռս, ապա վճարեալ
զկեանս իւր, աստանօր է ամփոփեալ ըստ
արժանապատուութեան իւրոյ. աստի փոքր

ինչ յառաջ է փոքր դուռն մի՝ ուր մտեալ
ելանես Երեսուն եւ վեց աստիճանաւ 'ի վեր
'ի մէջ որմոյն, 'ի վերայ գլխադրին, անդ է
պատարագամատոյց փոքր սեղան մի՝ որ կոչի
սուրբ Նշան, աստ դնիւր երբեմն ամենա-
պատուական խաչն այն. որ ունի մեծ մասն
'ի կենաց փայտէ. բայց այժմ 'ի դանձարանի
պահեն առ 'ի զգուշութիւն: Յարտօքին
կողմն սոյն սեղանոյս է մի եւս փոքր դուռն՝
յոր մտեալ գտանես զսեղանն երկոտասան
առաքելոց՝ որ է իբր փոքր եկեղեցի մի. եւ
անտի եւս 'ի դուրս ելեալ 'ի փոքրիկ դրանէ
իմեքէ՝ տեսանես փոքր սեղան մի եւս՝ որ ա-
սի Համբարձման. յայս սեղանս միանգամ
'ի տարւոջ պատարագ մատչի, աստ է եւ
փոքրիկ դուռն մի՝ որ հանէ 'ի տանիսն. բայց
դու յետս դարձեալ անտի իջանես 'ի վայր
'ի նոյն առաջին դրանէ, եւ անդ գտանես
երկաթեայ ճաղ իմն դասանման՝ ուր կանգ-
նին ծերունազարդ վարդապետք՝ որք ո՛չ եւս
կարողացին վարել զպաշտօն եկեղեցական.
Եւ 'ի գլուխ սոյն դասի է փոքր աթոռ մէ-
երկաթեայ կաթուղիկէիւ՝ ուր բազմի սրբա-
զան պատրիարքն 'ի ժամ մատուցման սուրբ

պատարագի 'ի սուրբ գլխադիրն : Վյետս կոյս
 սորա է եւս դուռն մի տաճարիս՝ յորմէ մտա-
 նեն միշտ եկեղեցականք, վարդապետք եւ
 սրբազան պատրիարքն : Աստի շրջելով գնա՛
 դէպ առ ձախակողմն տաճարիս . անդ է հո-
 յակապ դուռն մի երկբերան՝ յոր մտեալ գը-
 տանես եկեղեցի մի՝ որ ասի Վջմիածին . անդ
 է՝ փառաւոր աւագ սեղան մի ամենայն վա-
 յելչութեամբ զարդարեալ ջահիւք եւ կան-
 թեղօք . 'ի ձախակողմն նորին 'ի մէջ դասին՝
 հինգ աստիճանաւ 'ի վեր է փոքր սեղան մի
 գեղեցիկ՝ 'ի վերուստ ունելով փոքր կա-
 թուղիկէ մի՝ որ կոչի Մինէական սեղան . 'ի
 մէջ սոյն սեղանոյ են երեք սքանչելի քա-
 րինք 'ի խնդրանաց Տիրամօրն բերեալ 'ի
 ձեռն հրեշտակապետի . մին՝ 'ի Մինէական
 լեռնէ . մին՝ 'ի Թաբօրական լեռնէ . եւ մին՝
 'ի Յորդանան գետոյ , զորս համբուրեն ջեր-
 մեռանդ ուխտաւորքն վասն բազում հրա-
 շագործութեանցն . 'ի մէջ սոյն եկեղեցւոյս
 է կանանց դուռն՝ յորմէ մտեալ կանայք ե-
 լանեն երեսուն եւ եօթն աստիճանաւ 'ի
 վայելչազարդ վերնատունն՝ որ է յոյժ փառա-
 ւոր , ջահիւք եւ կանթեղօք զարդարեալ . անդ

են երկու պատարագամատոյց սեղանք. ա-
ջակողմեանն՝ Պայծառակերպութեան. եւ
ձախակողմեանն՝ Ընթրեաց: Ըստի իջեալ 'ի
վայր, եւ անցեալ կրկին յառաջին դրանէ
գաս դէպ առ ձախակողմեան դասն սրբոյ
տաճարիս. չեւ եւս մտեալ 'ի դասն՝ ընդ ե-
րես որմոյն կայ դուռն մի փոքր սատափա-
գործ՝ որ անտի ելանես երեսուն եւ վեց աս-
տիճանաւ 'ի միջոյ որմոյն 'ի վերայ երկուց
դասուց խորանացն՝ ուր են երկու սեղանք
գլխաւոր առաքելոցն. աջակողմեանն՝ Պետ-
րոսի, եւ ձախակողմեանն՝ Պողոսի. ամենայն
չըքեղութեամբ դարդարեալ, եւ յաւուրս տօ-
նախմբութեան իւրեանց մատչի սուրբ պա-
տարագ ամենափառաւոր Հանդիսիւ: Ընդ 'ի
յետուստ կողմանէ աւագ սեղանոյն է ճա-
նապարհ՝ որ հանէ 'ի մէջ ամենահոգակ բարձ-
րակառոյց հոյակապ գմբէթի սրբոյ տա-
ճարիս՝ յորմէ գնան լուսարարք 'ի հանդիսա-
ւոր աւուրս 'ի լուսաւորել զկանթեղս՝ որք
են 'ի մէջ գմբէթի շուրջանակի իւրեւ եր-
կերիւրք: Արագարձեալ անտի լջանես 'ի
վայր, եւ մտանես 'ի ձախակողմեան դասն՝
ուր է սեղան սուրբ Ըստուածածնի. ասպա-

ըէզ երկուց դասուց է յոյժ լայն եւ ընդարձակ
եւ յատակ նոցա կարի գեղեցիկ յօրինեալ գոյն
զգոյն կճեայ մանր քարամբք: Անդ է տե-
սանել զամենավայելուչ դասակարգութիւն
երկուց կողմանց, փառահեղ եպիսկոպո-
սաց, խոհեմազարդ խորհրդականաց, գեր-
իմաստ վարդապետաց, պարկեշտասուն սար-
կաւազաց, եւ քաղցրաբարբառ դպրաց. եւ
սրբազան պատրիարքն կայ 'ի մէջ նոցա 'լ
զլուս աջակողմեան դասուն որպէս ակն 'լ
մատանուոջ, եւ վարդ 'ի մէջ բազմատեսակ
ծաղկանց. 'ի մէջ սոյն սեղանոյ եւ աւագ
սեղանոյ 'ի ճակատ որոյն է սքանչելագործ
աւետեաց պատկերն սուրբ Աստուածածնի,
որոյ աւետատու հրեշտակապետին Վաբրիէ-
լի պատկերն է 'ի միւս կողմն աւագ սեղա-
նոյ, որք են դէմ առ դէմ միմեանց. յորոց
բազում սքանչելիք եղեալ ասին. որ եւ տե-
սութիւնք պատկերաց ինքնին վկայեն զհը-
րաշագործութիւնս իւրեանց. 'ի սոյն ճախա-
կողմեան դասէն 'ի վեր ելանեն չորս աստի-
ճանաւ 'ի գերահռչակ ամենադայժառ լոյս
աւագ խորանն՝ որ ամենափառաւոր շքեղու-
թեամբն յապուշ կրթէ զբոլոր տէրունական

ուխտաւորսն, եւ ինքնին սկսանի բղխիլ հո-
սիլ յաչաց նոցա գետք արտասուաց. 'ի ներ-
քոյ սորին է եղեալ ամենապատուական մար-
մին սրբոյն Յակոբայ տեառնեղբայր արդար
առաքելոյն: Աքանչելիս այս Յակոբ եղեւ
առաջին պատրիարք մայր սուրբ աթոռոյս
տեսչութեամբն Լստուծոյ եւ ընտրութեամբ
սրբազան առաքելոցն. եւ այս սուրբ աթոռս
էր տուն նորա՝ որ վիճակեցաւ ազգիս հայոց
տեղի սեպհական 'ի վաղուց անտի՝ զորմէ
ունիմք ճառել առ յապայն. ըստ անուանն
արդարութեան էր եւ վարք սրբոյն, որ-
պէս եւ մեծին Յակոբայ զլսադրի. ուստի
յանուն սոցա կոչի այժմ սոյն գերահռչակ
սուրբ պահս. մայր սուրբ աթոռ սրբոց
Յակոբեանց. որ 'ի վերայ երկուց անգլո-
րելի հաստատուն սեանց կառուցեալ կայ
անշարժ մինչև ցայժմ. եւ յուսամք թէ մինչ
'ի կատարած աշխարհի եւս առաւել շքե-
ղութեամբ կայ եւ մնայ 'ի պայծառութեան,
'ի պարծանս լրութեան ազգիս հայոց.
Խնդրեմք 'ի տեառնէ զի միշտ փառաւոր եւ
հաստատ պահեսցէ, եւ զմեզ զամենեսեանս
'ի սէր սորա անբակտելի կապեսցէ:

Պարտիս աստանօր ո՞վ հողիդ ջերմե-
ռանդ ածել. 'ի միտ զվարս եւ զկատարած
սրբազան առաքելոյս, եւ զնոսին փութալ
յանձին քում՝ ցուցանել. զի հաղորդ գտա-
նիցիս փառաց նորա. տինա՛ ուղղեա՛ զղեկ
անձինդ 'ի ճանապարհն արդարութեան, եւ
օրինակ կայո՛ զքեզ ամենեցուն իբրեւ զնա
սրբութեամբ եւ առաքինութեամբ. հան ըզ-
քեզ ըստ սմին յաշտարակն բարձրութեան
Մատուածահաճոյ բարեմասնութեան. եւ
միանգամայն կալ զանձնդ. 'ի վայրն խոնար-
հութեան, եւ մի՛ ցաւս կրէր ընդ անկումն
քո 'ի խոնարհ վասն սիրոյն արքայութեան.
նա եւ մատո՛ զղլուխդ ընդ նմին խորտակ-
ման փորձութեանց եւ նեղութեանց աշ-
խարհի որք են պարգեւք Մատուծոյ: Աւ մի՛
ընդ դիմանար երբէք ձախողութեանց, տա-
լով զքեզ հեշտութեանց երկրաւոր ցան-
կութեանց. այլ տոկա՛, համբերեա՛, լռեա՛
եւ ժուժեա՛, զի ընդ նմին վայելեսցես եւ
դու զփառս անվախճան կենաց: Ղ/ըքն
սրբոյ սեղանոցս է կիսազնտակ, եւ 'ի վերուստ
ունի զոսկեղէն խաչկալս եւ զերիս գեղեց-
կատեսիլ կաթուղիկէս հանդերձ մէն մի տէ-

րունական փոքր պատկերաւ, եւ միջինն է
բարձր եւ վայելուչ յոյժ՝ որք զերկնից կա-
մարացն բերեն յինքեանս զօրինակ պայծա-
ռութեամբք իւրովք :

Անցեալ եւ ընդ այս հրաշափառ սեղան՝
երթաս յաջակողմեան դասն՝ ուր է սեղան
սրբոյ Արապետին, ՚ի գլուխ սոյն դասի է ա-
մենահռչակ գեղեցկատեսիլ աթոռ տեառն-
եղբայր սրբազան առաքելոյն Յակոբայ .
յորոյ վերայ եւս կառուցեալ կայ ամենա-
փառաւոր կաթողիկէ . աստ ո՛չ նստի սրբ-
բազան պատրիարքն . միայն թէ ՚ի տարւոջն
միանգամ, եւ այն իբր կէս ժամ, յաւուր-
տօնախմբութեան սրբազան առաքելոյն .
բայց միշտ կայ զարդարեալ ընտիր գորգիւ
եւ ամենայն շքեղութեամբ . կից ընդ սմա
է եւ աթոռն սրբազան պատրիարքի ՚ի կողմն
ատենի . ուր բազմին միշտ աստուածընտիր
արժանաժառանգ պատրիարքունք : Ի վախ-
ճանիլ պատրիարքաց՝ սեւազգեստիւք շրջա-
պատեն զերկոսին աթոռսն եւս, մինչ ՚ի
յատկանալ նորոյն՝ որ յայնժամ պայծառ
զգեստիւք զարդարեն : Օայլ եւս զանազան
շքեղութիւնս եւ զզարդս սրբոյ տաճարիս :

եւ ահեղակերպ սքանչելի պատկերս՝ որք շրջապատեալ կան զերեսօք որմոցն, եւ մանաւանդ երկուց դասուց արտաքոյ սեանց եղեալ, եւս արտաքոյ գրան սուրբ գլխադրի ամենապայծառ հրաշայլի Աստուածածնի պատկերսն, նա եւս ՚ի հանգիսաւոր աւուրս զարիփափայլ զարդարանս եւ զանթիւ կանթեզօ, եւ զբաշմաշտանակ գեղեցկատեսիլ ջահսն, զզարմանալի բարձրահասակ աշտանակսն, եւ զգեղեցկանկար մոմեղէնսն՝ որովք լուսաւորին ՚ի պարծանս ազդիս. ո՞վ կարէ մի զմիոյ ճառել, որ տեսողաց է միայն գիտելի, եւ մեկնողաց ՚ի նմանէ կսկիծանմոռանալի: Ի մէջ սուրբ Յակոբայ համայն վեր ՚ի վայր մշտավառ կանթեզքն են քառասուն եւ հինգ:

Ապա եւ եալ ՚ի սոյն յաջակողմեան դասէն գտանես անդ միջադուռն մի սատափագործ՝ յորոյ աջակողմն է սքանչելատեսիլ պատկերն տէրունական. որ պայծառագոյն է քան զամենայն պատկերս, եւ է կից ընդ գերեզմանի գլխադրին. որոյ առաջի սեղանս յօրինեն յաւուր տօնախմբութեան որդւոցն որոտման փառաւոր զարդուք: Ստանես ընդ

այս դուռն՝ ուր է փոքր եկեղեցի մի յանուն
սրբոյն Ստեփաննոսի՝ որ ունի զերիս սե-
ղանս . յաջակողմն Առաքելոցի անուամբ . եւ
ընդ մէջ այսր սեղանոյ եւ աւագ սեղանոյ է
փոքր սեղան մի խաչելութեան՝ սակաւ ինչ
ի վայր , ուր զգեստաւորին՝ ի մէջ սրբոյ Յա-
կոբայ մատուցեալ պատարագաց ժամարարք
թէ վարդապետք թէ եպիսկոպոսունք եւ
թէ սրբազան պատրիարքն . իսկ աւագ սե-
ղանն է յանուն սրբոյն Ստեփաննոսի՝ ուր
հանդիսաւոր պատարագ մատչի յաւուր տօ-
նախմբութեան իւրոյ . եւ ճախակողմեան սե-
ղանն է աւագանն Աիւրդի Արուսազէմի սրբ-
բազան հայրապետի՝ որ անդ մկրտեաց իւր
հարիւր հազար հոգի յաւուր երեւման կենսա-
տու սուրբ Քաչին , ուր կայ տակաւին երկա-
թեայ սուրբ խաչն . որով սրբեաց զջուրն յայ-
նրմ ժամանակի սուրբ հայրապետն . որ պահի
մինչեւ ցայսօր ի վկայութիւն եւ ի հաստա-
տութիւն նոյն եղեալ աստուածահրաշ իրո-
ղութեանց . կից ընդ սեղանոյս է դուռն իւ-
ղատան սրբոյ տաճարիս : Ի մէջ սոյն եկե-
ղեցոյս զգեստաւորին ամենայն եկեղեցաշ

կանք, թէ 'ի սուրբ պատարապի, եւ թէ 'ի
հանդիսի, 'ի սմա են բուրվառք սարկաւա-
դաց, 'ի սմանէ ելանեն երկոտասան աստի-
ճանաւ 'ի շքեղափայլ ոսկեզօծ ամպիոնն՝
ուր օր ըստ օրէ ընթեռնանի յայմաւուրն
ըստ աւուրն պատշաճի. 'ի սմա է սուրբ ա-
ւազանն մկրտութեան երախայից, 'ի սմա է եւ
տեղի ինչ՝ ուր երբեմն բաղմի աւագ լու-
սարար արքեպիսկոպոսն առ 'ի նկատել զա-
րարմունս սարկաւադաց եւ դպրաց. զի է
գերագոյն կառավարիչ 'ի վերայ եկեղեցա-
կանաց ըստ սահմանադրութեան նախկին
սրբազան հայրապետաց. 'ի մէջ սոյն եկե-
ղեցւոյս է եւ փոքր դուռն մի՝ որ հանէ ըզ-
քեզ 'ի մոմատունն. անտի 'ի վեր ելեալ աս-
տիճանօք՝ գնաս 'ի տանեաց դէպ առ կողմն
արեւելեան, եւ անդ գտանես միասեղան
փոքրիկ մատուռն մի շքեղափայլ՝ որ կոչի
Հոգին սուրբ, ուր սրբազան հայրապետն
'Իրիգոր՝ պարօնտէր կսչեցեալ, տեսեալ
ակն յանդիման զՀոգին սուրբ յաւուր Պեն-
տէկոստէի. վասն այնր կառուցեալ է զայս
փոքր եւ գեղեցիկ եկեղեցին. աստ երբեմն
սուրբ պատարագ մատչի: 'ի ներքոյ սորա է

սուրբ Թորոսի անուամբ կառուցեալ ամե-
 նաչքնաղ փառաւոր եկեղեցին՝ որոյ ճա-
 նապարհն է ՚ի մէջ ուխտաւորաբնակ Թա-
 ղից, մտեալ ՚ի նա յարտաքին դրանէ՝ եր-
 կոտասան աստիճանաւ իջանես ՚ի վայր, եւ
 ՚ի Թիկունս դարձեալ գտանես զերկաթեայ
 դուռն եկեղեցւոյն. իսկ առաջի դրանն է
 փոքր սեղան մի, որ կոչի սուրբ Սանդուխտ.
 մուտ ՚ի ներքս, եւ տեսնես շրջապատեալ
 բոլորովիմբ յախճապակաւ, եւ յոյժ գե-
 ղեցկատեսիլ պատկերօք զարդարեալ. ունի
 միայն աւագ սեղան՝ ամենայն վայելչու-
 թեամբ զարդարեալ. ՚ի ճախակողմն սեղա-
 նոյն է փոքրիկ մատուռ մի. սուրբ Ս եր-
 կեռիտի անուամբ՝ անդ եզեալ կայ եւ մա-
 սունք նորա արծաթապատեալ, ՚ի յաջա-
 կողմն դասին՝ ընդ երես որմոյն է փոքր
 տելի մի աւազանանման՝ ուր է գերեզման
 Թէոդորոսի՝ որդւոյ Ա եւոնի արքայի մե-
 րում կիլիկեցւոյ. աստ է եւ դուռն աւան-
 դատան՝ ուր մտեալ տեսանես գեղեցիկ սե-
 ղան մի յանուն որբոյն Արապետի. ուր
 զգեստաւորին պատարագամատոյճք եւ այլ
 եկեղեցականք ՚ի լինելն : աստ սուրբ պա-

տարագ: Ահա այսքան են ուխտատեղիք եւ սեղանք պարունակեալք 'ի մէջ գերագահ սրբոյ աթոռոյս սրբոյ Յակոբեանց: Ահա այսպիսի պատուական քանձք են 'ի մի գումարեալ աստ 'ի մէջ ամենացանկալի սուրբ վանուցս: Ահա այսոքիկ են գլխաւոր պարծանք հայկազնեան ազգիս՝ պարգեւեալ եւ վիճակեալ 'ի Տեառնեղբօրէ անտի մինչեւ ցայժմ գիտութեամբ ամենայն ազգաց. եւ մանաւանդ տեսչութեամբն Աստուծոյ:

Առաջին հիմնադրութիւն սրբոյ աթոռոյս եղեւ Առաքելոյ անտի՝ որք յորժամ նստուցին զերանելին Յակոբ Տեառնեղբայրն եպիսկոպոս եւ առաջին տեսուչ տանն Աստուծոյ. շինեցին աստ փոքր մատուռիմն առ 'ի կատարել զահաւոր խորհուրդն սուրբ պատարագի. զի սոյն տեղի՝ տուն եւ բնակարան էր սրբազան Առաքելոյս որպէս յառաջագոյն եւս ասացաք: Օտառաջին հիմնադրութիւնն քրիստոնէական սուրբ եկեղեցւոյ աստ հաստատեցին սրբազան առաքեալքն: Իսկ յորժամ եկն թագուհին Հեղինէ՝ ո՛չ մայրն Արստանդեայ, այլ կինն Աբգարու թագաւորին մերոյ՝ առաջին պըտ-

դոյն քրիստոնէութեան Արամեան ազգիս .
ասի թէ՛ այսր էջ 'ի սուրբ աթոռս , որ
յայնժամ սով սաստիկ էր 'ի քաղաքիս այս-
միկ . եւ ինքն թագուհի գոլով միջագե-
տաց՝ որպէս պատմեն Յովսէ . Խորեն .
Եւսեբ . հայոց պատմու . Մարի . եւ այլք
բազումք . բերեալ ընդ իւր ցորեան բա-
զում Նշգիւտոսէ՝ լիացոյց զամենայն բնա-
կիչս Նրուսաղէմի , եւ սկսաւ շինել զմա-
տուռս զայս՝ օրինաւոր եկեղեցի . բայց ո՛չ
որպէս զայժմեանս : Աոյն մեծահաւատ հայ-
կազուն թագուհիս Հեղինէ՝ աստ 'ի սուրբ
քաղաքս վճարեալ զկեանս իւր բարի մահ-
ուամբ . թաղեցաւ առաջի դրան սրբոյ քա-
ղաքիս 'ի նշանաւոր տեղւոջ՝ որ կայ մինչեւ
ցայժմ :

Այսպիսի պայծառութեամբ մնացեալ
սուրբ աթոռս յաջորդութեամբ եպիսկոպո-
սաց՝ որպէս լաւագոյն պատմէ Եւսեբիոս
պատմիչն , մինչ 'ի ժամանակս առաջնորդու-
թեանն տաճկաց՝ Մահմէտ կոչեցելոյ . որ
յերորդ ամի իշխանութեան իւրոյ եկեալ
'ի սուրբ քաղաքս , եւ բազում մարդասիրու-
թիւնս տեսեալ յազգէն մերմէ՝ ետ 'ի ձեռս

մեր գիր հաստատուն՝ իւրով ձեռամբ իսկ
դրոշմեալ . . . թէ վանքն սուրբ Յակոբայ՝ որ
կոչի 'ի մէնջ Ս'ար Եագուպ . լիցի սերիա-
կան վանք եւ բնակութիւն հայոց ազգի՝
որպէս եւ է մինչեւ ցայժմ . եւ ո՛չ այլ ոք
'ի միւս քրիստոնէից ունիցի իշխանութիւն
ձեռս արկանել սմա . կամ բռամբ յափըշ-
տակել 'ի ձեռաց հայոց . եւ թէ մի անձն
միայն մնասցէ 'ի հայոց ազգէ յայսմ քա-
ղաքի՝ նա տիրեսցէ սմա , եւ ո՛չ այլ ոք .
Այսպիսի հաստատութեամբ [եւ նշովիւք
կրօնից իւրեանց գրեալ եւ կնքեալ զհրօ-
վարտակն զայն ետ մեզ . որ է 'ի մեղ մին-
չեւ ցայսօր :

Իսկ յետ ժամանակի մինչդեռ տիրեցին
մեր հայկազուն թագաւորքն Աիլեկիոյ , եւ
անտի մինչեւ 'ի Հրէաստան եկին բարե-
պաշտ թագաւորքն Վեոն եւ Հեթում 'ի
սուրբ քաղաքս . ո՛չ թէ երկուքն 'ի միա-
սին , այլ իւրաքաչիւրն 'ի ժամանակի տէ-
րութեան իւրոյ . եւ արարին բազում շինու-
թիւնս սրբազան տեղեաց . որոց առաջինն
եղև նորոգումն սրբոյ աթոռոյս , լայն եւ
ընդարձակ դրութեամբ , բարձրակառոյց եւ

հոյակապ հաստատութեամբ 'ի վերայ ջարից սեանց՝ որ ամենապայծառ շքեղութեամբն ապշեցուցանէր զամենայն ազգս. եւ մինչեւ ցայսօր է նոյն թագաւորաշէն պայծառութիւն սրբոյ աթոռոյս՝ որ է պարծանք պարծանաց լրութեան ազգիս քաջ հայոց։ Սոյն բարեպաշտ թագաւորքն ո՛չ միայն զաթոռս զայս՝ այլ եւ բազում սրբազան տեղիս նորոգեցին. թէ 'ի մէջ սուրբ Յարութեան, եւ թէ արտաքոյ. որպէս զհրեշտակապետն, զսուրբ փրկիչն, զսուրբ համբարձումն, զսուրբ Աստուածածնի սարսափելի գերեզմանն, եւ մանաւանդ զսուրբ ծնունդն. զի սրբոյ ծննդեան սոյն զարմանալի սեամբք զառաջին հոյակապ կառուցումն՝ ասեն լինիլ 'ի մերս քաջ Տրդատայ. եւ երկրորդ նորոգումն յառաջին շէնութեամբ թագաւորէն Ալիլիկոյ, որ 'ի վկայութիւն նորին՝ գիր եւս գրեալ կայ հայերէն մինչեւ ցայժմ 'ի վերայ միջին տախտակեայ դրան մեր այսպէս « 'ի թուին հայոց զՃՏԳ, կազմեցաւ Գուռս այս տաճարիս ձեռամբ տէր Աբրահամին եւ տէր Առաքելոյ, 'ի թագաւորութեանս հայոց շէնութեայ որդւոյ Արստանդնի. Քրիստ-

ՄԱՍ Եստուած որորմի աշխատաւորաց ,,
Քի յայնմ ժամանակի սուրբ ծնունդն ,
սուրբ գողգոթայն , եւ սուրբ համբարձու-
մըն , յատուկ տեղի սեփական էր ազգիս
հայոց . բայց յետոյ անիրաւութեամբ եւ
խարդախութեամբ յափշտակեալ են յոյնք .
մասն ինչ թողլով 'ի ձեռս մեր : Սոյն շե-
թում ունի եւ քանի ինչ սենեակս 'ի մէջ
սուրբ Եսկորայ վանուցս՝ որ մինչև ցայ-
սօր յիշին շեթում թաղաւորի սենեակք :
Իսկ քաջն Սեւոն յետ նորոգելոյ զբազում
տեղիս , կանգնեաց նա եւս զեկեղեցի մի
ողջոյն 'ի վանս մեր յանուն սուրբ Թորո-
սի . զի ունելով ընդ իւր որդի մի սիրելի՝
Թորոս անուն . աստէն վճարեալ է զկեանս
իւր կոյս մանուկն Թեոդորոս . ուստի ամ-
փոփեալ աստ արքայն Սեւոն զմարմին որդ-
ւոյ իւրոյ սիրելւոյ՝ կառուցեալ է զայս վա-
յելուչ և կեղեցի՝ յանուն որդւոյ իւրոյ սուրբ
Թորոս՝ որ յառաջ ասացաք :

Իսկ յետ ժամանակաց մինչ փայլէր յայ-
սրմ պայծառութեան վանքս մեր գերահռո-
չակ . եկն եհաս Սալահէտտին անուանեալ
սուլթանն Կզիպտոսի . որ տեսեալ զպայծա-

ուղթիւն սորա, կամեցաւ յաիշտանիւ 'ի
 ձեռաց մերոց. բայց խղճալի ազգն մեր առ
 հասարակ դիմեալ յոտս նորա աղաչեցի ն յոյժ,
 զի մի զըկեսցէ 'ի սեփական բնակութենէ
 մերմէ. եւ նա զիջեալ փոքր ինչ՝ ասէ. կըն-
 քեմ այժմ՝ զվանքս այս նշանաւ իւրիք, եւ
 մնասցէ այնպէս մինչեւ դարձայց 'ի Ղա-
 մասկոսէ. եթէ յայնժամ գտանեմ զնշանն
 իմ հաստատուն՝ շնորհեմ ձեզ. թէ ո՛չ 'ի
 բնակութիւն շիցի ինձ, եւ այսպիսի վճռօք
 ի՞քն միայն մտեալ 'ի ներքս սրբոյ տաճա-
 րիս, եւ գաղտ 'ի վառ թողեալ զաւագ սե-
 ղանոյ կանթեղն ել արտաքս. եւ կնքեալ
 զդրունս սրբոյ տաճարիս գնաց. զի բուռն
 էր զօրութեամբ եւ ինքնակալ. յայնժամ ան-
 ճարացեալ մերս խղճալի միաբանութիւն.
 զպատուհանն, որ է ընդաջմէ դրան օժեալ
 իբր սեղան, եւ եղեալ պատկեր. խաչ, ա-
 ւետարան, յանուն սրբոյն Վէորգայ. պաշ-
 տէին անդ զժամերգութիւնս եւ զսուրբ պա-
 տարագն ցեօթն ամ. որպէս քաջ պատմէ
 պատմապիրն հայոց. իսկ զկնի եօթն ամաց
 մինչ յերկն Սալահէտտին 'ի Ղամասկոսէ,
 ընդ առաջ ելեալ մերայինք յիշեցուցին ըզ-

խօսածունս իւր. եւ նա եկեալ բազմու-
թեամբս 'ի վանս մեր. եւ յծ զկնիքն 'ի դը-
րանց եւ մտեալ 'ի ներքս, ետես զի վառէր
տակաւին կանթեղն աւագ սեղանոյն. եւ
սարգիստայնքն պատեալ էին 'ի վերայ նո-
րա. յայնժամ զարմացեալ յոյժ սուլթանն՝
շնորհեաց զվանս մեր կրկին մեզ. եւ ան-
ձամբ վկայեաց թէ վանքս այս Մատուծոյ
է պարգեւեալ հայոց. եւ ո՛չ 'ի մարդկանէ.
ուրեմն նզովեալ եւ անիծեալ լիցի ով որ եւ
կամիցի յափշտակել զայս 'ի ձեռաց հայոց.
այսու բանիւ ետ եւ հրովարտակս դրոշմ-
եալս ձեռամբ իւրով մեզ. նա եւս ետ գը-
բել 'ի վերայ արտաքին դրան վանուցս՝ ա-
րապի գրով զայս հաստատութեան գիրն.
որ նոյն գրեանք կան մինչեւ ցայժմ 'ի վա-
նրս մեր: Բայց 'ի վերայ այսր ամենայնի մե-
ծապատիւ եղբարքն մեր յոյնք չվերջանան
երբէք ձեռներէց գտանիլ երբեմն երբեմն
շփոթմանց վասն սրբոյ աթոռոյս, զրգուե-
լով զայլ եւ այլ ունայն վէճս եւ առիթս
խռովութեանց. չպատկառին գոնէ 'ի վկա-
յութեանց այլասեռ ազգաց՝ որք եւ հեթա-
նոսք գոլով՝ անձամբ վկայեն թէ 'ի տես-

չութենէ Եստուծոյ պարգեւեալէ վանքս
այս սուրբ Տակօր՝ հայոց յառաջուց անտի,
սակայն ո՛չ գիտեմ թէ յիմմէ՞ յառաջանան
այսպիսի չարաչար նախանձութիւնք. եթէ
աշակերտք իցեն Քրիստոսի, որպէս խոս-
տովանին, բանիւ գոլ, ո՛չ պարտին երբէք
այսպիսի ինչ առնել այլոց, եւ մանաւանդ
եղբարց, որպէս եւ Քրիստոս վարդապետն
եւ ուսուցիչն մեր չարար. եւ ո՛չ հրամայեաց
եւս աշակերտելոց իւրոց առնել զայսպիսի
չարիս:

Թուի թէ չունին բաւական տեղեկու-
թիւն հին եւ նոր ընտիր մատենից, որք այլ
եւ այլ օրինակօք վկայեն սեփական գոլ հա-
յոցս. սոյն սուրբ աթոռս 'ի բնէ անտի,
եւ կամ կողմնակի ընթեռնելով զայնոսիկ՝
յատկապէս ընդ հակառակն ընթանան եւ
թիւրեն, ոչինչ գրելով երբէք զնախատինս
եւ զանուանաչափութիւնս եղբայրատեցու-
թեան. որովք քանիցս քանիցս փայլեալ են
'ի մէջ ազգաց եւ ազանց. թուի թէ ո՛չ
այլ ինչ՝ եթէ ոչ այն առաջին անիրաւ յա-
ջողութիւնք յանդգնութեան իւրեանց զըր-
գեն միշտ զնոսա միջամուխ լինիլ յայսպիսի

պառան ինքնին վկայեալ է թէ եկն եհաս
այր մի սեւամորուս, քաջ եւ կորովի, եւ
խկոյն կալեալ զկայմն նաւին սպառնալեօք
իմն 'ի վայր տապալեաց. եւ զիմ ձեռանէ
կալեալ 'ի վերայ միոյ տախտակի անվնաս ե-
հան ցամաքն. եւ ասաց ինձ թէ գնա՛ եւ
պատմեա՛ զոր ինչ տեսերդ. այրն այն քաջ՝
յայտ իսկ է թէ, էր առաջնորդն եւ պար-
ծանքն տիրասէր ազգին մերոյ՝ զլիազիր սըր-
բազան առաքեալն (Յակոբոս՝ որ արագ եւ
քաջահաս է յինքն յուսացեալ եւ ապաւին-
եալ խղճալի ազգիս: Բազում եւ այլ այս-
պիսիք մինչեւ յայժմ լինին, եւ լինելոց եւս
են. թէ ո՛չ զղջացին յայսպիսի նենգամիտ
դաւաճանութեանց իւրեանց:

Ինդրեմք 'ի մարդասիրէն Աստուծոյ՝ զի
ինքն զթասցի 'ի վերայ ամենեցունս. եւ
մանաւանդ 'ի վերայ նոյն մեծապատիւ եղ-
բարց մերոց. եւ զիջուսցէ զբորբոքեալ նա-
խանձս նոցա, զի մի՛ քինախնդիր ատելու-
թեամբ եղբարց իւրեանց արդիւնաւորեա-
ցին զյաւիտենական կորուստն. այլ կա-
պակցեալ Աստուածային սիրով ընդ մեզ եւ
ընդ ամենեսին, որպէս եւ մէք ընդ նոսա՝

լիցուք մի սիրա եւ մի հոգի. որպէս եւ
պարտն պահանջէ եւ Լստուած կամի. եւ
մեզ քրիստոնէիցս վայելէ, որով եւ մար-
թասցուք վայելչապէս մատուցանել զփառս
եւ զպատիւ պաշտելի եւ երկրպագելի տը-
նօրինական սրբազնասուրբ տեղեաց տեառն
մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ՚ի հաճութիւն
եւ յընդունելութիւն Հօր եւ Որդւոյ եւ
Հոգւոյն սրբոյ միշտ եւ հանապազ. ամէն.

ԳԼՈՒԽ Բ.

Յաղագս գնալոյ յերկնանման աստուծոյն սրբոյ
Յարութեան, և կարգաւ շրջագայելոյ ըն-
դհարեանսն սրբազան պեղիս և շարժոց
նոցա :

Մտից 'ի տուն քո, և երկրպագից
'ի տաճար սուրբ քո երկնոցի քո,
(Սաղ . Ե 6) :

Ելեալ 'ի վանուց սրբոյն Յսիտայ՝
ուղղակի գնաս յառաջին ճանապարհն, յորմէ
եկիր 'ի վանս . յորժամ հասանես 'ի դուռն
կրպականոցին՝ խոտորեա՛ զչաւիղս քո առ
արեւելս . և փոքր ինչ իջեալ 'ի վայր 'ի
կրպականոցն՝ դառնաս անտի 'ի կողմն հիւ-
սիւսոյ, սակաւիկ եւս գնացեալ առ սրե-
ւելս, և անտի փոքր ինչ վայր իջեալ գը-
տանես զարտաքին փոքրիկ դուռն Ըստուա-
ծահրաշ տաճարի սրբոյ Յարութեան . որ է
նեղ և անձուկ ըստ բանի Տեառն . որպէս
Թէ վերնական իմն տեսչութեամբ դիպեալ .

իցէ դրութիւն՝ դրանս այսմիկ առ ՚ի յիշե-
ցուցանել մտեցելոցն ՚ի նա զՏեառելին նե-
ղութեան յայսմ կենցաղի . զի ՚ի հանդեր-
ձելումն զկեանս ընդարձալս եւ խաղաղա-
կանս արժանասցին վայելել . որպէս եւ աստ
մտեալ յայսմ նեղ եւ անձուկ դրանէ՝ հաս-
եալ ժամանեն ընդ լայն եւ արձակ հոյա-
կապ եւ սքանչելի ահաբին դուռն երկբե-
րան եւ երկսթեայ . ամենացանկալի սրբոյ
Յարութեան . բայց նախ քան զմտանելդ
ընդ այն՝ գոն եւ այլ ինչ ուխտատեղիք շուրջ
զընդարձակաբիր միջարակիւն սրբոյ տաճարիս :
Նախ ՚ի յաջակողմն սոյն բակի յարեւելս
կոյս է փոքր վանք մի մեր , հայր Աբրա-
համի անուամբ . ուր ասի թողեալ Աբրա-
համ նահապետն զիտայտաբարձ էշն եւ ըզ-
ծառայն ընդ նմա . եւ բարձրացեալ զիտայ-
տըն յուսն խաչակայ միածին որդւոյ իւ-
րոյ . եւ ՚ի լեառն Վողգոթայ՝ մատուցանել
զխոստահակ պատարագ տեառն Աստուծոյ .
որում յոյնք տիրեալ են այժմ անիրաւու-
թեամբ : Աից ընդ նմա է սուրբ Յոհան-
նէս աւետարանչի անուամբ կառուցեալ փոք-
րիկ եւ գեղեցիկ եկեղեցին մեր՝ որ զարդար-

եալ է ամենայն շքեղութեամբ . ժանաւանդ
նորաչէն տէրունական պատկերօք փորս-
կերտեալ մարմարոնեայ զարմանալի քա-
րամբք . ունի զերիս փոքրիկ սեղանս . 'ի
մէջ յաշակողմեան սեղանոյն զետեղեալ կայ
կէսն կճեայ սեան՝ յոր պրկեցաւ Վրիստոս
'ի զիշերի չարչարանացն 'ի տան Աայիափայի .
այսինքն՝ 'ի սուրբ Վրկիչն . եւ կէսն սոն
սեան է յեկեղեցւոյն լասինաց՝ որ 'ի մէջ
որոյ Յարութեան . աւագ սեղանն է յա-
նուն սրբոյն Յոհաննու աւետարանչին : Վ-
սի թէ՛ աստ է յանձնեալ Վրիստոս զմարն
իւր՝ Յոհաննու . ասելով . կին դու ահա որ-
դի քո . եւ յՅոհաննէս թէ՛ ահա մայր քո .
իսկ ձախակողմեան սեղանն է՝ յանուն հայր
Վրրահամու : Այլեալ աստի կից ընդ սմա
գտանես զլպտոց հրեշտակապետի վանքն .
որոյ մի դուռն եւս 'ի վեր կողմն է որոյ ճա-
նապարհն յաղ ուրեք է . 'ի մէջ բակի այս
վանուցս է հին ծառ մի ձիթենի , զորմէ ա-
սեն կախեալ խոյն փոխանակ Իսահակայ-
այն վանքս ընդ տեսչութեամբ սրբոյ ա-
թողոյն մերոյ՝ 'ի ձեռս զպտոց եւ հա-
պէշեց է , երկու եկեղեցիս , ունի վեր 'ի

վայր փոքր փոքր հանդերձ երկոտասան սե-
նեկօք . ուր բնակին աղքատիկ հապէշք
չնորհիւ աթոռոյն մերոյ : Աստի քանի ինչ
քայլ յառաջ է փոքր եկեղեցի մի յունաց
սուրբ Յոհաննէս աւետարանչի անուամբ .
յոյնք ասեն թէ՛ աստ յանձնեաց Քրիստոս
զմայրն՝ Յոհաննու : Աստի դարձեալ դէպ
ի դուռն սրբոյ տաճարի՛ գտանես ութն
ատիճանաւ ՚ի վեր փոքր մատուռ մի լատի-
նաց . կից զորմով սուրբ Գողթոթայի , Սա-
րիամու եղիպոսցւոյ անուամբ . այս Սա-
րիամս վասն բաշմութեան մեղացն՝ արգել-
եալ ՚ի մտանելոյ ՚ի սուրբ Հարութեան տա-
ճարն , յաներեւոյթ զօրութենէ սրբազան
տեղեացն . եւ աստ ապաշխարեալ ժամանակ
ինչ , ապա երաշխաւորութեամբ պատկերի
սուրբ Նստուածածնի՛ որ այժմ ՚ի մեր վեր-
նատան է . մտեալ է մեծաւ ջերմեռանդու-
թեամբ ՚ի սուրբ եւ հրաշալի տաճարն :
Եւ արձեալ աստի եկ ՚ի ձսխակողմն բակին .
եւ անդ է հնաշէն եկեղեցի մի յունաց քա-
նի մի ինչ սեղանով սուրբ Յակոբ ան-
ուամբ . կից ընդ այս վանուց է բարձր շի-
նութիւն մի իբր աշտարակ . զորմէ ասեն լի-

նիլ յառաջագոյն զանգակատուն : Յետ այ-
սորիկ գաս յամենափառաւոր դուռն երկնա-
նման տաճարին սրբոյ Յարութեան . 'ի վեր
ամբարձ նախ քաջս քո , եւ տե՛ս 'ի վերայ
դրան զանազան պետկերօք փորակերտեալ
կճեայ քարինս զարմանալիս . եւ զերկուց
կողմանց սքանչելահրաշ սիւնս , թո՛ղ զա-
հագին տեսիլ դրանս՝ որ զտեսողսն իսկոյն
յապուշ կրթէ . ոչ թէ նիւթական տեսիլն
միայն , այլ եւ տեսականն , զի զվերին ար-
քայութեանն ունի զօրինակ . յաջակողմն
սոյն դրան է կարմրագոյն փոքր ինչ պա-
տառեալ սիւն մի՝ յորմէ ասեն լոյս բղխեալ
երբեմն յայտնապէս . 'ի միտ ած աստանօր
ո՛վ հաւատացեալդ Քրիստոսի զամենայն
փրկառիթ տնօրէնութիւնս տեսուն մերոյ
վասն փրկութեան ազգի մարդկան . եւ 'ի
բաց վտարեալ 'ի սրտէ քումմէ զամենայն
մահառիթ սերմունս չարին . ջերմեռաղն սի-
րով սուրբ հաւատով եւ յորդաբուղիս ար-
տասուօք մուտ 'ի ներքս , եւ անդ յիշեա՛
նախ՝ թէ ո՛ր մտեր , զի տեղիդ յոր մտա-
նես՝ տուն է Աստուծոյ եւ բնակարան ամե-
նասուրբ Արրորդութեան . երկինք է յերկրի

եւ ժողովարան հրեշտակաց, պարծանք հա-
ւատացելոց եւ քաւարան մեղաւորաց. մտա-
նելիք իսկոյն ընդ առաջ ելանէ քեզ դէմ
յանդիման դրան գերամաքուր երկրպագելի
պատանատեղն Քրիստոսի՝ որ է իբր երե-
սուն ոտնաչափ ՚ի դրանէ՝ ուր պատեցաւ
Տէրն մեր ՚ի Յովսեփայ եւ ՚ի Աիկողիմեայ
ամենայն փառաւորութեամբ, խնկօք եւ մա-
քուր կտաւօք ՚ի նշան արձակելոյ զմեզ ՚ի
կապից անջնջելի մեղաց: Աստ պարտիս ըն-
ծայել զառաջին պտուղ ջերմեռանդութեան
քում գետնամած երկրպագութեամբ եւ ար-
տասուլութիւն համբուրիւ՝ ասելով. Աստուած
իմ Յիսուս անձառելի է մարդասիրութիւն
քո. որ վասն ծովացեալ մեղաց մերոց յան-
ձրն առեր զամենայն չարչարանս եւ կրեցեր
յօժարաբար. եւ այնու եւս ո՛չ շատացեալ
մեռար եւ պատեցար աստ ՚ի ձեռս հողեղէն
մարդկան արձակիչդ տիեզերաց:

Արդ երես անկեալ աղաչեմ զքեզ բա-
րեգութ Աստուած՝ յիշելով զայս ամենայն
մարդասիրական մեծ ողորմութիւնս քո՝ ար-
ձակեա զիս զբազմամեկս յանքակտելի կա-
պանաց մեղաց իմոց, եւ արժանի արա ըզ-

վայելուչն մատուցանել երկրպագութիւն սրբազնասուրբ տնօրինական տեղեաց քոց 'ի փառս եւ 'ի պատիւ ամենասուրբ անուան քո :

Են աստ երկոտասան կերօնակիր զարմանալի աշտանակք . վեցն յոյժ մեծամեծք եւ գեղեցկատեսք . եւ վեցն՝ փոքրագիրք եւ վայելուչք . յորոց չորսն , այսինքն՝ երկու մեծք եւ երկու փոքունք են մեր . չորսն յունաց , եւ չորսն լատինաց . եւս կախետլ կան 'ի վերայ սոյն տիրակիր տեղւոյս ութն լապտերաձեւ կանթեղք . երկուքն մեր՝ չորսըն յունաց , մին լատինաց եւ մին զպտոց . սրբազան տեղիս այս է մի միայն կարմրագոյն մարդահասակ կճեայ քար մի անկիւնաւոր . լայնութիւն նորա է երեք թիզ , բարձր 'ի յատակէ իբր թիզ մի : Եստի հընգետասան ոտն յառաջ՝ է որմն միոյ կողման աշխարհամատրան տաճարին յունաց . որմս այս զարդարեալ է բեհեզեայ ծածկութիւ , թաղման եւ այլ տէրունական զարմանալի պատկերօք եւ կանթեղօք . ասի թէ 'ի ներքոյ այսմ որմոյ կան շիրիւք նախկին քրիստոնեայ թագաւորաց : Եստի վաթսուն ռաք յառաջ գնացեալ առ հիւսիս՝ գտանեօ զտե-

զին ուշաթափման սուրբ Աստուածածնի 'ի
ժամ խաչելութեան միածնի որդւոյ իւրոյ
որ է յանդիման սուրբ գողգոթային . եւ է
առաջի դրան ըռէիզին մերոյ , որ սեփհա-
կանեալ է ազգիս մերում 'ի վաղուց անտի .
սոյն սուրբ վայրս է փոքր ինչ տեղի բոլո-
րակ . եւ շուրջանակի պատեալ ունի 'ի վե-
րայ իւր երկաթագիր կաթուղիկէ մի յորոյ
միջի կախեալ կայ մշտավառ կանթեղ մի .
եւ 'ի վերայ նոյն կաթուղիկէին ունի կախ-
եալ ջահ մի կանթեղօք : եւ աշտանակօք :

Աստ պարտիս յիշել զկսկծալի կիրս տիրամօր
սուրբ Աուսին՝ որ տեսեալ զորդին իւր միա-
ծին յանտանելի չարչարանս 'ի վերայ խա-
չին , աղէկիզեալ մեծաւ կսկծանօք՝ անկաւ
ուժաթափ իբրեւ կիսամահ : Հապա եւ դու
անկի՞ր 'ի վերայ երեսացդ առաջի ամենօրհ-
նեալ Տիրամօրն . ջանա՛ ամենայն սրտիւ եւ
ջերմեռանդութեամբ շարժել զնա 'ի գութ-
ղի աստէն կարի փոյթ է վասն սիրոյ որդ-
ւոյն իւրոյ շնորհել իւրաքանչիւր խնդրօ-
ղաց զօգուտն իւր անխնայաբար :

Աստի 'ի վեր ելեալ երեսուն եւ ութ աս-
տիճանաւ գասանես զվերնատունն մեր՝ որ կոչի

երկրորդ գողգոթայ . զի է ուղղակի յան-
դիման գողգոթային . աստ է երկու վայել-
չատես սեղան . մին խաչելութեան , յորում
մատչի միշտ սուրբ պատարագն բացման դը-
րան սրբոյ Յարութեան . իսկ միւսն՝ երաշ-
խաւոր սուրբ Աստուածածնի , զոր յառաջա-
գոյն եւս յիշեցար . աստ եւս միշտ սպասն
դնի նոյն դրան բացման պատարագին . 'ի
սոյն վերնատանս կան չորս շարան կանթեղք
եւ երկու կերօնակիր մեծ աշտանակք . յե-
տուստ խաչելութեան սեղանոյն են երեք
լուսամուտք՝ սրբ ուղղակի հային 'ի սուրբ
գողգոթայ . կոչնակք մեր 'ի սոյն վերնա-
տան կախեալ կան . սրբ հարկանին 'ի սահ-
մանեալ ժամու իւրեանց , եւ ո՛չ վայրկեան
մի յետ կամ յառաջ . է աստ եւ փոքր իմն
տեղի՝ ուր եւս 'ի վեր ելանեն հնգետասան
աստիճանաւ . որ ասի կանանց վերնատուն .
'ի կողմն սուրբ գերեզմանի 'ի մեջ ոտից
գմբէթին փոքր ինչ 'ի վեր՝ են երկաթեայ
ճաղք իբրեւ լուսամուտք , որ անտի հային
'ի վայր 'ի գունն եւ 'ի շրջանակս սուրբ գե-
րեզմանին . 'ի վայր իջեալ 'ի նոյն առաջին
աստիճանաց՝ գնաս 'ի դիմաց ուշաթափման

դէպ առ սուրբ գերեզման երեսուն ոտք .
 եւ անդ ընդ մէջ ոտից քմբէթին զերեսօք
 զորմոյն է գեղեցկատեսիլ ոսկեզօծ վայել-
 չանկար սուրբ Աստուածածնի պատկերաւ
 լայնադիր սեղան մի մեր , իւղաբերից ան-
 ուամբ . որ առ ինքն հայեցողաց զմիտսն
 յապուշ կրթէ . եւ խկոյն զառուս արտաս-
 ուաց ընդ ծնօտս 'ի վայր գետօրէն տայ իջու-
 ցանել , եւ ունի փոքր շարան մի կանթեղ
 առաջի իւր . աստ ասեն կանգնեալ իւղաբեր
 կանայքն ասէին ընդ միմեանս . (ո՛վ թաւա-
 լեցուսցէ մեզ զվէմն 'ի դրանց գերեզմանին) .
 յաջ կողմն սորա 'ի վերայ ոտից քմբէթին
 է եւս խաչելութեան պատկեր մի մեծադիր
 հանդերձ կանթեղիւ է մեր : Աստի յառաջ
 խաղացեալ իբր երեսուն ոտնաչափ՝ ժամանես
 յաստուածաբնակ երկինն որ 'ի վերայ երկ-
 րի . յուրախացուցին հրեշտակաց եւ մարդ-
 կան 'ի կենսատու եւ լուսաբուղխ ամենայան-
 կալի սրբազնասուրբ գերեզմանն տեառն
 մերոյ Յիսուսի Վրիստոսի :

Արդ՝ ո՛վ կարիցէ այժմ աստ նկարագ-
 րել զայս աննկարագրելի սրօքէասքանչ բը-
 նակարանս տէրունեան . միթէ հնա՞ր իցէ

արդեօք՝ զայս տեսանել ումէք, եւ զարտա-
սուս աչացն յետս արվելիլ կամ ծածկել,
ո՛րքան ապառաժ եւ քարասիրտ ոք իցէ:
Թողում զքաղցրութիւն սորա՝ տեսողաց եւ
վայելողացն պատմել. յերկու կողմանս ար-
տաքին դրան են երկոտասան հիանալի մեծ
եւ փոքր աշտանակք՝ կերօնակիրք ըստ պա-
տանատեղոյն. յորոց չորսն մեր է, չորսն
յունաց, եւ չորսն լատինաց. զերեսօք դը-
րան կան երեք յարութեան պատկերք հան-
դերձ մէն մի կանթեղօք. վայրինն է մեր.
միջինն՝ որ է կոփածոյ քարանց՝ է յունաց.
եւ վերինն լատինաց. զսոյն պատկերաց եր-
կու կողմանց մոմեղէնան եւ զկանթեղան եւ
զայլ զարմանալի զարդան յաւուրս զատկի եւ
այլ հանդիսից. թէ մեր, թէ յունաց, եւ
թէ լատինաց չկարէ ոք ընդ թիւ արկա-
նել եւ ընդ գրով գրաւել. տեսողաց է մի-
այն յայտնի եւ միանգամայն զուարճալի. իսկ
ամենայն զարդք սրբոյ դերեզմանիս, թէ ՚ի
ճակատն եւ թէ ՚ի շրջանակսն, որովք պըճ-
նազարդարեն ՚ի հանդիսաւոր աւուրս. են
համահաւասար երից գլխաւոր ազգաց. ե-
թէ որոշեալ հանդէսք լինիցին միում յերից

աղգաց . յայնժամ նոյն ինքն հանդիսատէրն
 միայն զարդարէ ըստ յօժարութեան եւ կա-
 մաց իւրոց . զի չեք բնաւ արգելք միմեանց
 վասն զարդուց : Ո՛հ բարի կեանք որ ըն-
 ծայի յայսմ կենսաբաշխ սրբազնասուրբ Կե-
 րեզմանէ . կեանք է կենաց սիրելիք , եւ
 պարգեւիչ անմահութեանց : Յորժամ մտա-
 նես 'ի ներքս՝ գտանես անդ 'ի միջի զվէմն
 հրեշտակաց . յորոյ վերայ կանգնեալ քարո-
 զէին կանանցն զյարութիւն Տեառն՝ ասե-
 լով . (Ս'ի երկնչիք՝ գիտեմք զի զճիսուս
 զխաչելեալն խնդրէք չէ՛ աստ , այլ յարեալ) :
 Բայտ սմին օրինակի պարտ է եւ ամենայն
 հաւատացելոց աներկիւղ հետեւիլ եւ խընդ-
 րել զՔրիստոս . զի լուիցեն զերանականն
 ձայն թէ յարեալ Քրիստոս . այսինքն՝ (ե-
 կայք օրհնեալք հօր իմոյ) , եւ այլն : Յայսմ
 վայրի կախեալ կայ 'ի վերուստ հնգետա-
 սան կանթեղյերիս շարս . յորոց չորսն մեր
 է , եւ մին զպտոց , հինգն յունաց , եւ հին-
 փն լատինաց . կան եւս երեք տէրսնական
 պատկերք . մին մեր , մին յունաց , եւ մին
 լատինաց . շուրջանակք սոյն սուրբ տեղ-
 ւոյս են զարմանալի կերպուածով կոփեալ

սրբատաշ քարինք . եւ երկոտասան նրբագոյն
 կճեայ սիւնք կցեալ զորմովք իբրեւ զապա-
 կի փայլունք եւ սպիտակք յօրինակ առա-
 քելոց . եւ 'ի վերայ իսկ ներսի դրան կեն-
 սատու սուրբ գերեզմանին կան ներկեր-
 տեալ զարմանահրաշ կճեայ ծաղկունք , եւ մի
 յարուժեան փոքր պատկեր , եւ այլ եւս
 բաշում կերտուածք . թէ հրեշտակաց , թէ
 առաքելոց , եւ թէ իւղաբեր կանանց . յա-
 ռուր խժման զատկի 'ի ժամ լուսաւորեայի
 կնքեն դատաւորն եւ բզեշխն զտախտակեայ
 զերկբերան փոքրիկ դուռն սոյն սուրբ տեղ-
 ւոյս , զի մի ոք 'ի ներքս մտցէ բաց 'ի չո-
 րից արանց , մեր եւ յունաց . այսինքն՝ երկու
 լուսարարք . եւ երկու լուսահան ծերունի
 սրբակրօն վարդապետք ըստ հին սովորու-
 թեան . ապա ունիս մտանել աստի իսկ 'ի
 ներքս . ո՛ւր , 'ի մէջ արքայութեան . յաթո-
 ռն Մատուածութեան . 'ի փոքրիկ բնակա-
 րանն անբովան դակելոյն Մատուծոյ . 'ի սար-
 սափելին հրեշտակաց եւ հրեշտակապետաց .
 'ի վայրիկն այն ընտրեալ յաստուծոյ եւ փա-
 ռաւորեալ 'ի մարդկանէ . յամենամաքուր
 սրբադնասուրբ կենսատու գերեզմանն Վ.Ը-

րիստոսի մարմնացելոյ վասն մեր, որ է տեղի իմն փոքրիկ վիճափոր. բայց որպէս կամիս մտանել. զի՞նչ դիտաւորութեամբ, քանի՞ ջերմեռանդութեամբ. 'ի միտ ա՛ծ, զի Աստուծոյ է բնակութիւնս այս. եւ դու ո՞վ ջերմեռանդ հաւատացեալդ Քրիստոսի պարտիս ըստ ամենայնի աստուածային լինել՝ որ կարողասցիս մաքուր շտամբք ողջադուրել զսուրբ գերեզմանս զայս աստուած ընկալ: Աւրեմն ընկեա՛ 'ի քէն զամենայն բիծս եւ զարատս սրտի, եւ զգեցեալ ըզպատմուճան սպիտակ. այսինքն՝ զարդարութիւն եւ զսրբութիւն. մուտ 'ի ներքս ա՛հիւ եւ դողութեամբ մեծաւ 'ի վերայ ծնգացդ. զի մի լուիցես զյանդիմանութիւնն զայն՝ թէ (ընկեր զիա՞րդ մտերայսր՝ որ ոչ ունէիր հանդերձ հարսանեաց), չասեմ եւ զհետեւեալն սորա. (թէ հանէք զդա՛ 'ի խաւարն արտաքին). եւ այլն:

Հապա անկի՛ր 'ի վերայ երեսացդ բաց անդէն զգանձս ջերմեռանդութեան սրտիդ, քղխեա՛ զգետս արտասուաց. յիշեա՛ զանձառելի մարդասիրութիւն բանին Աստուծոյ առ մարդկային բնութիւնն. եւ մատո՛

նմա զպտուղ ըղձիցդ ասելով. ո՛վ բարե-
գութ Աստուած իմ է՝ խուս. քաղցր, բա-
րի, եւ բարերար. ներող եւ անյիշատար, ո՞ր-
չափ մեծ են անքննելի խորհուրդ տնօրէնու-
թեանք՝ որ տէր գոլով երկնի եւ երկրի. ա-
րարիչ եւ ստեղծիչ ամենայն եղելութեանց,
երեւութից եւ աներեւութից՝ խոնարհեցար
յերկնից՝ ՚ի ծոցոյ Հօր մարմնանալ ՚ի սրբոյ
կուսէն. ծնար անճառաբար եւ կատարեալ
զամենայն տնօրէնութիւնս՝ ապա յանձն առեր
վասն մեր մեղաւորացս զանտաննելի չարչա-
րանս. միանդամայն եւ զմահ՝ եւ թաղեալ
աստ ՚ի սուրբ գերեզմանիս իբրեւ մահկա-
նացու՝ զի զկնիք մահուան մերոյ լուծցես.
յարեարհետ երից աւուրց ամենակարող ինք-
նիշխանութեամբ ՚ի սոյն սրբազնասուրբ գե-
րեզմանէս. եւնոյն հրաշափառ յարութեամբդ
լուսաւորեցիր զամենայն արարածս՝ ուրա-
խացուցեր զերկնայինսն եւ զերկրաւորսն.
զգերեալսն ազատեցեր ՚ի դժոխոց, եւ զին-
քըն՝ զգերօղն՝ գերի առեալ ՚խորտակեցեր
զբարձր բազուկս նորա, եւ մեզ հետեւելոցս
քեզ՝ որդի աստուծոյ, զեղ կենաց շնոր-
հեցեր զամենապատուական մարմին եւ ա-

րիւն քո սուրբ . եւ զկենսատու գերեզմանս
զայս արարեր քաւարան մեղաւորաց , եւ յոյս
կենաց ամենայն հաւատացելոց . ահա այժմ
անկեալ եւ ես ամենապարտս մեղաց առաջի
սոյն լուսափայլ սուրբ գերեզմանիդ աղաչեմ
եւ աղերսեմ թախանձագին դիմօք եւ ար-
տասուալից հառաչանօք տէր իմ գթառատ .
լուսապայծառ յարութեանդ , եւ ամենամա-
քուր սուրբ գերեզմանիդ շնորհիւն յարձ
դիս 'ի քնոյ մահու , ներեայանցանաց իմոց՝
զորս մեղուցեալ եմ ընդ դէմ ամենասուրբ
կամաց աստուածութեանդ , եւ արժանի արա՛
յերկրորդ գալստեան քումերանական փառաց
անձառելի տեսութեանդ ընդ սուրբս եւ
ընդ կամորարս քո յարազուարճ ուրախու-
խեամբ միշտ եւ հանապազ :

Յորժամ մտանես 'ի ներքս՝ նախ քան
զամենայն առնուս զհոտն անմահութեան ,
եւ զբուրումն ամենաքաղցր անուշութեան ,
եւ անդ սկսանիս զմայլիլ իսկոյն հոգեւո-
րական եւ աստուածային զուարճութեամբ .
'ի վերայ սուրբ գերեզմանիս եղեալ կայ կը-
ճեայ սրբատաշ փայլուն եւ սպիտակ սքան-
չիլահաբաշ քար մի՛ տասն թղաչափ երկայ-

նութեամբ, եւ չորս թղաչափ լայնու-
թեամբ. եւ երեք թղաչափ բարձրութեամբ
'ի յատակէ՝ յորմէ ասի լոյս բղխեալ երբեմն
'ի գիշերի լուսափայլ յարութեան տեառն մերոյ
'ի տեսամենեցուն, զերեսօք որմոյ սուրբ գե-
րեզմանիս կան երեք տէրունական պատկերք.
մին՝ մեր, մին՝ յունաց, որ է կերտեալ 'ի
կճեայ քարէ՝ զարմանալի յոյժ. եւ մին՝
լատինաց. առաջի սոյն պատկերաց են ութ-
եւ տասն փոքր մոմավառ աշտանակք. վեցն՝
մեր. վեցն՝ յունաց. եւ վեցն լատինացւոց:
են եւս հնգետասան ծաղկամանք. հինգն՝
մեր. հինգն յունաց, եւ հինգն լատինաց.
'ի վերուտ կախեալ կան 'ի մէջ գմբեթիս
քառասուն եւ երեք մշտավառ կանթեղք.
երեքտասանն՝ մեր. երեքտասանն յունաց.
երեքտասանն. լատինաց. եւ մնացեալ չորսն՝
ղպտոց. դիւքն սրբոյ գերեզմանիս է ձուածեւ
'ի միջատեղն մեծի տաճարին սրբոյ Հարու-
թեան. շուրջ զերեսօք արտաքին որմոյ սուրբ
գերեզմանիս են վեց գիշերավառ կանթեղք.
յորոց չորսն է մեր. եւ երկուքն՝ յունաց.
'ի վերայ գմբեթի կենսատու գերեզմանիս գոյ
եւս բարձրակառոյց գմբեթիկ մի՝ 'ի վերայ եր-

կոտասան նրբագոյն քարեայ փոքրիկ սեանց
կանգնեալ 'ի ձեւ կաթուղիկէի . 'ի մէջ նո-
րին կախեալ կան երեք մեծաչէն կանթեղք՝
երից ազգաց եւ 'ի շրջանակս նորին են բա-
զում կանթեղք եւ աշտանակքեա երից ազ-
գաց հաւասար բաժանեալ . իսկ 'ի վերայ
սոյն փոքր գմբեթիս է ամենահաւաք հո-
յակապ զարմանասքանչ մեծ գմբեթն սրբոյ
{ Կարութեան՝ որ շուրջանակի ութ եւ տասն
հաստակառոյց ոտիւք բարձրացեալ եւ կա-
ռուցեալ է . միջոցք իւրաքանչիւր ոտիցն են
ութն ութն ոտնաչափ, եւ 'ի միջի իւրա-
քանչիւրոցն են երկու երկու վեր 'ի վայր
շարանք վեց վեց կանթեղօք, եւ իւրաքան-
չիւր ոտքն ունին մէն մի տէրունական պատ-
կեր զերեսօք իւրեանց՝ հանվերձ կանթեղօք .
յորոց վեցն՝ է մեր . հինգն յունաց . հինգն՝
լատինաց . եւ երկուքն զպտոց . երեք ըս-
տիկոնք են միջոցք սոյն ոտիցս եւ այսու
կերպիւ բաժանեալ ներքին եւ միջին դըս-
տիկոնն՝ 'ի իւղաբերից սեղանէն սկսեալ յէպ
'ի հիւսիս երեք ոտնամէջքն են մեր . եւ
'ի կարգէ նորին՝ երեքն յունաց, եւ անտի
երկուքն՝ զպտոց . անտի երեքն եւս մեր .

անտի երկուքն եւս՝ յունաց . անտի չորսն
լատինաց . եւ անտի է մեծ միջոցն աշխար-
համատրան տաճարի՝ որ է յունաց մինչ
'ի վերն : Կակ վերին դատիկոնն որ եւ ասի
վերնատուն . յառաջին կարգէ սկսեալ . վեց
միջոցք են մեր հանդերձ շարան կանթե-
ղօքն , եւ մետասան միջոցք եւս շարանօքն
են լատինաց : եւ անտի քայ աշխարհամատ-
րանն : Եւ եւս 'ի մէջ գմբեթի յոյժ բար-
ձրը են շուրջանակի քսան փոքր կամարք՝
որոց միջոցքն են ութն ութն ոտնաչափ .
յորոց միջի է անձուկ ճանապարհ իմն՝ ո-
րով ջրջագայի շրջանակն գմբեթի . եւ 'ի-
մէջ սոյն կամարաց են նորասահման շա-
րանք՝ եւ այլ աստի եւ անտի կախեսլ բա-
զում կանթեղք՝ որք այժմ 'ի ձեռս յունաց
են . եւ լուսաւորեն 'ի զատկի եւ 'ի ծագ-
կազարդի աւուրս . յանդիման դրան սրբոյ
գերեզմանի կախեսլ կան տասն մեծաշէն
կանթեղք յերկու շարանս , որք են լատի-
նաց . դէմ առ դէմ սուրբ գիրեզմանիս է
մեծ եւ փառաւոր բարձրագմբեթ եւ ամե-
նայն վայելչութեամբ զարդարեալ աշխար-
համատրան տաճարն յունաց՝ յորոյ միջի

վառեալ կանթեղքն եւ աշտանակք յաւուրս
հանդիսից անձիւք են . են անդ, եւս եր-
կու զարմանալի բարձրահասակ կճեայ փո-
րակերտեալ կերօնակիր աշտանակք, եւ
երեք հիանալի բազմաշտանակ ջահք . եւ
այլ ամենայն զարդք վայելուչք . 'ի միջի սոյն
տաճարի է քար մի փորակերտեալ կիսա-
կանգուն 'ի վեր 'ի յատակէ, որոյ վասն
ասեն յոյնք լինել մէջ աշխարհի՝ եւ տան
համբուրել, ամենայն ջերմեռանդութեամբ
ուխտաւորաց իւրեանց . 'ի շսջանս նորա
վառեալ մօմս շարելով իբրեւ զմեծ իմն՝
ուխտատեղի պաշտեն զնա զորմէ չունիմք
երբէք վկայութիւն 'ի գրոց պատմութեանց
զի մէջ եւ սիրտ աշխարհի զկենսատու գե-
րեղմանն Վրիստոսի գիտեմք մեք . եւ վկա-
յեմք եւս 'ի սուրբ գրոց . որպէս ասէ՝ Ներսես
շնորհալին յերգս շարականաց . « Թաղեցար
'ի սիրտ՝ երկրի » . այսինքն 'ի միջի աշխար-
հի : Նաեւ տէրն մեր անսուտ բերանով իւրով
հաստատէ զայս յասելն՝ (Թէ եղիցի որդի
մարդոյ 'ի սիրտ երկրի զերիս տիւս եւ զերիս
գիշերս, Սատ . թբ . 40) :

'Ի դրանէ սրբոյ գերեզմանիս 'ի ձախա-

գնալով ութսուն ոտք գտանես թի րեստուստ
կողմըն գերեզմանի փոքր պատարագամա-
տոյց մատուռ մի՝ որ է զպտոց . եւ ունի
մշտավառ կանթեղ մի . ՚ի դէմս նորին է
Յովսէփ արեմաթացւոյ վիմափոր գերեզ-
մանն՝ որ ունի մշտավառ կանթեղ մի . է
աստ եւս պատարագամատոյց սուրբ Աստ-
ուածածնի սեղան մի կանթեղավառ՝ որք
են մեր . երբեմն ասորիք պատարագեն յայս
սեղանս՝ շնորհիւ սրբոյ աթոռոյն մերոյ :
Աստի յառաջ գնացեալ շուրջանակի դէպ ՚ի
յաջ կողմն սուրբ գերեզմանին իննսուն ոտ-
նաչափ՝ գտանես զսուրբ պարտէզն ուր ե-
րեւեցաւ Յիսուս Մարիամու մագդաղե-
նացւոյն ՚ի կերպարանս պարտիզպանի . եւ
ապա ամենաքաղցր գոչմամբ ձայնի ետ նմա
ծանօթս . նմանապէս եւ մեք եթէ կամի-
ցիմք խնդրել զՔրիստոս սերտ սիրով որ-
պէս զմագդաղենացին , անշուշտ գտանեմք
աստ յաստուածատունկ եւ յերկնային պար-
տէզս զնա . ըստ օրինակի նոյն Մարիա-
մու հեղինակի քրիստոսասիրութեան . սոյն
պարտէզս է բոլորակաձեւ մարմարոնեայ
քարամբք յօրինեալ հաւասար ընդ յատակս

եւ է լատինաց . բայց 'ի վերայ սորա երկու մշտավառ կանթեղք] կան կախեալ . մին մեր , եւ մին լատինաց . 'ի մի կողմն սորա 'ի բարձր ինչ տեղուջ է երգեհոնն լատինաց՝ զոր 'ի ժամանակին հնչեցուցանեն քաղցր եղանակաւ . 'ի պատիւ սրբազնասգարբ տեղեաց տեառն մերոյ Յիսուսի Վրիստոսի .] եւ 'ի միւս կողմն սոյն պարտիզի՝ է վայելուչ սեղան մի լատինաց : Աստի քսան ոտնաչափ յառաջ է լատինաց եկեղեցին՝ ուր միշտ պաշտեն զսովորական ժամերգութիւնս իւրեանց , եւ է զարդարեալ զանազան կանթեղօք եւ այլ զարդուք . անդ է տեղի մի իբր զպատուհան կից ընդ դրան , որ 'ի մէջ նորա կայ Վերեք քար միատեղ . որոյ մին գիտեմք՝ թէ է կէս սեան տանն Այսիափայտի . զի կէսն 'ի ձեռս մեր է , որպէս 'ի վերոյ եւս յիշեցաք . բայց մնացեալ զերկոսին քարանց ասեն լատինք թէ՛ մին 'ի քարէ սուրբ գերեզմանին է . եւ միւսն՝ այն սիւնն է յոր պրկեալ Յիսուս ձաղեցաւ 'ի տան Պիղատոսի . ելեալ աստի սակաւ ինչ գնալով դէպ առ արեւելս՝ տեսանես քանի ինչ ահագին կճեայ սխնա , եւ 'ի միջոյ նոցին ան-

ցեալ երթաս 'ի ներքսագոյն . վայր ինչ իւր
հարիւր ոտնաչափ 'ի լատինաց եկեղեցւոյ ,
որ ասի չորրորդ բանտ Վրիստոսի . չեւ եւս
մտեալ 'ի ներքս յերկու կողմունս դրան են
երկու սեղանք . 'ի ներքոյ ձախակողմեան սե-
ղանոյն է կճեայ քար մի՝ որ ունի երկու բո-
լորակ ծակս . զորմէ ասեն յոյնք եւ լատինք
թէ՛ Վրիստոսի ծնգաաեղիքն են . զի յոր-
ժամ եդին զՎրիստոս յայս բանտ՝ չունե-
լով երբէք կարողութիւն կալ 'ի վերայ ու-
տից , անկաւ 'ի տկարութենէ իւրմէ 'ի վե-
րայ ծնգացն 'ի վերայ սոյն քարիս , եւ իս-
կոյն հալեցան կարծրութիւնք քարանցն 'ի
ներքոյ ծնգանցն Վրիստոսի : Մտեալ 'ի
ներքս 'ի բանտն որ է խոնարհագոյն տեղի
իմն վիմափոր , տեսանես զերիս փոքր սե-
ղանս մշտավառ կանթեղօք , եւ է յունաց
բովանդակ : Ըստ իւր եւ երեք ժամ ար-
գելեալ մնաց տէրն մեր կապեալ ձեռօք ,
զի չէ՛ր տակաւին պատրաստի գործիք խա-
չին :

Ըրդ՝ ո՞վ դու յիշեա՛ աստ զկսկծալի եւ
զազէտալի կիրս Վրիստոսի , եւ ամենօրհ-
նեայ մօրն ընդ իւր . միածին որդին յարեան

են թաթաւեալ եւ կիսամեռ կապեալ
 եղեալ 'ի տանջանս յանձուկ տեղուջ . եւ մայրն
 աղէկիզեալ սրտատոչոր դիմօք նստեալ
 պէնոյր յանտանելի կիրս կուսածին
 որդւոյ իւրոյ : Ա՛հ մայրական դուլթ . քաղ-
 ցըս է քան զամենայն քաղցունս . բայց վի-
 բաւորիչ, ո՛չ միայն ունողին՝ այլ եւ ունե-
 ցելոյն . քանզի Տիրամայրն՝ ո՛չ միայն զինքն
 մաշէք աստ 'ի սէր սիրելի որդւոյն, այլ եւ
 զորդին իւր խանդաղատեալ կրկնէք զցաւ
 նորա աղետաւելի կսկծանօք մայրական ան-
 պատմելի սիրոյն :

Աստի եւ դու պարտիս աստանօր ցա-
 ւակցիլ ընդ նոսա, եւ աղիողորմ արտաս-
 ւօք երես անկեալ աղաչել եւ ասել : Ա՛յլ
 քաղցր անուն Յիսուս՝ որ յետ ամենայն ան-
 տանելի չարչարանացդ, զանհնարինս կրե-
 ցեր աստէն վիշտս եւ զաղէտս 'ի սիրտս
 քո վասն իմ պատժապարտիս . վասնորոյ
 պաղատիմ առ քեզ բարեդուլթ եւ մարդասէր
 տէր՝ յիշելով զնոյն դառնազին ցաւս եւ ըզ-
 խանդաղատեալ կսկիծ . ամենօրհնեալ մօր
 քս . ազատեա զիս զբաղմամեղս 'ի հեղձա-
 մլո՛ղձուկ մեղաց իմօց . եւ շնորհեա խաղա-

ղութեամբ անցուցանել զկեանս այսմ աշխարհիս, եւ արժանաւորիլ երկնային հանգրստեանն ընդ ամենայն սուրբս եւ սիրելիս անուան քո :

Ելեալ աստի զնաս առ արեւելս եօթանասուն ոտք, եւ քտանես անդ զՂունկիանոսի սեղանն յունաց. այս Ղունկիանոսն էր հարկւրապետ եւ պահապան գերեզմանին Քրիստոսի. սա խոցեալ տիգաւ զկողն Քրիստոսի, եւ միով կոթիւ արեան որ ել 'ի կողէն Քրիստոսի, բացաւ աչք սորա՝ զի էր միականի. եւ զայլ աստուածահրաշ սքանչելիս խաչելութեան եւ յարութեան տեսեալ հաւատաց 'ի Քրիստոս, եւ ապաշխարեալ աստ ժամանակ մի, եւ ապա մարտիրոսացաւ. յոյնք ասեն թէ եւ գերեզման նորա է աստ :

Եստի յառաջ գնացեալ քսան եւ հինգ ոտք քտանես զտեղին բաժանման հանդերձիցն Քրիստոսի. որ չորից զինուորաց առեալ զհանդերձսն Քրիստոսի եւ զպատմութեանն առանց կարանի, բաժանեցին աստ վիճակաւ. է սա կիսադնտակ փառաւոր պատարագամատոյց սեղան մի մշտալառ կանթե-

ղօք, եւ է մեր: 'Ի ձախակողմն սոյն սուրբ տեղեղոյս է դուան մի՛ յոր մտեալ իջանես 'ի վայր քսան եւ եօթն աստիճանաւ ., ուր է Լուսաւորիչ անուանեալ Հնաշէն հոյակապ գմբեթաւոր մեծ՝ եկեղեցին մեր՝ որ 'ի վերայ չորից կճեայ զարժանալի սեանց կառուցեալ է. եւ 'ի վերայ սորա է վանքն Տէրիլ: սուլթան անուանեալ. որ թէպէտ մեր է, բայց սուրբ աթոռն մեր շնորհ արարեալ է առ այժմ նստիլ անդ հապէշից վասըն խղճութեան նոցա, որպէս եւ յառաջագոյն յիշատակեցաք:

Ի մէջ սոյն հրաշալի եկեղեցւոյս են երկու 'փառաւոր պատարագամատոյց սեղանք մշտավառ կանթեղօք. յաջակողմեանն սուրբ Կարապետի անուամբ, եւ ձախակողմեանն Լուսաւորիչի, որ է մեծադիր իբր աւագ սեղան. աւանդութեամբ ասի թէ՛ սուրբ 'Վրրիգոր Լուսաւորիչ հայրն մեր եկեալ 'ի սուրբ Արուսաղէմ, եւ ճգնեալ աստ զեօթն ամ, ապա մատուցեալ է յերկրպագութիւն տնօրինական սրբազան տեղեաց. եւ 'ի դիմելն 'ի լուսաւորելի սուրբ գերեզմանն՝ ինքնին լուսաւորեալ էն կանթեղք սուրբ գե-

րեզմանին. Ղուստիւանդանօր ասացեալ է ըզ-
լոյս զուարթն, որ յամենայն կիրակամտի եր-
գէ յամենայն եկեղեցիս հայաստանեայց. 'ի
մէջ սոյն տաճարիս են չորս շարան կան-
թեղք դէմ առ դէմ՝ եւ 'ի միջի գեղեցիկ
ջահ մի բազմաշտանակ, եւ շուրջանակի կան
եւս բազում կանթեղք եւ տէրունական
պատկերք:

Ի սուրբ Ղուսաւորչի սեղանոյ ձախ
կողմն կայ լուսամուտ մի մեր՝ երեք մշտավառ
կանթեղօք, որ հայի 'ի վայր 'ի գիւտ Խա-
չըն. աստ բազմեալ դշխոյն Հեղինէ բա-
զում գանձիւք եւ սպառնալեօք ետ գտանել
սուրբ Խաչն՝ որ մնացեալ էր ընդ հողով
'ի մէջ նոյն փոսին՝ որ ասի գիւտ Խաչ. ի-
ջանես անդր 'ի միջոյ սոյն եկեղեցւոյս եր-
կոտասան աստիճանաւ, ուր է տեղին գտման
պատուական սուրբ Խաչին, որ է լատինաց.
վիմափոր եւ գիջային վայր մի մարմարոնեայ
սեւագոյն քարամբք յատակեալ՝ հինգ մատ-
նաչափ 'ի վեր յերկրէ. նշան խաչի կոփ-
եալ կայ 'ի միջի նոյն, կճեայ յատակի՝ զոր
համբուրեն տէրունական ուխտաւորք ջեր-
մեռանդն սիրով. 'ի յաջակողմն սորին է սե-

դան մի, եւ ունի զառաջեալ ութ մշա-
վառ կանթեղս. այս այն տեղն է, որ յոր-
ժամ 'ի բաց առին զվերակուտեալ, հողն եւ
գտին զերիս խաչսն. ո՛չ գիտացեալ թէ՛
ո՞րնն 'ի նոցանէ իցէ Վրիստոսի. պատանի
մի մեռեալ՝ որ անցանէր անտի 'ի նմին ժա-
մու, իջուցեալ այսր 'ի տեղի սեղանոյս ե-
ղին զմին 'ի խաչից 'ի վերայ նորա՝ որ էր
ձախակողմ աւաղակին, եւ ոչ զգաց երբէք
մեռեալն. եդեալ եւ զմիւսն՝ որ էր աջա-
կողմն աւաղակին, եբաց զմի աչս մեռեալն
եւ շարժեաց զաջ ձեռն. իսկ յորժամ ե-
ղին զկենսատու խաչն Վրիստոսի 'ի վերայ
նորա՝ իսկոյն յարեալ մեռեալն, եւ փառաւոր
առնէր զՎրիստոս աստուած զխաչելեալն
վասն ազգի մարդկան. վասն որոյ 'ի նմին աւուր
բազումք հաւատացին 'ի Վրիստոս, եւ ե-
ղեւ ուրախութիւն մեծ հաւատացելոցն.
Եթէ եւ դու կամիս յարուցանել զմեռեալ
հոգիս քո զանազան մեղօք՝ դիր զկենսա-
տու սուրբ խաչն Վրիստոսի 'ի վերայ սը-
տիդ, եւ մի՛ բաժանէր երբէք զայն յանձնէ
քումմէ. զի միշտ կենդանի լինիցիս 'ի Վր.

բիւնոս, եւ Քրիստոս 'ի քեզ. ըստ բանի սրբազան առաքելոյն:

Աստ պարտիս ջերմեանդն սիրով եւ յորդաբուզիս արտաուօք համբոյր մատուցանել սուրբ տեղոյս, գտման կենսատու խաչին Քրիստոսի: Աստի 'ի վեր ելեալ յառաջին աստիճանաց, 'ի ձախակողմն գրան տեսանես զփուշ պսակի կանթեղավառ սեղանն յունաց, որ 'ի մէջ այնր սեղանոյ կանգնեալ կայ կճեայ սուրբ սիւնն այն, յորոյ վերայ նստեցուցեալ զտէրն մեր փշեայ պսակաւ՝ եւ եղէզն յաջոյ ձեռին՝ կատակէին զնա ասելով՝ ողջ լեր թագաւոր հրէից. եւ առեալ զեղեգն ծեծէին զամենօրհնեալ գլուխ նորա 'ի հրապարակս ապարանից Վիղատոսի. սիւնս այս փակեալ կայ 'ի մէջ սեղանոյն, եւ ունի արտաբուսա փոքր ծակ մի՝ յորմէ ձեռնամուխ եղեալ տէրունական ուխտաւորքն պաշտեն զնա. 'ի տարւոջ միանգամ բացեալ լինի փակն սոյն սուրբ սեան՝ (որպէս եւ 'ի մէջ լատինաց եկեղեցւոյ եղեալ սեանց՝ փակն), եւ այն յաւուր աւագ ուրբաթու: Աստի իննրսուն հունաչս փ զնալով 'ի ձախակողմն գը-

ամենես աստիճանն մի՛ մօտ՝ պատանատեղ-
ւոյն՝ յորմէ ելեալ ութ եւ տասն ոտք՝ ի-
վեր՝ ժամանես իսկոյն ՚ի դուռն երկնից՝
՚ի սարսափելին սերօքէից՝ ՚ի փափաքելին
ամենայն արգաց հաւատացելոց ՚ի քրիստոս .
յաստուած ընտիր վայրն գերամաքուր , ՚ի-
լեառն սուրբ՝ որ կոչի ՚ի նահապետէն՝
աէր ետես . յառիթն փրկութեան ամենայն
տիեզերաց . յարիւնամած տեղին՝ ՚ի սուրբն
գողգոթա :

Եւհա աստ է ամենայն գրելոց կատա-
րումն . աստ լրացան գուշակութիւնք ա-
մենայն մարգարէից . նահապետք՝ յառաջ-
քան զգալուստն Վրիստոսի : Սարսափմամբ
մերձանային ՚ի սուրբ լեառնս այս՝ հոգ-
ւով եւ եթ տեսանելով զտնօրէնութեան
խորհուրդն աստ կատարելի լինելն . ուրեմն
դու չայժմ ո՞րպիսի մտօք , ո՞րպիսի դիտա-
ւորութեամբ եւ վարուք պարտիս մատչել
՚ի սուրբ վայրս այս ահաւոր եւ սարսափե-
լի՝ որ հրեշտակացն է անմատչելի եւ հիա-
նալի . զի ինքն իսկ միածինն հօր եկեալ
այսր բարձրացաւ ՚ի խաչ վասն մեր՝ սքսեաց
եւ մաքրեաց զտեղիս զայս սքանչելի՝ ա-

մենապատուական արեամբն իւրով. այժմ
ո՛չ է ստուերն իբրեւ զառաջինն, այլ իսկն
եւ ճշմարտիւ կատարեալն. առաջ հոգւով եւ
ճշմարտութեամբ պարտ է ՚ի սմա երկիր-
պագանել Քրիստոսի անուն մերոյ ըստ բա-
նի սուրբ աւետարանին. գոնէ կամօք եւ
սրտիւ խաչակցիլ ըստ խաչելոյն՝ զի եւ
փառացն արժանի լիցուք ՚ի դալն փառօք
հօր եւ հրեշտակաց սրբոց: Աստէն հե-
տեւի՛ր աշին՝ զի անդէն գտցես զփառսն,
աստանօր բեւեռեա՛ զկամսդ բեւեռօք սի-
բոյն Քրիստոսի՛ զի անդ շքեղապէս կե-
ցուցես զհոգիդ ընդ նմա. աստ տուր
զառժամանակեայ մարմինդ ՚ի ճընշումն եւ
՚ի ճգունս աստուածահաճոյս, զի անդ շա-
հեսցիս զհոգիդ ըստ մարմնոյդ յաւիտենա-
կան կենօք: Յորժամ ելանես ՚ի վեր՝ դէ՛մ
յանդիման տեսանես զհիանալի եւ զար-
մանաօքանչ կենդանի պատկերն խաչելու-
թեան Քրիստոսի՛ որոյ եւ եթ տեսութիւնն
զվիմասարաս սիրտս պատառէ, եւ զգե-
տօրէն արտասուս իսկոյն ընդ ծնօտս իջու-
ցանէ: Յաջ կողմն սոյն սարսափելի պատ-
կերի է Տիրամօր սուրբ կուսի սպազգած եւ

տխրալի պատկերն , եւ ՚ի ձախ կողմն՝ սրբ-
բոյն Տովհաննու աւետարանչի տրտմակակիծ
պատկերն , որք անշուշտ զհայեցողսն
յինքեանս ՚ի կակիծ յարտասուս հարկանեն :
Առաջի խաչելութեան պատկերի է սեղան
մի սքանչելի սրբատաշ մաքուր կճեայ քա-
րիւ՝ ՚ի վերայ փոքր կճեայ սեանց կանգ-
նեալ . եւ ՚ի ներքոյ սոյն սեղանոյ է փոս
մի՝ զոր համբուրեն ջերմեռանդ ուխտաւորք
ահիւ եւ դողութեամբ իբր տեղի կանգ-
ման սուրբ խաչին . բայց իսկ փասն՝ ուր
կանգնեցին զկենսատու սուրբ խաչն , է փո-
քրօ ինչ անտի՝ ՚ի ներքոյ մեծ եւ հիանալի
եօթնաջահեան աշտանակի միոյ՝ որ զար-
դարեալ է գեղեցկանկար մոմովք , եւ է ա-
ռաջի խաչելութեան պատկերի :

Արդ՝ անկիր դու աստ ՚ի վերայ երեսացդ
ահիւ մեծաւ եւ դողութեամբ բազմաւ զղջա՝ ՚ի
չարեացդ , հառաչեա՛ սրտիւդ , աղօթեա՛
մտօքդ , եւ աղերսեա՛ բերանովդ , համ-
բուրեա՛ եւ կրկին համբուրեա՛ սերտ սիրով
եւ ջեռմեռանդն արտասուօք՝ ասելով , ո՛վ
խաչեալդ վասն իմ՝ Աստուած իմ ՚իսուս .
աղաչեմ եւ պաղատիմ գթա՛ յից ՚ի մեղա-

ւորս՝ շնորհաւ անտանելի չարչարանացդ, անպարտ խաչելութեանդ, սոսկալի բեւեռացըդ, եւ կենարար սուրբ արեանդ զոր հեղեր աստ աղբերաբար վասն իմ մեղաւորիս կտրեա զլար մարմնոյս տենչենաց, մերժեա՛ ՚ի չար հեշտութեանց եւ ՚ի ցանկութեանց աշխարհիս. բեւեռեա ՚ի հոգիս եւ ՚ի կամս իմ զերկիւղ քո սուրբ՝ ո՛չ երբէք խոտորիլ յաջ կամ յահեակ, այլ միշտ հաստատիլ ՚ի սէր աստուածութեանդ, եւ մտաբերել զանճառելի մարդասիրութեան եւ տնօրէնութեան քո խորհուրդ, զի նոքօք զարգացեալ ՚ի գործս բարեմասնութեան զԿաստ եւ առաքինի վարուք կատարեցից զընթացըս իմ ըստ հաճոյից կամաց քոց Քրիստոս՝ եւ ընդ քեզ լինիլ ժառանգակից երանական փառացն յաւիտենից :

Վերայ սուրբ տեղւոյս են հնգեասան մշտավառ կանթեղք, եւ այլ բազում մոմակիր աշտանակք եւ շարան կանթեղք, եւ ջահք : Յաջ կողմն սորա կայ փոքր սեղան մի եւ կից ընդ նոյն սեղանոյ դուռն՝ մի յորմէ երթեւեկեն յոյնք ՚ի սենեկաց իւրեանց ՚ի գողգոթա՝ եւ սոքա ամենայնքն

Թէպէտ յառաջագոյն մեր, բայց այժմ 'ի ձե-
 ուրս յունայ են՝ որպէս ասացաք: Իսկ 'ի ձա-
 խակողմն խաչելութեան է վէմն պատառեալ
 որ 'ի ժամ խաչելութեան Վրիստոսի՝ չհան-
 դուրժեալ չարչարանաց արարչին իւրոյ՝ իւ-
 րեւ զգայուն եւ բանական յերկուս ճեղքե-
 ցաւ՝ 'ի տես յիմարեալ եւ կուրացեալ տի-
 րասպան ազգին հրէից առ 'ի յանդիմանու-
 թիւն անհաւատութեան նոցա. բայց նոքա
 կարծ բագոյն եւս գոլով քան զվէմն՝ չզգա-
 յին երբէք եւ ոչ ինչ. այլ յամառեալ 'ի-
 նոյն կուրութեան՝ կորեան ամենեքեան 'ի-
 միասին: Օգոյշ լե՛ր ով եղբայր չգուցէ
 եւ գուր յամառեսցիս 'ի մեղս՝ քարացուցա-
 նելով զսիրտ քո չգալ յապաշխարութիւն,
 զի մի ընդ նոսին կորիցես ղյաւիտենա-
 կան կորուստն: 'Ի վերայ սոյն աստու-
 ծահրաշ վիմիս՝ կճեայ սրբատաշ քար մի
 երեւալ կայ ծակեալ երկարութեամբ՝ որ
 'ի նոյն ծակէ տեսանեն զ'իներքոյ եղեալ
 պատառեալ վէմն. եւ 'ի վերայ ծակի նոյն
 քարէ կայ յերկաթէ շինեալ երկար փական
 զոր 'ի մի կոյս արարեալ ուխտաւորքն՝ համ-
 բուրեն զսուրբ տեղին: Ահց ընդ սմա է

սեղան մի փոքր լատինաց, որ ունի զարմանալի պատկեր մի յղութեան սուրբ Աստուածածնի՝ զարդարեալ կանթեղօք եւ զարդուք. եւ հետ անտի է մի եւս լայնադիր սեղան տարածման պատկերաւ, որ առաջի նորա 'ի վայր յատակն սոսկալի սուրբ տեղին տարածման եւ է ըստորաձեւ քառակուսի մանր կճեայ քարամբ յատակեալ. ուր անօրէն ղինուորքն՝ տարածեալ զտէրն մեր 'ի վերայ կենսունակ սուրբ խաչին, քարշելով ամենայն զօրութեամբ, բեւեռեցին զամենաօրհնեալ բազուկսն անխնայաբար 'ի տես Տիրամօր սուրբ կուսին: Յիշեա դու աստ զաղէկի զութիւն սրտի ամենօրհնեալ մօրն՝ որ զմիածին որդին տեսեալ առաջի աչաց իւրոյ այնպիսի անհնարին տանջանօք բազկաքարչ բեւեռմամբ արդեօք զո՞րպիսի կսկիծ չըզգայր անդ սուրբ կոյսն 'ի հոգիս եւ 'ի սիրտս իւր: Ահա աստ կատարեցաւ բանն Ամէնի՝ որ ասէր, - 'եւ ընդ քո իսկ անձն անցցէ սուր քանզի ոչ եթէ ընդ անձն, այլ ընդ սիրտն էանց սուրն կսկծանաց մահուան կուսածին որդւոյն իւրոյ. նոյն ցաւն էր որ յուշոյ թափեալ զինքն՝ իբրեւ զմե-

եալ ընդ երկիր տարածէր. ո՛հ մեծի աղե-
տիցս. չլինի երբէք յաշխարհի ցաւ՝ ըստ
այս ցաւոյ համեմատ որդին կսկծայր 'ի ցա-
ւոց քարշելոյ բազկացն եւ բեւեռելոյ, եւ
մայրն աղէխարշեալ ընդ կիրս սիրելի որդ-
ւոյն՝ մահ անձին խնդրէր, եւ ոչ գտանէր:
Այժմ եւ դու ո՛վ անձնդ բարեպաշտ 'ի միտ
ած աստ զայնպիսի անցս որդւոյն եւ մօրն
եւ լեր նոցա ցաւակից գոնէ յորդահոս ջեր-
մեռանդ արտասուօք եւ աստուահաճոյ բարի
ընթացիւք, զի ընդ նոսին եւ անձառելի
աստուածային ուրախութեանն արժանի լինի-
ցիս միշտ եւ հանապազ:

Այս տարածման սուրբ տեղին՝ հան-
դերձ երկու սեղանօքն եւ կճեայատակ կէս
հրապարակաւն են լատինաց. 'ի վերայ սոյն
սուրբ տեղոյ կախեալ կան տասն մշտավառ
կանթեղք, եւ այլ կանթեղք եւ աշտանա-
կըք: Աստ եւս լուսամուտ մի՛ որ հայի
'ի փոքր մատուռն Մարիամու եզիպտացոյ
որ է արտաքոյ սրբոյ Յարութեան. զորմէ
յիշեցաք յառաջագոյն. կայ աստ եւս աս-
տիճան մի՞ երկօտասան ոտիւք՝ որ իջանէ ա-
ռաջի մեծ դրան սրբոյ տաճարիս: 'Ի ներքոյ

սուրբ գողգոթայի՝ քսան ոտնաչափ հեռի
 յօտից կողմանէ պատանատեղւոյն գտանես
 դուռն մի՝ յոր մտեալ տեսանես զմթադոյն
 տեղի մի վիմափոր, ուր է սեղան մի մըշ-
 տալառ կանթեղաւ՝ յունաց. ՚ի յետուստ սոյն
 սեղանոյ՝ յերեսս որմոյն կայ վիմափոր ծակ
 մի իբր պատուհան՝ կանթեղավառ, ուր են ոս-
 կերք եւ գազաթ նախաճօրն Ադամայ, որ է
 ուղղակի ՚ի ներքոյ գողգոթայի. այսինքն
 խաչելութեան տեղւոյն Վրիստոսի. զի գը-
 լուին ամենեցուն Վրիստոս ՚ի վերայ գլխոյն
 Ադամայ բարձրանալով ՚ի խաչ, ազատեաց
 զնա ՚ի յաւիտենական դատապարտութենէ
 սատանայի խորտակելով զգլուխ նորին անդ
 ՚ի վերայ սուրբ Խաչին. ՚ի ձախակողմն սու-
 րա է եւս նոյնպէս տեղի մի վիմափոր կան-
 թեղավառ՝ զորմէ ասին լինիլ գերեզման
 Մելքիսեդեկ քահանայի, որ ՚ի լեառն ձի-
 ւեանեաց քահանայ օծեալ ՚ի ձեռն հրեշ-
 տակայ. ապա աստ եկեալ բնակէր ճգնու-
 թեամբ անտես ՚ի մարդկանէ. աստէն ել-
 եալ ընդ առաջ Աբրահամու ՚ի դառնալն նո-
 րա ՚ի յալթութենէ. մատոյց նմա հաց եւ
 գինի՝ յօրինակ ամենապատուական մարմնոյ

եւ արեան տեառն մերոյ, զոր աստ պատար-
բագելոց էր 'ի փրկութիւն ամենայն աշխար-
հի. եւ էառ տասանորդս յաւարէ նորա.

Սերձ առ տեղիս կայ մթագոյն վայր
մի եւս՝ ուր է մառանն յունաց. աստ ասեն
յոյնք Կոլ քանի ինչ գերեզմանք քրիստո-
նեայ թագաւորաց: Այլեալ աստիերթաս 'ի
դուռն սրբոյ տաճարիս. 'ի ներքուստ դրան
է բարձր ինչ տեղի սենեկաձեւ՝ ուր նստին
այլազգի դոնապանք, յորժամ դուռն բաց-
ցի. զի արքունական հրովարտակաւ են նո-
քա յազգաց յազգս, եւ բանալիք դրան մը-
նան միշտ ընդ նոսա. իսկ երբեմն 'ի հան-
դիսաւոր աւուրս՝ բդեշխն, դատաւորն, եւ
մեծամեծք քաղաքիս եկեալ հանդերձ զօրա-
կանօք բազմին աստանօր առ 'ի չլինելոյ
շփոթ ինչ կամ խռովութիւն 'ի մէջ ազգաց
եւ ուխտաւորաց.

Դուռն սրբոյ տաճարիս փակ լինի. եւ
յորժամ հարկաւորիցի բանիլ, որում եւ պի-
տոյանայցէ յելից ազգաց զլիսաւորաց, նոյն
ազգի երկրորդ թարգմանն՝ որ է յատուկ
կարգեալ վասն դրան բացման սրբոյ տա-
ճարիս (արութեան, ազդ առնէ միւս եր-

կուց ազգաց երկրորդ թարգմանաց, եւ երեքեանքն 'ի մի եկեալ ազդ առնեն դռնապանից, եւ եկեալ դռնապանքն՝ բանան ըզսուրբ դուռն ըստ կամաց երկրորդ թարգմանաց, եթէ ընդ երկար, եւ թէ համառօտ, դռնապանքն ամենեւին ըստ կամաց իւրեանց չկարեն բանալ եւ փակել զդուռն առանց գիտութեան երից ազգաց: Յետ այսր ամենայնի համբուրեալ զսուրբ պատանաաեղն եւ զսուրբ դուռն ելանես արտաքս 'ի սուրբ տաճարէս Յարութեան, եւ վերսդարձեալ յաւաջին ճանապարհէն՝ դատ 'ի սեփականատունս քո 'ի սուրբ Յակոբ խաղաղութեամբ եւ խնդութեամբ:

Եթէ նորեկ ուխտաւոր իցես շրջողդ՝ 'ի նոյն գիշեր աստ պարտիս մնալ, զի լիապէս վայելեսցես ամենայն ջերմեռանդութեամբ եւ սիրով զշնորհս սրբազնասուրբ տնօրինական տեղեացս. եւ մանաւանդ հաշտարար սուրբ պատարագի՝ որ մատչի զամենայն գիշեր 'ի վերայ կենսատու գերեզմանի Տեառն մերոյ 'ի փառս Հօր եւ Արդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ:

Եհա այսքան են շրջագայք եւ տեղե:

կութիւնք սրբազան տեղեաց՝ որք են ՚ի մեզ
 երկնանման սրբոյ տաճարի յարութեան Յի-
 սուսի Վրիստոսի: Ըրդ՝ սրբութիւնք տե-
 ղեաց չլինին ինչ օգուտ այնմ՝ որ ինքն է
 անուրբ: Հապա ջանացէ՛ք ո՛վ հարք
 իմ եւ եղբա՛րք զանձն ձեր սուրբ կացուցա-
 նել. նախ առաջի տեառն մերոյ Յիսուսի
 Վրիստոսի ամբիժ հաւատով եւ մաքուր
 գործով, եւ ապա մատչիլ յայսպիսի ահա-
 ւոր եւ սարսափելի սրբազնասուրբ տեղիս:
 Սրբեցէ՛ք զսիրտս ձեր եւ անարատ վարուք
 մտէ՛ք ընդ այս տունս Եստուծոյ եւ տա-
 ճարս ամենակալին. զի եւ ինքն Վրիստոս
 եկեալ բնակեցցի ՚ի ձեզ ՚ի հօգիս ձեր, ընդ
 Հօր եւ սուրբ Հոգւոյն, ըստ անսուտ բա-
 նի իւրում թէ՛ (Եւ եւ Հայր իմ առ նա
 եկեցցուք՝ եւ օթեանս առ նմա արացուք) .
 որում արժանիս արացէ զձեզ զամենեւ-
 եանդ միշտ եւ հանապազ:

ԻԼՈՒԽ Գ.

Յաղագիս շրջագայելոյ յայլ սրբազան պեղիս՝
որք էն 'ի Տեղ սրբոյ յազատիս, և կամ ար-
պարոյ յազատիս Տեղ 'ի լեւոն և համբար յճան
պեատան Տեղոյ:

Յարեայց և շրջացայց ընդ քաղաքս՝
'ի փողոցս և 'ի հրատարակս, և
խնդրեցեց՝ զոր սիրեաց անձն իմ՝
(երգ. գ. 3):

Կամիս և և զարտաքոյ սրբոյ աթոռոյս
ըզշրջագայ տնօրինական սրբազան տեղիս
շրջել և տենչ սրտիդ բարեպէս լցուցանել
ո՛վ հետեւօղդ Քրիստոսի, գիտեմ զի կա-
միս և քաղճաս, որոյ վառն ևս եկեալ
իսկ ևս այսր 'ի սուրբ քաղաքս մեծաւ շնոր-
մեռանդութեամբ և կատարեալ հաւատով:

Ընց ուրեմն ընդ մեծ բակ վանուցս,
և գնա՛ դէպ առ արեւելս, ուր գտանես
զերկրորդ գուռն սրբոյ աթոռոյս՝ որում ա-

սի հրեշտակապետի դուռն . ելեալ անախ
արտաքս իսկոյն առ երեսօքդ տեսանես ըզ-
հրեշտակապետի ամենաքանչ վանուց եր-
կաթեայ փոքր դուռն . ընդ այն մտեալ
երթաս նախ դէպ ուղիղ առ կողմն արե-
ւելեան , եւ անդ գտանես զսուրբ ծառն ձի-
թենի } շրջապատեալ արտաքուստ որմով .
յոր կապեալ պրկեցին զտէրն մեր 'ի ժամն
ինչ 'ի գիշերի չարչարանացն . զի այս հրեշ-
տակապետի վանքս ' (ննա քահանայապետի
տունն էր , եւ յառաջ այսր բերաւ Վրիստոս
'ի պարտիզէ կապեալ ձեռօք :

Հապատե՛ս զի զվայելու շն մատուցես
պատիւ սոյն սուրբ ծառոյս . քանզի սա
եղև իբրև առաջին խաչափայտ Վրիս-
տոսի . 'ի սմա ձեռնակապ պրկեցաւ Վրիս-
տոս կեանքն մեր , վասն կենաց մերոց եւ
փրկութեան . ուստի ծառս այս օրհնեալ է
քան զամենայն տունկս . ծառս այս է պար-
ծանք իմն ազգիս հայոց ' շնորհեալ 'ի տեսա-
նէ . որում տենչանօք ցանկան ամենայն ազգ
Վրիստոնէից . ա՛ռ զծառս զայս ո՞վ Վր-
րիստոսասէր անձնդ , գրկեա՛ 'ի սիրտ քո ,
եւ համբուրեա՛ ջերմեռանդն սիրով . բա՛րձ

զօս 'ի վերայ-ուայդ' զի ինքն բարձօղ ե-
ղեւ արարչին քո :

Աստ է զերեսօք որմոյն ովսաննայագոչ
քարն այն՝ որ 'ի գալստեանն Վրիստոսի
յերուսաղէմյաւուր ծաղկազարդի, 'ի տրտըն-
ջալ դպրացն եւ փարիսեցաց թէ ասա՛ ա-
շակերտացդ զի լուեսցեն, եւ 'ի պատասխա-
նելն տեառն մերոյ, եթէ դոքա լուեսցեն՝
քարինքդ աղաղակեսցեն. իսկոյն ձայն ար-
ձակեալ աղաղակեաց ասեն, քարս այս գո-
չելով ո՛վսաննայ օրհնութիւն որդւոյ դաւ-
թի . ցուցանելով թէ կարող է Աստուած 'ի
քարանց յարուցանել զայսպիսի որդիս Աբ-
րահամու, որ ծանուցեալ զարարիչն իւր,
աղաղակելով քարոզեսցէ զԱստուածու-
թիւն նորա 'ի լուր ամենեցուն. եւ դու
եթէ քարանման խտացեալ իցես՝ նայեաց
'ի քարս այս, պատկառեա՛ 'ի սմանէ, կակ-
ղացո՛ զսիրտ քո, եւ հան 'ի նմանէ զՋեր-
մեռանդն արտասուս ապաշխարութեան եւ
զաղերսական ձայնս փառաբանութեան, զի
լեցիս որդի սիրելի, ո՛չ Աբրահամու՝ այլ
Աստուծոյ :

Դարձ աստի եւ մուտ րնդ միջագուռն

վանուցս՝ ուր են սենեակք եւ բնակարանք
մայրապետաց սրբոյ աթոռոյս. որք բարե-
չան աշխատութեամբ աղօթամատոյց լինին
միշտ առ Աստուած : Աստ է դուռն սրբոյ
տաճարիս՝ որ հայի ընդ հարաւ . մտեալ 'ի
նա՝ գնաս նախ ուղղակի յարտաքին փառա-
ւոր սեղանն՝ որ կոչի չարչարանաց սեղան .
աստ եկեր զառաջին ապտակն Քրիստոս
յանիրաւ սպասաւորէն՝ որպէս պատմէ սրբ-
բազան աւետարանիչն Յոհաննէս : Յորժամ
տէրն փառաց ընկալաւ զայս անակնունելի
ապտակն՝ յամենասուրբ երեսս իւր հրեշ-
տակք եւ հրեշտակապետք սկսան դողալ եւ
սարսիլ յահէ իւրեանց՝ վասնորոյ եզաւ ա-
նուն տեղոյս հրեշտակապետ : Աստ է
եւ աւազանն մկրտութեան երախայից քա-
ղաքացի հայոց . զի այս սուրբ հրեշտակա-
պետի վանքս՝ հանապազօրեայ ժամերզու-
թեան եկեղեցին է քաղաքացւոց՝ ուր բնա-
կի վարդապետ մի ըռէյիզ կամ առաջնորդ
անուամբ : Սոյն արտաքին վայրս է իւր վեր-
նատուն կանանց , ուր աղօթեն քաղաքացի
կանայք եւ մայրապետք : Աստ միջադուռն
մի՝ ուր մտեալ դառնաս 'ի ձախակողմդ , եւ

անդ գտանես զսարսափելի առաջին բանտն
Վրիստոսի՝ ուր է սեղան մի պատարագա-
մատոյց իբրեւ զլիսադրի . եւ 'ի ներքոյ սե-
ղանոյ՝ կճեայ քարիւ կերտեայ պատկերն
'Վրիստոսի ձեռնակապ պրկեալ՝ 'ի սուրբ
ծառն ձիթենի, եւ արգիլեալ անդ . զի յայնմ
ժամանակի այն սուրբ ծառն ձիթենեաց աստ
'ի տեղոջ բանտիս եղեալ է ասեն, եւ ապա
'ի շինման սրբոյ տաճարիս՝ հանեալ զնա յար-
մատոյ, տնկեալ են արտաքոյ եկեղեցւոյն :

Եստ պարտիս 'ի միտ բերել զանճառե-
լի մարդասիրութիւնս եւ զվիշտս տեսան
մերոյ զոր կրեաց յայնժամ վասն քո . եւ ա-
սել ջերմեռանդն արտասուօք . ո՛վ բարե-
գութ Մատուած իմ Յիսուս Վրիստոս՝ որ
վասն իմ ապախտաւոր ծառայիս յանձն առեր
մարմնանալ եւ կատարել զամենայն տնօրէնու-
թիւնս յաշխարհի . եւ ապա եկեալ այսր
'ի յիշերի չարչարանաց զառաջին ապտակս
ընկալար յամենօրհնեալ երեսս քո 'ի չար
ծառայէ քահանայապետին, եւ ձեռնակապ
վշտօք արգելար 'ի սոյն բանտի : Արդ՝ աղա-
չեմ զքեզ տէր իմ Յիսուս յիշելով զայն
տմենայն մարդասիրական համբերութիւնդ՝

արքայան տեղոյս ներեալ թողցես զանթիւ
 յանցանս իմ, զոր մեղուցեալ եմ, ո՛չ ա-
 կամայ եւ տղիտութեամբ, այլ կամաւ եւ
 յօժարութեամբ ընդ դէմ Աստուածային
 կամաց քոց. խնայեա՛ յիս աղերսեմ, եւ
 մի՛ անտես առներ, զի գործ եմ անարատ
 ձեռաց քոց. փրկեա՛ զիս այսուհետեւ ի
 փորձանաց չարին՝ եւ արժանի արա՛ ան-
 ճառելի տեսութեանդ ընդ սիրելիս քո
 միշտ եւ հանապազ

Են աստ երկու մշտավառ կանթեղք, եւ
 այլ կանթեղք եւ զարդք վայելուչք. եւ
 լեալ աստի երթաս յաջակողմեան դասն՝ ուր
 է սեղանն սերօքէից. յայս դասի գլուխն
 կանգնի ըռէյիլ վարդապետն՝ զառաւօտեան
 եւ զերեկոյեան ժամս պաշտելով անխախտ
 հանդերձ եկեսցէիւ. յաւուրս կիւրակէից,
 եւ երբեմն ՚ի հասարակ աւուրս եւս մատչի
 աստ սուրբ պատարագն:

Ապա սեղանն է յանուն հրեշտակապե-
 տաց, որ ոսկեզօծ շքեղութեամբ եւ ամե-
 նայն վայելչութեամբ փայլի, յերկու կող-
 մունս զերեսօք որմոյն դէմ առ դէմ ունի
 զերկու հրեշտակապետաց փառահեղ պատ-

կերսն. զի 'ի վերայ սոյն տեղւոյո Ետես
մարգարէն Ղաւիթ զկոտորիչ Տրեշտակն
սուր 'ի ձեռին, եւ զարհուրեալ մեծաւ սար-
սափմամբ էջ յաթուոյ իւրմէ՝ զպեցաւ քորձ
եւ անկեալ 'ի վերայ մոխրոյ լայր անմխի-
թար եւ կոծէր զանձն ասելով՝ (Տէր հս մե-
ղայ, եւ ոչ ժողովուրդս. ապա զիս ջնջեա՛
յերկրէ, եւ մի զժողովուրդս վասն մեզաց
իմոց)։ Չախակողմեան դասի սեղանն է յա-
նուն քերօքէից. յայս դասէս մտանես 'ի
ներքս 'ի վայրիկ մի՝ որ է իբր աւանդատուն
ուր է գեղեցիկ սեղան մի՝ յանուն սրբոյ
կուսին (Հռիփսիմեայ)՝ վայելուչ եւ փառաւոր.
աստ զգեստաւորին ամենայն եկեղեցականք
թէ պատարագամատոյցք, թէ սարկաւագունք
եւ թէ դպիրք. ելեալ աստի 'ի դուրս՝ տե-
սանես զամենայն շքեղութիւնս եկեղեցւոյ.
զփառաւոր ջահս, զշարան կանթեղս, եւ
զայլ բազում կանթեղս եւ զզարդս, որովք
շքեղափայլին յաւուրս տօնախմբութեանց,
Եպա ելեալ յարտաքին դրանէ վանուցս
յորմէ մտեր, երթաս 'ի նոր միջադուռն՝ որ
է ընդ կողմն հարաւոյ. եւ գտանես անդ
զ'ի եւս դուռն քաղաքին՝ որ կոչի Կրկն

գուռն. եւ արտաքայիք ասեն պապ իւ Նե-
 պի Տաւութ. ելեալ անտի արտաքս՝ գնաս
 սակաւ ինչ ՚ի հարաւ, եւ գտանես անդ վեց
 ոտք քարեայ աստիճան մի. ելեալ ՚ի վեր
 տեսանես զամենափառաւոր սարսափելի վա-
 նըս մեր փրկչայ, որ է պարծանք պարծա-
 նաց ազգիս հայոց. ունի փոքրիկ երկաթեայ
 հաստատ գուռն մի՝ որ հայի ՚ի հիւսիս.
 շուրջանակի սրբատաշ քարամբք ամուր պա-
 րըսպեալ. մտեալ ընդ այս նեղ գուռն տե-
 սանես նախ անդ ՚ի մէջ բակին ահեղ եւ
 զարմանալի շիրիմս սրբազան պատրիարզայ
 եւ աւագ լուսարարաց՝ որք կճեայ քարամբք
 զանազան յօրինուած ովք փորակերտեալ կան
 հանդերձ դամբանագրովք. զի ՚ի նախնեաց
 անտի սովորութիւն է զսրբազան պատրիար-
 քունս, եւ զաւագ լուսարարս, եւ երբեմն
 եւս զճերուռնազարդ բազմաշխատ եպիսկո-
 պոսունս ՚ի մէջ մեծահռչակ վանուցս հան-
 գուցանել: ՚ի մէջ բակիս է փառաւոր սե-
 ղան ուրացմանն Պետրոսի. եւ զնոյն ուրաց-
 ման պատկերն ունի, որ զտեսողսն իսկոյն
 յարտասուս շարժ է: Պարտիս աստ գմտաւ

ածել զողորմելի անկումն Պետրոսի՝ որ զան-
ձըն իւր ընդորովին ՚ի մահ մատնել խոսա-
նայր ընդ Վրիտասի, եւ ապա զժանօթու-
թիւնն եւս ուրանայր, եւ այն եւս երդ-
մամբ եւ նշովիւք:

Ով ամբարտաւան ինքնահաւանութիւն
մարդկայինս տկար բնութեան. ով անմիտ
անձնապաստնութիւն. ով ձկնորսդ Պետրոս,
այս են վարձք երսխտեաց տեառն բում,
որ զքեզ յորսոյ ձկանց՝ յորսալ զմարդիկ
հրախրեաց, գլուխ առաքելոց կարգեաց,
եւ վէմ կոչեաց զքեզ եկեղեցական հի-
մանց վասն բանի դաւանութեանդ: Ահա
այսքան է սիրելիք, մարդկայինս կարողու-
թիւն. յայսքան ասպարէզս կարէ ընթանալ
մարդ՝ եթէ զ՚ստուած չունիցի իւրն ձե-
ռընտու եւ օգնական. ուրեմն եւ դու ով
մարդ յիշելով աստ զփքացումն Պետրոսի
՚ի բաց թօթափեա յանձնէ քումմէ զամե-
նայն հպարտութիւնս. մի լինիր անձնապաս-
տան իբրեւ զնա. որ թէպէտ կանգնեցաւ
վերօտին դառն արտասուօք զղջման եւ
ապաշխարութեան՝ եւ արժանացաւ կրկին
երանութեան, բայց գուցէ դու ՚ի նոյն կա-

մակորութեան կորնչիցիս : (ամենայն առաքի-
նական ընթացս քս զՄատուած գիտեա քեզ
գործակից . հաստատեա 'ի միտս քո թէ՛ ա-
ռանց աստուծոյ եւ ոչ մի ինչ բարեգոր-
ծութիւնք կատարին (Եթէ մեծանայցես
ասէ առաքեալն , յաստուած մեծանայցես ,
եւ ոչ յանձն քում) :

'Ի ներքոյ այսմ սեղանոյս է ամենագեղե-
ցիկ պատկերն Վրիստոսի 'ի բանտ արգելման՝
կճեայ պայծառ քարիւ քանդակեալ որում
ջերմեռանդն սիրով երկրպագութիւնս մա-
տուցանեն տէրունական ուխտաւորք : Ընց
աստի եւ մաւտ 'ի դուռն սքանչելի տաճարին՝
զի գտցես զցանկալին քո , զգանձն անդին .
զՏրաշալի վէմն կափարիչ դրան կենսատու
գերեզմանի տեսուն մերոյ Յիսուոյ Վրիս-
տոսի : Ըստ է փառաւոր եւ վայելուչ սեղան
մի հոգւոյն սրբոյ գալստեան՝ կառուցեալ 'ի
վեոայ նոյն սքանչելահրաշ կափարիչ վիմին որ
եկեալ է այսր ձեռամբ Հեղինէ դշխոյի . զի
կամեցեալ նորա տանել զայն ընդ իւր 'ի պօլիս՝
եւ ոչ կարացեալ 'ի տեսչութենէ աստու-
ծոյ , մնացեալ է աստ 'ի ձեռս մեր 'ի պար-
ծանս լրութեան ազգիս հայոց որում մաւ

տուցեալ զարժանալայել պատիւս դառնաս
 'ի ձախակողմն սեղանոյն, ուր է սարսափելի
 երկրորդ բանտն Վրիստոսի որ է նեղ եւ
 անձուկ վայրիկ մի. աստ արգելին զտէրն
 մեր 'ի գիշերի չարչարանացն՝ յորժամ բե-
 րաւ 'ի տանէ աննայի՝ այսինքն 'ի հրեշտակա-
 պետէ՝ այսր 'ի սուրբ վանս, որ էր տուն
 Աշիափայի մեծ քահանայապետի տարւոյն
 այնորիկ. եւ յետ բազում հարցափորձու-
 թեան եւ սուտ վկայութեան, եւ զհանդեր-
 ձրս պատառելոյ քահանայապետին թէ՝
 (Հայհոյեաց, զի՞ եւս պիտոյ է մեզ վկայ),
 եղեալ յայս անձուկ բանտս անօրէն հը-
 րէայքն՝ ոչ ետուն նմա երբէք հանգստու-
 թիւն. այլ մինչեւ ցառաւօտ անտանելի խոշ-
 տանգանօք չարչարեցին անողորմաբար: Ու-
 րեմն եւ դու յիշելով աստ զանչափ սէրն
 Վրիստոսի՝ որ վասն քր կրեաց զայնքաննա-
 խատինս. պարտիս երես անկեալ 'ի մէջ
 սուրբ բանտիս աղէողորմ արտասուօք զայս
 ասել. ո՞վ մարդասէր տէր իմ բարեգութ.՝
 որ վասն բանտարկեալ հոգւոյ իմոյ արգե-
 լար յայսմ աղճամզին բանտի՝ կրելով զան-
 տանելի չարչարանս եւ զվիշտ:

Ահա այժմ 'ի սրտէ գոչեմ աղերսական մաղթանօք, զի նոյն անտանելի չարչարանացդ եւ սրշազնասուրբ տնօրինական տեղւոյս շնորհուն փրկեա՛ եւ ազատեա՛ զ'ի բանտ մահու արգելեալ հոգի բաղմամեղ ծառայիքո 'ի ձեռաց ամենաչար սատանայի. եւ արժանի՛ արա անճառելի փառաց Աստուածութեանդ ընդ կամարարս քո :

Ալեալ աստի երթաս 'ի յետուստ կողմն սեղանոյն՝ ուր է փոքր մատուռ մի իբր ականդատուն. աստ զգեստաւորին պատարագամտոյցք, սարկաւագունք եւ դպիրք : Աստ է եւ կանթեղավսռ սեղան մի յանուն ամենասուրբ Արրորդութեան. եկեալ անտի 'ի մէջ սուրբ տաճարիս, տեսանես շուրջանակի զղարմանաչէն պատկերս, զչարս կանթեղաց, զջահս եւ զայլ բազում կանթեղս, եւ փառաւոր զարդս : 'Ի հարաւային կողմանէ դէմ առ դէմ սրբոյ վանուցս փրկչի՛ է սուրբ Սիօն վերնատունն բաղմախորհուրդ, որ այժմ 'ի ձեռս այլազգեաց է. քանզի 'ի վաղուց անտի վասն շնչին ինչ պատճառի իւրացուցեալ են ինքեանց մահմետականք. եւ բնաւին անտեղեակ գոլով աստուածային

խորհրդոց սրբազան տեղոյն՝ միայն Վեպի
Տառութ անուամբ պաշտեն մեծաւ զգու-
շութեամբ զգերեզմանս Վաւթի մարդարէ-
ին, Սողոմոնի, եւ այլոց բազմաց որք են
անդ :

Իայց ծանիր գու՝ զի նոյն սրբազան
տեղին երկրորդ է սրբոյ Յարութեան, եւ
երկրպագելի վայր անօրինական, սերօւէք
եւ քերօւէք զարհուրեցան յայն տեղւոջ կա-
տարեալ սարսափելի եւ յանհասանելի խոր-
հրդոց : Բանզի անդ աւանգեաց տէրն մեր
զանձառելի խորհուրդ սուրբ պատարագին :
անդ կատարեաց եւ զոտնալուային խոնար-
հակերպ հանգէս : անդ եկեր զվերջին սուրբ
ընթրիսն հանդերձ երկոտասան առաքելովքն՝
որոյ վասն ասէր. (Յանկանալով ցանկա-
ցայ ուտել զայս պասէք ընդ ձեզ՝ մինչչև
չարչարեալ իցեմ) : Լուր եւ զայլ մեծամեծ-
սըն, անդր էջ եւ Հոգին սուրբ հրեղէն
լեզուօք ՚ի սուրբ առաքեալսն եւ հրազի-
նեաց զնոսա ըստ խոստման Տեառն մերոյ
թէ՛ (Եւ երթայց եւ առաքեցից զմխիթա-
րիչ Հոգին սուրբ, որ յիշեցուսցէ ձեզ
զամենայն) : անդ արքեալ սրբազան առա-

քեալքն անմահական բաժակաւն, եւ ապա
արրուցին ամենայն տիեզերաց զնոյն իսկ
բաժակն շնորհոց և ոգւոյն սրբոյ:

Բարաքոյ սուրբ փրկչի վանուցս յաբե-
մտեան կողմանէ ևն գերեզմանատունք ամենայն բրիստոնեայ ազգաց. ուրոյն ուրոյն
որչիալք. կից ընդ վաճառքիս է բաժինն մեր,
և է մեծ քան զմիւսոցն. ունիլք եւս աստ
պարտէզ մի ձիթենեաց՝ զէմ առ դրան սրբ-
ոյ վսուցս: Հարեւելեան կողմն գերեզ-
մանատան յունաց՝ որ է մերձ սուրբ Աիօնի,
է տեղի ինչ աւերակ, եւ մարդաչափ որմ
մի. եւ ՚ի մէջ որմոյն ևն քաւի ինչ խաչա-
նշան քարինք, ուր ասեն լինիլ տեղի ննջ-
ման հիւրամօր սուրբ Բստուածածնի. զի
անդ էր ասի եւ տուն նորս յայնմ ժամա-
նակի, կից ընդ տանն Հովսէփոյ արեմա-
թացոյն՝ որ ինքն է սուրբ Աիօն վերնա-
տունն:

Շրջեալ ընդ այս սրբազան տեղիս՝ գաս
յառաջին ճանապարհն, եւ յառաջոյ դրան
քաղաքին՝ յորմէ ելեր յառաջագոյն, իջանես
ի վայր զէսպ առ արեւելս. ՚ի ճանապարհի
կայ փոքր դուռն մի քաղաքի՝ որ կոչի դու-

ոըն աղբիւսաց . եւ արս բացիք ասեն , որպէ
 իչ Մ րդըրպ . աստի մուծին զտէրն մեր
 'ի զիշե ին շարչարանաց 'ի քաղաքն վասն ա-
 նարդանս սոն' լոյ նմա . անցեալ յառաջոյ
 նորս , եւ զսո 'ի վայր իջեալ իբրեւ տասն
 բոյէ , գտանես անգ կսմուլջ մի վոքր եւ
 խոնարհ . եւ սոսհի Նոյն կասլջն 'ի ճանա-
 պարհէ վայր քար մի ստնարիչ , որ անտի
 անցուցին զտէլն մեր 'ի գիշե ի շարչարանաց
 'ի վերայ սրածայր խճից' շհամարելով ար-
 ժամի անցանելոյ 'ի կամ ջնն , զոր կոչէին
 յաղթուժեան ճանապարհ . տեսանելով աստ
 սոյն քալս զկարծրութիւն սրտից լճուառ
 հրէիցն' լճողեալ իսկոյն զքնութիւնն իր'
 կակուցաւ 'ի նկիւրջ ոտից սրսրչին իւրոյ ,
 որ Նշան շաղպցն կայ միջեւ ցայժմ . տ-
 հա յայնժամ կատարեցաւ մարտրեութիւնն
 է' օրսյ լճէ' (Քաղցրալան նմա խիճք հե-
 ղեղատի . է ; ր . . 33) ասեն լճէ ե .
 զէ՝ ախորոս տեսաննիքարն աստ կատարե-
 ցին հրէայքն լճափջօք , 'ի ձգելն յաշտարս-
 կէ տաճարին :

'ի վերայ սոյն տեղոյս է շինուածք մի
 քառանկիւնի սրածայր' զորմէ ասեն լինիլ

գերեզման Մնգեայ եւ Չաքարիայ մարգա-
 րէից՝. 'ի ձախակողմն սորին է այր մի՝ որ
 արտաքուստ ունի քանի ինչ Վպատուհանա-
 նման մանր սեամբք շինեալ տեղիս . 'ի մէջ
 սոյն այրիս արգել զինքն տեառնեղբայր
 Յակոբոս առաքեալն 'ի գիշերի չարչարա-
 նաց տեառն մերոյ . եւ ո՛չ ել աստի , մին-
 չեւ յարուցեալ Քրիստոս 'ի մեռելոց . եւ
 երեւեալ նմա աստ մսիթարեաց . որպէս
 վկայէ առաքեալն Պօղոս յասելն . (Եւ ա-
 պա երեւեցաւ Յակոբայ առաքելոյ . ա .
 կոր . ԺԵ . . 7) եւ 'ի յաջակողմն սորա է
 արձանն Եբիսողոմայ , որ է թողորակ եւ
 քրածայր ինչ՝ արուեստիւ շինեալ :

Եստի երթաս 'ի ձորն գեթսեմանի , 'ի
 վայրն սարսափելի , 'ի տեղին ամենացանկա-
 լի . ո՛չ , աստ էառ տէրն մեր սկիզբն փրո-
 կառիթ չարչարանաց իւրոց . հողք եւ քա-
 րինք սոյն ձորոյս սարսափելիք են եւ հրա-
 շալիք : (Յառաջ քան զիջանել 'ի սուրբ Եստ-
 ուածածինն՝ փոքր ինչ 'ի վեր ելեալ դէպ 'ի
 հարաւ , եւ անտի դարձեալ յարեմտեան
 կողմն գտանես անդ զսոսկալի քարընկէց
 տեղին աղօթից Տեառն մերոյ . ուր կայ քա-

նի ինչ քար նշանաւոր, զոր համբուրեն տէրունական ուխտաւորք :

Ահա աստ է որ արարիչն երկնի եւ երկրի անկեալ յերկիր երկիւղահաս քրտամբ արեան գոչէր առ հայր երիցս անգամ տըխրալի աղերսանօք ասելով . (Աբբա՛ հայր եթէ հնար ինչ իցէ անցո՛յ յինէն զայս բաժակ . եթե ո՛չ արբից զսա , եւ եղիցին կամք քո) :

Աստ մատուցեալ հրեշտակն անզօր՝ զօրացուցանէր զտկարացեալ զօրացուցիչն իւր՝ եւ ամենայն արարած ոց : Ա՛վ սարսափելի սրբազան տեղւոյս . ո՞վ անճառելի խորհրդոցս՝ որք աստ կատարեցան : Ա՛մենազօրըն Աստուած տկարանայ իբրեւ զմարդ վասն փրկութեան մարդկան . ամենակարողն Աստուած կարօտանայ աստ արարած ոցն զօրութեան , զի զմարդկային ամենատկար բնութիւնս յաղթօղ հանդիսացուսցէ ընդ գէճ անմարմին թշնամւոյն :

Ա՛վ անբաւ մարդասիրութեան . ո՞վ մեծի բարերարութեան . փառակիցն Հօր եւ Հօգւոյ ամենազօր էութիւնն իբրեւ զտրկար սք աղերսանօք խնդրէ 'ի Հօրէ զան-

ցանկին բաժակին. եւ այն՝ ո՛չ եթէ եւ եթ
բանիւ ընտանոյ, այլ երես անկեալ յերկիր
սարսափմամբ դողացուցանէ զերկին եւ
զերկիր ամենասքանչ խոնարհութեամբն իւ-
րով:

Արկիր դողայ, երկինք սարսափն, եւ
հրեշտակք վարհուրին. եւ դու շտուկս
յանձին քում. չանկանի՞ս տակաւին յերկիր՝
ո՛վ յամսուեալդ խտուրթեամբ մեղաց: Արդ՝
զգուշութեամբ կա՛ց, զի տեղիդ՝ յորում
չըջես եւ կաս, տեղի ամենստորէ. ան-
կիր յերկիր ըստ տեան քում, պատասե՛ա
կսիրտ քո, հան՝ ՚ի խորոց նորա զճերմեան-
դըն արտասուես աղաշխարութեան, գոչեա՛
աղէտալի կսկծանօք առ մարմնացեալ բանն
Աստուած ասելով ո՛վ բար՛ բար ՚իբկիչ իմ
Յիսուս Վրիստոս՝ որ վան բաղձամեղ ծա-
ռայի քո՝ ՚ի սոյն սրբազնասուրբ տեղես կը-
րեցեր զերկիւղ մահու, գոչեցեր առ հայր
աչերսական ձայնիւ, ոտգեցեր զերկիր ար-
տասուօք եւ ոլուն սլոտն քոտամբք սուրբ
արեան քո. եւ անպարհապեալ ՚ի բաժակէ
հրեշտակին՝ մխիթարեցեր զառաքեալս հայ-
րական գորովագութ սիրով. եւ յետ ամեն-

ցուն ինքնին մատնեյար 'ի ձեռս արեանսր-
բու անօրէն հրէիցն, որք կապեալ զար-
ձակիչէ կապելոց իբրև զբառն անմեղ
տարին 'ի սպանումն:

Երբ՝ ալաչե՛մ եւ աղերսեմ առ քեզ 'ի
խորոց սրտի կեանք իմ Վօհաստոս, յիշելով
զնոյն սոսկալի տ'օրէնութիւնս, զի սպանս
եւ վարարսնս քո կամաւոր. արձակեա՛ զիս
զխղճ. լիս 'ի կապանաց մահու 'ի կեանս քո
յս խտենական. եւ մի՛ ամօթալի կացուցա-
ներ զիս յատենի յաւուր ահնղ դատաստա-
նի, զոր ունիս տեսանել 'ի սլբազան վայրս
այս 'ի Վեթսեմանի. անտես արա՛ տէր ըզ-
բազմատեսակ յանցանս իմ, յորժամ քայցես
այսր անթիւ զօրօք բազմութեամբ հրէշ-
տակաց, եւ անձառելի փառօք՝ հատուցա-
նել իւրաքանչիւրոց ըստ գործոցն իրաւամբք
եւ արդարութեամբ, եւ ո՛չ սղորմութեամբ
եւ գթութեամբ. զի յայնժամ փակեսցին
զբունք սղորմութեան, եւ բացցին ատեանք
արդարութեան եւ ճշմարտութեան. եւ կա-
ցո՛ զիս 'ի դասն յաջակողմեան ընդ սուրբս
եւ ընդ սիրելիս քո վասն անուանդ քում
սրբոյ:

Ահց ընդ տեղւոյս է պարտէզ մի լատին-
նաց շրջապատեալ որմով, ուր ընդ առաջ
եւեալ Քրիստոս անօրէն զինուորացն եւ
հրէից եկելոց յըմբռնել զնա՝ իբրեւ քաջ
հովիւ հարցանէր թէ՛ (Օ՞ր խնդրէք) եւ
նոքա ասեն (Օ՞րիսուս նազովսեցի) եւ
յասելն Քրիստոսի թէ՛ (Աս եմ, յետսյե-
տը չօրան եւ զարկան զգետնի) :

Ըստ եհատ Պետրոս զունկն Մաղքո-
սի. եւ Քրիստոս դարձեալ բժշկեաց զնա
'ի ցուցանել զանոխակալ ներողամտութիւն
իւր: Ըստ կալեալ կապեցին զՀիսուս, եւ
տարին առ Ըննա քահանայապետ:

Ըստ կան եւս քանի ինչ հնատունկ ծառք
ձիթենեաց, զորոց ասի թէ՛ ընդ անցանե-
լըն աստի Քրիստոսի յաւուր ծաղկազար-
դի, յերկիր խոնարհեալ սոցա իբր յերկրո-
պագութիւն արարչին ամենայն արարածոց,
'ի պատիւ գալստեան նորա, եւ դարձեալ
կանգնեալ են:

Ի վեր կոյս սորա է վէմն այն տափա-
րակ՝ ուր էած Հիսուս ընդ իւր զերիս ընտ-
րեալ առաքեալսն՝ զՊետրոս, զՅակոբոս, եւ
զՀոհաննէս. որոշեալ զնոսա 'ի միւս աշտ-

կերտացն 'ի ցուցանել նոցա զանհնարին
արտմութիւնս իւր եւ զկամաւոր յանձնառու-
մըն չարչարանաց եւ մահու. զի որք արժա-
նացանն տեսութեան անճառելի փառացն
աստուածութեան յաւուր պայծառակերպու-
թեան, լիցին ականատես եւ այսմ սոսկալի
հանգիսի անպատմելի տխրութեան:

Ըստ 'ի ննջել երից առաքելոցն 'ի յոյժ
արտմութենէ՝ յանդիմանեցաւ Պետրոս 'ի
տեառնէ. որ զմեռանիլ խոստանայր յառաջա-
գոյն ընդ Քրիստոսի, եւ այժմ միայն քը-
նոյն ո՛չ կարէր զգէմ ունիլ. որով գուշա-
կէր յայտնապէս զտկարութիւն իւր եւ ըզ-
նչան ուրացութեանն: Աստի իրաւամբ յան-
դիմանիւր 'ի տեառնէ արթուն կալ եւ մի
մտանել 'ի փորձութիւն:

Արեմն եւ դու արթուն կա՛ց եւ զգոյշ
լե՛ր, զի մի լուիցես զյանդիմանութիւնն
տէրունեան թէ՛ ո՛վ պետրէ ո՛չ կորացեր
ժամ մի արթուն կալ վասն իմ. նա մանա-
ւանդ վասն հոգւոյ քո յայսմ աշխարհի՝ զի
զյաւիտենականն ընկալցիս հանգստութիւն
եւ զանարտում ուրախութիւն. քանզի հա-
մայն կեանք մարդոյ՝ որ յայսմ աշխարհի, է

իրբեւ ժամ մի առաջի տեառն. ըստ Դաւ-
թի թէ՛ (Հսղար ամ յաչս տեառն որպէս
օր երէկի զի էանց) :

Աստ՛ մեկնեցաւ Քրիստոս իրբեւ քս-
րընէէց մի. եւ եկաց յաղօժս ըստ բանի
սրբազան աւետարանչացն : Աստի իւս սա-
կաւ ինչ յառաջ ընթացեալ զէպ ընդ ա-
րեւելս՝ տեսանեա զլէմ մի փոքր ինչ մի-
ջսիտրեալ իրբեւ յինարան. ուր ասի թէ՛
յեցեալ է ամենօրհնեալ սուրբ Աստուա-
ծածին յաւուր քրկոժման սրբոյն Ատփանն
նոսի նախասարկաւալին եւ առաջին մարտի-
րոսին. ՚ի տեսանել զքարեյօժար կատարու-
մըն նորա ՚ի սէր աստուածորչւոյն իւրոյ.
զի զէմ յանգիման նոյն վիժին ՚ի քաղսքա-
կողմն կոյս ՚ի ստորոտ զսա ՚ի վեր ճանա-
պարհին գնաց ՚ի քաղաքն է տեղի կատար-
ման սրբոյն՝ ուր պսակն մարտիրոսաց երա-
նելին Ատեփաննոս ՚ի մատաղ հասակի իւ-
րում բարետենչ փափաքանօք յանձն Լառ
զղառնաղէտ մահն քրկոժման սրանչելի
ներսղամտո թեամբ զթողութիւն ինդրե-
լով ՚ի տեսանէ խոտասիրտ սպանողացն՝
յօրինակ վարդապետին իւրոյ (Նիսուսի) ա-

սելով. (Մի համարիւր դոցա զայս մեղս)
որոյ մաղթ սեբն սրտեռանդ՝ արդիւնաւորեաց
զՊօղոս հալսածին եկեղեցւոյ եւ զկամակի-
ցըն սոլանման իւրոյ ՚ի ոյս ճշմարտու-
թեան սուրբ հաւատոյ եւ ՚ի կողմն առա-
քելութեան:

Եւստի դառնաս դէպ ՚ի տաճարն սուրբ
Եւտուսմածնի. իջեալ ՚ի վերուստ հնգի-
տասան աստիճանաւ ՚ի բակն, յառաջ քան
զմոռնիլ ՚ի սուրբ տաճարն. ընթանաս ՚ի
կողմն արեւելից՝ սրէ վիմարիւր մթադոյն
տեղի մի լատինաց, որ ունի քանի ինչ հը-
նաշէն փոքր սեղանս:

Եւս այն վայրն է, ուր նախ եկաւ
տէրն մեր ՚ի սուրբ վրնատանէն հանդերձ
մեռասանիւք, սւանբեաց զս'րոյ պտուի-
րանն, զվերին կտակն աստուածոյին, եւ
զալ ամենայն վսեմ եւ հոգեկեցոյյ բանս՝
զոր գրէ մի առ մի սրբազան աւետարանին
հասանէս. աստ էին թմբեալ ութնքին
առաքեալքն ՚ի խոր տրամուծեան, մինչ ե-
կրն բւզայ մատնիչ հանդերձ արիւնարբու
կատաղի գնտակն զինուորաց: Եւս եւս ա-
լութեաց ասեն՝ Վրիստոս փոքր ինչ յեա

պատուիրանին, եւ այս առեալ զերիս սիրելի աշակերտսն գնաց 'ի տեղին տափարակ:

Ելեալ ապա մտանես յամենագեղեցիկ տաճարն սուրբ Աստուածածնի, որ ունի քառասուն եւ մի աստիճանս. իջեալ ընդ կէսն աստիճանաց, գտանես անդ յերկու կողմունս զերկու փառաւոր կանթեղավառ եւ աշտանակաւոր սեղանս. յաջակողմեանն է հայր Յովսէփայ, առն Մարիամու Տիրամօր սուրբ կուսի. անդ է եւ գերեզման նորա, եւ է մեր. իսկ ճախակողմեանն է երկու փոքր սեղան՝ սրբոցն Յովակիմայ եւ Աննայի ծնողաց սրբոյ, ծնողի բանին. եւ գերեզմանք նոցա եւս են անդ, որ է յունաց:

Եպա իջեալ 'ի վայր գտանես 'ի միջի անդ զսրօթէասպաս սրբազնասուրբ գերեզման ամենօրհնեալ սուրբ Աստուածածնի՝ որ ցպնկալի է, ո՛չ թէ քրիստոնէից միայն, այլ եւ հեթանոսաց. զի ամենլքեան եւս տնչանօք բաղձան սոյն ամենափափաքելի սուրբ գերեզմանիս: Չեւ եւս մտեալ 'ի նա, է արտաքուստ փառաւոր վերափոխման սեղան

մի մեր, հանդերձ կանթեղօք, մոմեղինօք
եւ այլ վայելուչ զարդուք:

Յորժամ կամիս մտանել 'ի սարսափելի
գերեզմանս այն սրբազան՝ ա՛ծ զմտաւ ըզ-
մաքուր վարս, եւ զսուրբ կուսութիւնս ա-
մենօրհնեալ տիրամօրն, եւ ապա ըստ ար-
ժանւոյն սրբեալ զսիրտ քո յամենայն աղ-
տեղութենէ մեղաց, եւ 'ի բաց հանեալ
զամենայն հեշտութիւնս եւ զցանկութիւնս
աշխարհի, սրտաբուղի դառն արդասուօք
եւ ջերմագին սերտ սիրով, ծնրադրական
խոնարհութեամբ երես անկեալ ահիւ եւ
դողութեամբ մուս 'ի ներքս ասելով:

Ո՛վ ամենամաքուր տիրամայր սուրբ
աստուածածին՝ որ 'ի կէտ յղացման 'ի մօ-
րէդ սրբեցար կուսութեամբ, եւ ապա ծը-
նար հրաշափառապէս, սնար փափկու-
թեամբ, եւ եղեր տաճար եւ բնակարան
ամենասուրբ երրորդութեան. աւետեօքն
գաբրիէլի յղացար 'ի հոգւոյն սրբոյ՝ զան-
տանելին երկնի եւ երկրի զօրդին միածին՝
հօրն հաճութեամբ եւ հովանաւորութեամբ.
եւ իննամսեայ ժամանակաւ կրեալ զնա յա-
մենասուրբ որովայնի քում, ծնար անձա-

ապէս զկենաշործողն ամենեցուն, զփրկ-
կինն տնեշիրայ, զսղստինն մե, իյախտե-
նահան տանջանայ, եւ զուրսնուձիւնն եր-
կի եւ երկրի զշանն աստուած. անոցեր
զնա սրբուձեամբ, ըսքձ'ր ի վերայ ամե-
նօրհեալ ըազնսցդ գրուանք, գիւցու-
ցիւր մարութ կաձամբդ, հասրուր'ցեր ա-
մենասուրբ շրձամբդ, եւ ընծայեցեր զնա
պտուղ կենաց ախարհի. եւ հեա լրման ա-
մենայն փրկառիձ տնօրհնուձեանց, եւ սրբ-
տատուոր կսկծանաց առաջի խաչի սիր'լի
որչւոյդ միսքնի, եւ համբարձեան նօրս առ
հայր փառօք իյերկինս, վերսփոխեցար եւ
գու ամենասուրբ կոյսդ, ամբիձ աղաւ-
նիդ, անմեղ տատրակդ ի կենցսոյչս աստի
հրաշափառ հանլխեւ եւ հոգեզուորձ ու-
րսնուձեամբ գասուց երկնայնոց վայր ի-
ջեւոյ ընդ կուսսքնն որլւոյդ քո աստու-
ծոյ եւ տեսնմերոյ, ձուռցեալ սլացեալ
արփոսիսլ անձառելի փառօք մինչ իյա-
ձուտ աստուածուձեանն. անդ ըազմեալ
հայրեար հուգ առ երրորդուձիւնն անհա-
սանելի ըսքձ'ր ձեամբ' միշտ ըարեխօս վա-
սըն աղջի մարդկան:

Ահա այժմ մեզուցեալ ապիկար ծառայս
 որդւոյ քո՝ անկանիմ առաջի քո աստ՝ 'ի մէջ
 սուրբ գերեզմանիդ. երկիւղսգանեմ. ա-
 ղաշեմ եւ աղերսեմ՝ շնորհիւ սրբազան տեղ-
 ւոյս եւ 'ի սէր աստուած որդւոյդ նայեա՛ յիս
 'ի բողոքս մեզս ամենաքաղցր ակամբ քո, եւ
 բնխօսեա առ միածին սիրելի որդիդ՝ զի
 փրկեսցէ զիս յամենայն մեռելոսի գործոց
 աշխարհիս, եւ սրբեալ տաճարսցւացէ շն-
 իիլ բնակարան ամենասուրբ աստուածու-
 թեանն բնդ սրբոցն միշտ:

Ո նի սոյն սուրբ գերեզմանս զերկու վի-
 մափոք փոքր դրունս. մին՝ յարևմտե, յոր-
 մէ մասնեւ, եւ մին՝ 'ի հիւսիսոյ: 'ի մէջ
 գերեզմանիս կախեալ են բսան եւ վեց սչտա-
 վառ կանթմիդք. երեքոսսանն մեր, եւ ե-
 րեքոսսանն յունաց. ութն աշտանակք կան
 անդ, չորսն մեր, եւ չորսն յունաց. ութն
 ծաղկատ նշ, չորսն մեր, եւ չորսն յունաց.
 զպատկերն եւ զծածկոցն 'ի վերայ սուրբ գե-
 րեզմանի, 'ի ժամ սուրբ սրատարալին մերոյ՝
 մէք դնեմք, եւ 'ի ժամ յունաց պատարա-
 զի՛ յոյնք դնեն. յաջակողմեան ծածկոցքն՝
 թէ 'ի մէջ սուրբ գերեզմանի, եւ թէ արտա-

քոյ՝ որք են յերեսս որմոց հանդերձ պատ-
կերօքն՝ են մեր . եւ ձախակողմեանքն՝ են
յունաց . թէ՛ ՚ի շրջանակս սուրբ տաճարիս ,
եւ թէ՛ ՚ի վերայ փոքր զմխեթի սրբոյ գերեզ-
մանիս եղեալ համայն կանթեղք՝ աշտա-
նակք՝ ծաղկամանք՝ եւ այլ ամենայն զարդք ,
որովք զարդարեն ՚ի հանդիսաւոր աւուրս՝
են համահաւասար երկոցունցս . Եւն ՚ի մեջ
տաճարիս տասն շարան կանթեղք , հինգն
մեր , եւ հինգն յունաց . են եւ վեց զարմա-
նալի ջահք , երեքն մեր , եւ երեքն յունաց .
Ի հիւսիսային կողմն սուրբ գերեզմանիս
է սեղան մի փառաւոր կանթեղավառ , որ է
ասորւոց շնորհիւ սրբոյ աթոռոյս՝ որք եր-
բեմն պատարագեն անդ . Եւստի գնացեալ ՚ի
յետ կոյս սրբոյ . գերեզմանիս՝ տեսանես
փոքր տեղի մի յունաց՝ ուր կայ երկու փո-
քր սեղան . անդ զգեստաւորին պատարագա-
մատոյցք յունաց . ՚ի ձախակողմն սուրբ գե-
րեզմանիս է եւս յոյժ փոքր տեղի մի՝ ուր
եւ զգեստաւորին մեր պատարագամատոյցք
միշտ . զի ՚ի վերայ սրբոյ գերեզմանի օր-
դաս օրէ մատչի անմահ պատարագն՝ թէ
մեր , եւ թէ յունաց . յարեւմտեան կողմն սրբ-

բոյ տաճարիս կայ ջրհոր մի երկուց ազգացս
 եւ 'ի գլուխ ջրհորոյն է մթազոյն տեղի մի՝
 եւ հին սեղան մի՝ մեր, ուր երբեմն զըպ-
 տիք պատարագեն շնորհիւ սրբոյ աթուոյս :

Յոյնք ունին եւս երեք փոքր սեղանս .
 մին՝ 'ի դրան կողմն տաճարիս 'ի ներքոյ աս-
 տիճանաց . եւ երկուսն՝ 'ի յաջակողմն , ա-
 ռաջի սենեկի ուէյիղի իւրեանց . զի երկու
 սենեակք են 'ի մէջ տաճարիս . մին՝ մեր ,
 որ է 'ի ներքոյ աստիճանաց . եւ մին յունաց ,
 որ է 'ի յաջակողմն տաճարիս , ուր ննջեն լու-
 սարարք երկու թղգացս . զի 'ի վիշերի մի-
 այն լուսարարք մնան անդ . իսկ ուէյիղք յա-
 ռաւօտու գնացեալ մնան անդ մինչ 'ի լրումն
 իւրաքանչիւր պատարագի , եւ ապա վերա-
 դառնան 'ի վանս . նախ յոյնք պատարագեն՝
 ապա մեր . 'ի փառս ամենօրհնեալ տիրամօր
 սուրբ կուսի , եւ ծնելոյն 'ի նմանէ բանին
 Աստուծոյ եւ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քր-
 իստոսի՝ որ է օրհնեալ յաւիտեանս :

ԳԼՈՒԽ Գ.

Յաղագս ելանելոյ 'ի սորբ լէառն համ-
բարձման, և ապա մտալ 'ի քաղաքն 'ի Գը-
րանէ սորբ Լսար-ածածնի ' շրջագայելով
շրբաղան պեղիս՝ գալ 'ի սորբ Յախի:

Մտցուք 'ի յարկս նորա, և երկիր-
պագցուք 'ի տեղոջ ուր կացեալ
են ոտք նորա. (Սաղ. ճլա. 6):

Ունիս եւս արդեօք իղձ սիրելիս յեր-
կինս 'ի վեր ելանել, ե'կ ցուցից քեզ ըզ-
դուռն յորմէ եմուտ առաջնորդն քո Վրիս-
տոս, եւ ել առ Հայր յերկինս, եւ եցոյց
մեզ հետեւելոցս իւր՝ ճանապարհ ուղիղ եւ
անմոլար:

Երբ՝ ով ոք կամիցի յայս դուռն մտա-
նել՝ յանձին ցուցցէ զնմանութիւն վարուցն
Յիսուսի՝ զխոնարհութիւնն, զհեզութիւնն,
զարիութիւնն, զարդարութիւնն, զսրբու-
թիւնն. եւ զայլ ամենայն աստուածածոյ բա-

րեմասնութիւնս, որովք փայլեցաւ նա յաշ-
 խարհի իբրեւ զարեգակն պայծառ. եւ ա-
 շակերտելոցն իւրոց՝ զնոյն ճանապարհ ըն-
 թանալ պատուիրեաց, զի այնու ելեալ ժա-
 մանեացնն՝ ՚ի տեղին, յոր ինքն եմուտ եւ
 բաղեցաւ իբրեւ իշխան եւ տէր ամենեցուն։
 Հապա ե՛լ ՚ի վեր յառաջոյ դրան սուրբ
 Եստուածածնի ՚ի լեառն ձիթենեաց գէպ
 ՚ի հարաւային կողմն՝ որ տանի զքեզ ուղ-
 զակի ՚ի գլուխ լերինն՝ ուր է ամենասքանչ
 տեղին համբարձման տեառն մերոյ Յիսուսի
 Քրիստոսի։ Ստեալ յարտաքին դրանէն ու-
 րա գտանես զմեծ բակ իմն, եւ ՚ի միջի գրմ-
 բեթ մի փոքր շրջապատեալ. սոյն գմբեթ՝
 թէպէտ ՚ի մեր վիճակի է. զի ունիմք ՚ի
 ձեռս մեր հաստատուն հրովարտակս. բայց
 այժմ երեք ազգք հաւասար տիրեն. եւ ՚ի
 համբարձման աւուր լատինք մատուցանեն անդ
 զպատարագն, եւ մէք զսպասն տարեալ ան-
 դրո ՚ի ժամ վերաբերման՝ զնեմք սրբազան
 տեղւոյն համբարձման, եւ անտի կրկին վե-
 րաբերեմք ՚ի պատարագատեղին մեր՝ որ է
 յաջակողմն նոյն գմբեթի. զոր զարդարեմք
 յայնմ աւուր խաչիւ՝ աւետարանաւ եւ տէ-

բունական պատկերաւ, եւ ամենայն հանդի-
սավայել զարդուք իբրեւ զսեղան, շրջապա-
տեալ ունելով 'ի վերուտ զգեղեցկայար-
մար վրանս խորանաձեւ. եւ այս երկիցս 'ի
տարւոջ. այսինքն՝ յաւուր համբարձման տեա-
ւըն մերոյ. եւ յերրորդում կիւրակէի մեծի
պահոց:

Իսկ 'ի ձախակողմն սոյն գմբեթիս յոյնք
մատուցանեն պատարագ ըստ մերում կեր-
պի. 'ի մէջ մեր եւ յունաց պատարագեն ա-
սորիք եւ զպտիք. եւ ամենեքիանքս վրանա-
յարկ եմք. զի չկայ անդ շինուածք վասն
անյարմարութեան ազգաց՝ բաց 'ի միոյ գըմ-
բեթէ:

Արդ՝ յորժամ մտանես 'ի մէջ գմբեթին,
ո՛չ այլ ինչ գտանես անդ, եթէ ոչ զչո-
րեքկուսեայ կոփածոյ քարամբք շրջապա-
տեալ քար մի միայն՝ յորոյ վերայ է շաւիղ ո-
տիցն Յիսուսի 'ի ժամանակէ համբարձման:
Քար եւ եթ եւ ո՛չ ոսկի, կամակն պատուական.
բայց ընտիր քան զամենայն քարինս՝ որք են
յերկրի. քար, եւ ո՛չ այլ ինչ. սակայն մա-
քուր եւ պատուական քան զամենայն քարինս
լուսափայլս եւ ազնուագոյնս: Ո՛չ քարին

տամբ զայս ամենայն գովութիւնս եւ զգա-
 տիւ, այլ 'ի վերայ նորին սլացելոյն 'ի վեր
 'ի յերկինս՝ Յիսուսի Քրիստոսի. որ 'ի նը-
 շան եւ 'ի հաստատութիւն ոմանց երկմտե-
 լոց եթող քարոզող 'ի վերայ երկրի զայս
 սուրբ եւ սքանչելի քարս ոանակոխ հրաշա-
 փառ համբարձմանն իւրոյ :

Ըստ ետ Քրիստոս զվերջին օրհնու-
 թիւնն՝ սրբազան առաքելոցն. աստ եղ զա-
 մենազօր աջ իւր 'ի վերայ նոցա եւ զօրացոյց
 զնոսա. աստ աւանդեաց զձեռնադրութիւնս
 իննեակ աստիճանաց եւ երից քահանայու-
 թեանց. ըստ սրբազան աւետարանչին թե՛
 (Եղ ձեռս 'ի վերայ նոցա եւ օրհնեաց ըզ-
 նոսա, եւ յետ օրհնելոյն ՝ մեկնեցաւ 'ի նո-
 ցանէ, եւ վերանայր փառօք յերկինս) աստ
 շնորհեաց զառաջին իշխանութիւնն 'կրկին՝
 զոր կորոյս նախահայրն 'ի դրախտին. (Ը-
 հա ետու ձեզ իշխանութիւն կոխել զօձս
 եւ զկարիճս. որպէս ետ ինձ հայր, նոյն-
 պէս ետու եւ ես ձեզ) ասելով : Ըստէն
 առաքեաց զառաքելս 'ի քարոզութիւն հե-
 թանոսաց, եւ 'ի մկրտութիւն հաւատացելոց
 յանուն Հօր եւ Սրբոյ եւ Հոգւոյն սբբ-

բոյ . աստ վճարեաց զկատարումն ամենայն
փրկառիթ տնօրէնութեանց մարդեղութեա-
նքն իւրոյ :

Արդ՝ զո՞րպիսի երկրպագութիւնս պար-
տիս աստ մատուցանել . կամ որով ջերմե-
ռանդութեամբ ունիս մատչել 'ի համբոյր
սոյն սրբաշան տեղւոյս . ո՛չ այլ ինչ , այլ
միայն հրաժարեա՛ 'ի հեշտութեանց աշխար-
հի , եւ վերայո՛ զմիտս քո յերկինս 'ի վեր ,
եւ լե՛ր երկնա,ին վարուք եւ սրբութեամբ ,
եւ մի՛ երկնային՝ ստորաքարչ մեղկութեամբ .
առատացո՛ զարտասուս աչացդ . բեւեռեա՛
զսիրտ քո 'ի սէր եւ յերկիւղն Աստուծոյ . եւ
անկի՛ր 'ի վերայ երեսացդ ասելով :

Ո՛վ մարդացեալդ վասն իմ միածին Որ-
դի , որ յաղազս փրկութեան մերոյ իջեալ
յերկնից 'ի ծոցոյ Հօր՝ կատարեցեր զամե-
նայն կենսառիթ տնօրէնութիւնս . ծնար ,
յայտնեցար , մկրտեցար , մատնեցար , չար-
չարեցար , խաչեցար , թալեցար , յարեար ,
եւ ապա հրաշափառ զօրութեամբ եւ աստ-
ուածային ամենակարող իշխանութեամբ
համբարձար աստի առ հայր 'ի յերկինս յոր-
մէ իջեր . ըստ բանի քում թէ՛ (Ո՞վ է որ

եղն, եթէ ո՛չ որ էջն, 'ի վերուստ.)

Երդ՝ անկեալ առաջի քո ժտելով
հայցեմ՝ արտասուագին պաղատանօք Լստ-
ուած իմ՝ Յիսուս. յիշելով զայս ամենայն
մարդասիրութիւնս. քո՝ գթա՛ եւ ողորմեա՛ ինձ
խղճալոյս, եւ թող զբազում յանցանս ա-
մենապարտիս, եւ արժանի արա՛ 'ի վերջ-
նում աւուր մեծի գալստեան քո վերանալ
աստի ընդ քեզ 'ի յերկինս եւ դասիլ ընդ
սրբոցն յարազուարճ ուրախութեամբ:

Ելեալ աստի երթաս դէպ առ արեւե-
լըս, եւ ո՛չ ինչ հեռի գտանես զլեառն Դա-
լիլեա՛ ուր ժամագիր եղեւ Յիսուս աշակեր-
տացն՝ յառաջել քան զինքն զկնի յարութեա-
նըն: 'Ի բարձունս հրաւիրէր զաշակերտսն
իւր՝ զի 'ի կատար ամենայն առաքինութեան-
ցըն կիրթ լիցին փութալ միշտ ժամանել,
ո՛չ միայն աշակերտքն այնօրիկ՝ այլ եւ ամենայն
հետեւեալքս զկնի շաւղաց սուրբ հաւատոյ
նորա: Իսկ այժմ՝ մեք աշակերտեալքս եւ
ո՛չ զկնի գոնէ կարեմք գնալ, ապա վա՛յ
մեզ եւ եղուկ բիւր բերան:

Տեղիս այս է բացօթեայ. զի չունի շին-
ուածս. միայն փոքր ինչ քարամբք պատեալ

շուրջանակի. 'ի միջի են ջրհորք ցամաք, եւ
ինքն է այժմ երից աղգաց. աստ ժողովե-
ցան նախ առաքեալք, եւ եկեալ Քրիստոս
էառ աստի զնոսա եւ տարաւ 'ի տեղին համ-
բարձման՝ եւ անտի համբարձաւ յերկինս :

'Ի սուրբ համբարձման վայրէն գան այսր
ուխտաւորք իբր տասն րոպէիւ, եւ աստ
մատուցեալ զվայելուչ երկրպագութիւնս,
գնան աստի իբրեւ ժամ մի 'ի Վեթանիա՝ 'ի
գերեզմանն Ղազարու, ուր Քրիստոս կո-
չեաց զՂազարոս 'ի գերեզմանէ, եւ յարոյց
'ի չորեքօրեայ մեռելութենէ : Ընդ է վիմա-
փոր տեղի մի 'ի ներքոյ երկրի՝ յոր իջանեն
ճրագաւ, ուր է գերեզմանն. պարտիս անդ
'ի միտս բերել զանճառելի մարդասիրու-
թիւնն Քրիստոսի, եւ զքաղցրահոս ար-
տասուս նորա՝ որ վասն անհնարին մեղօք
մեռեալ հոգւոց մարդկան իբրեւ զչորեքօրեայ
հոտեալ մեռեալն. յոգւոց հանեալ արտաս-
ուեաց թախճազին, եւ մեծահառաչ ձայնիւ
աղաչելով զհայր՝ յարոյց 'ի յաւիտենական
մեռելութենէ. այսինքն 'ի ձեռաց դժոխոց
եւ սատանայի :

Ուրեմն եւ դու յիշելով զայսպիսի ան-

չափ բարեգթութիւնս նորա՝ զորպիսի գոհունակութիւնս հարկիս մատուցանել սերտ սիրով եւ ջերմեռանդն արտասուօք՝ զի վասընքո արտասուես եւս հոսեաց Քրիստոս աստ յամենաբաղար աչաց իւրոց :

Եստի իբրեւ տասն ընթաց գնացեալ գտանես վէճքար մի թաղեալ ՚ի մէջ երկրի՝ յորոյ վերայ նստաւ Յիսուս մինչչեւ եկեալ ՚ի Ռեթանիա, ուր ընդ առաջ եկն Սարթա, եւ գնացեալ կոչեաց եւս զՍարիամ զքոյր իւր. որպէս պատմէ սրբազան աւետարանիչն Յօհաննէս. այսր եկեալ տէրունական ուխտաւորք՝ մատուցանեն զջերմեռանդ երկրպագութիւնս :

Եստի յետս դարձեալ գաս ՚ի գալիլեա եւ անտի իջեալ ՚ի վայր՝ եւ անցեալ յառաջոյ դրան սուրբ Եստուածածնի՝ ելանես ՚ի վեր ՚ի դուռն քաղաքին՝ որ կոչի սուրբ Եստուածածնի դուռն. եւ արաբացիք ասեն պապ իլ Սըթ Սէրիեմ. մտեալ ՚ի դուռն եւ փոքր ինչ յառաջ գնացեալ տեսանես զմեծ փոս իմն՝ տեղի աւերակ, եւ այժմ աղբանոց՝ ուր է պրօպատիկէ աւազանն. որ անդ գնիւր բազմութիւն հիւանդաց վասն ջուր-

ցըն յուզման, եւ բժշկութեան, որ լինեց
անդ 'ի ձեռն հրեշտակի. բայց այժմ ո՛չ
ջուր՝ եւ ո՛չ հրեշտակ է անդ. զի յայնժամ
խաչափայտն անդ էր, եւ 'ի զօրութենէ
նորա լինէր այն հրաշք. իսկ յորժամ բար-
ձին զայն անտի, ջուրն ցամաքեցաւ, եւ
հրեշտակն ո՛չ եւս երեւեցաւ:

Եստ բժշկեաց տէրն մեր զերեսուն ու-
թամեայ ամենապերախտ անդամալոյճն այն
չար՝ զարքանեակն սատանայի, որ եհար
զառաջին ապտակն Քրիստոսի. ո՛վ մեծի
ապերախտութեանս. ո՛վ անաստուած լը-
բութեանս. ըստ նարեկսցւոյն: Ար չարա-
շուք ծնգեցեալ կայր անդ 'ի մէջ յետին
թշուառութեան, եւ ամենողորմն Յիսուս
գթացեալ 'ի նա՝ միով բանիւ իսկոյն բժշկեաց
եւ պատուիրեաց մի՛ եւս մեղանչել. բայց
ամենաչարն այն ո՛չ ինչ վերջացաւ ձեռներէց
լինել այնմ ապտակահարութեան 'ի գիշե-
րին չարչարանաց:

Օգոյշ լե՛ր ո՛վ եղբայր չգուցէ եւ դու
ապերախտ գտանիցիս տեառն քում, մե-
ղանչելով ընդ դէմամենասուրբ կամաց նո-
րա: զի որ որ մեղանչեցէ ընդ դէմ կամա-

ցըն աստուծոյ՝ ասպտակահարլինի նմա . զար-
հուրեա՛ յանհնարին տանջանոցն դժոխոց ,
եւ մի՛ հանէր ՚ի սրտէ քուամէ զերկիւղ
տեառն երբեք . աստ է եւ մի դուռն յեր-
կոտասան դրանց սողոմոնեան տաճարին .
բայց ՚ի քրիստոնէից արգելեալ է մտանել
անդր՝ զի գանած եծ լինի յոյժ :

Աստի փոքր ինչ յառաջ գնացեալ դէպ
՚ի հիւսիս , ՚ի յաջակողմդ կոյս տեսանես ըզ-
հոյակապ դմբեթաւոր շինուածք մի՝ որ է
տունն Յովակիմայ եւ Աննայի ծնողաց սուրբ
կուսին . ՚ի մէջ սորա է տեղին սուրբ ծը-
նընդեան ամենօրհնալ տիրամօրն . որ ուրա-
խութիւն ծնաւ երկնի եւ երկրի , եւ ծառ
կենաց եղև ՚ի մէջ աշխարհի՝ յորմէ բու-
սաւ պտուղն կենաց , Տէրն մեր Յիսուս Քրի-
ստոս : Տեղիս այս սուրբ եւ մաքուր վայր
է , եւ է այժմ ՚ի ձեռս լատինաց :

Աստի գնալով ՚ի վեր սակաւ մի ու-
ղիղ ճանապարհաւ գտանես զնորաշէն փուշ
պսակի վանքն լատինաց , որ է հրապարակն
ապարանից Ալիզատոսի . որպէս ասէ Մար-
կոս աւետարանիչն , եւ զինուորքն տարին
զնա ՚ի նեղքս ՚ի գաւիթն՝ ուր հրապարակն

էր. տեղիս այս է սրբազնասուրբ եւ ամենա
նամաքուր . զի աստ կրեաց Քրիստոս ըզ
բաշում՝ չարչարանս . աստ է տեղին ձաղեյ-
ման ուր կապեալ զտէրն մեր 'ի սիւնն անօ-
րէն զինուորքն հարին յոյժ զանազան գանիւ
մինչ կիսամեռ լինել նմա, եւ ամեապատ-
ուական արեամբն աւազան՝ կազմել անդ 'ի
յատակս սեան : Աստուածաբանք վճռեն՝
եթե չլինէր աստուածային զօրութիւնն՝
անհնար էր աստ չմեռանիլ (Յիսուսի, զի ան-
թիւ եւ անտանելի գանիւ ձաղեցաւ յանօ-
րինաց . չմեաց երբէք տեղի յամենասուրբ
անձին որ չլիցէր արեամբ չափ վերաւորեալ,
ուստի զայս տեսեալ Ասայի յառաջագոյն՝
ասէր . (Տեսաք մեք զնա, զի ո՛չ գոյր նո-
րա տեսիլ, այլ ամենեւին անտրգեալ . ԺԳ,
2) :

Աստ յիշեաց զամենօրհնեալ մայրն իւր
նազելի՝ որ չեւ եւս էր գիտակ չարչարանաց
իւրոց, այլ 'ի տան կայր միամտաբար . եւ
աստ կոչեաց զնա առ ինքն աղիողորմ կսկը-
ծանօք եւ լալագին ողբովք . որպէս պատ-
մեն 'ի գիշերի աւագ ուրբաթու :

Վապս եւ դու ո՞վ եղբայր ցաւակից

լեր այժմ ընդ նմա , յոգևոց հա՛ն , լա՛ց , ող-
բա՛ , զղջմամբ եւ դառն արտասուօք . եւ խո-
նարհեցուցեալ զծուներ սրտի.քո՝ գոչեա՛ առ
նա լալագին դիմօք ասելով :

Ո՛վ ամենագութ Տէր իմ Յիսուս որ
վասն մեղաց իմոց զայնպիսի անտանելի չար-
չարանս և կրեցեր , եւ անհնարին ցաւօք վի-
րաւորեցար , եւ ամենամաքուր արեամբդ ինձ
աւազան կազմեցեր՝ զի նովաւ մաքրեցայց ՚ի
մեղաց . իսկ ես ո՛չ յիշելով զայսչափ մար-
դասիրութիւնս քո՝ ապերախտ գտայ առ բա-
րերար Տէրդ իմ , բազմացուցանելով օր ըստ
օրէ զմեղս եւ զանօրէնութիւնս անթուելիս .
այժմ անկեալ առաջի քո իբր ծառայ ան-
պիտան՝ աղաչեմ զքեզ ամենափրկիչ՝ շնոր-
հիւ փրկառիթ չարչարանացդ եւ պատուական
արեանդ ազատեա՛ զիս զբազմամեղս ՚ի մե-
ղաց եւ ՚ի ձեռաց ամենաչար սատանայի . եւ
տո՛ւր ինձ հետեւիլ միշտ ամենասուրբ կամաց
քոց չարչարանօք եւ վշտօք , զի հաղորդ գը-
տայց անձառելի փառաց քոց ՚ի միւսանգամ
գալստեանդ :

Աստ է եւ սրբազան տեղին նախատա-
նաց , ուր նախատեցին զքրիստոս ծալու եւ

կատականօք . զի եդեալ 'ի գլուխ նորա ըզ-
պսակն փշեայ , եւ զեղէպն յաջոյ ձեռին նո-
րա նստեցուցեալ 'ի վերայ քարին՝ որ է այժմ
'ի մէջ սրբոյ յարուժեան . կատակեցին զնա
ասելով՝ (Ողջ լե՛ր թագաւոր հրէից) եւ
առեալ զհղէպն յաջոյ նորա՝ անխնայ ծե-
ծէին զամենօրհեալ գլուխ նորա : Օտ-
ծէին , զս՞ . զտէրն փառաց , զարարիչն եր-
կնի եւ երկրի . կատակէին , զո՞վ . զերկըթ-
պադեալն 'ի հրեշտակաց եւ 'ի մարդկանէ .
ո՞վ ծովացեալ մեղաց իմոց . ո՞վ մեծի ա-
նօրէնուժեան իմոյ . մինչեւ ցայս վիճակ
բերեալ ձգեաց զամենակարօղն Մատուած ,
ո՞վ անհասանելի խորհրդոյս . ո՞վ անբըն-
նելի տնօրէնութեանս . Մատուած՝ փոխանակ
մարդկան չարչարի . արարիչն՝ ընդ արարա-
ծոց ծաղը կատականաց լինի 'ի մէջ մարդ-
կան՝ զի զմարդկայինս բնութիւն աղատեսցէ
'ի ծառայութենէ մեղաց . եւ 'ի կապանաց
ամենաչար թշնամոյն :

Հապա պարտիս աստ զարժանավայել
երկրպագութիւնս մատուցանել ահիւ եւ դո-
ղութեամբ եւ ջերմեռանդն սիրով յիշելով
զանհնարին վէրս փշեղէն պսակին Քրիս-

տոսի: Սոյն սրբազան տեղիս ունի զամենափառաւոր հոյակապ եկեղեցի մի քանի ինչ գեղեցիկ սեղանօք, զարդարեալ ամենայն վայելչութեամբ՝ կանթեղօք ջահիւք եւ այլ ամենայն զարդօք:

Ելեալ աստի եւ փոքր ինչ յառաջ գընացեալ տեսանես զապարանս պիղատոսի 'ի ձախակողմք՝ որ ձմերանոց է այժմ արքունական զօրաց. յառաջագոյն կից է եղեալ այս ընդ տեղւոյ փշեայ պսակին ըստքանի աւետարանին. բայց յետոյ որոշեալ է, 'ի մէջ անկանելով ճանապարհն: 'Ի մէջ սոյն ապարանի՝ է երրորդ մանտն՝ Քրիստոսի, զոր կանթեղավառ պահեն այլազգիք. ոմանք ասեն թէ եւ տեղին ձաղանաց է աստ: Ըստի եւս փոքր ինչ յառաջ է լայն կամար մի 'ի վերայ ճանապարհին՝ որ է քարայտակ կապաթայն՝ յորոյ վերայ կացուցեալ պիղատոս զտէրն մեր՝ եցոյց 'ի խոնարհ անդ եղեալ հրէից ասելով. (Եհա այրդ ցձեզ)

Ըստի փոքր ինչ յառաջ է խաչաձև ճանապարհ մի՝ յորոյ հիւսիւսաին կողմն փոքր ինչ 'ի վեր՝ է ապարանն հերովդէի, ուր տարին զհիսուս յապարանից պիղատոս

սի . զի անդ եւս կատակեալ՝ յետս դարձուցին . եւ է այժմ՝ ի ձեռս այլազգեաց :

Ետի սակաւ ինչ յառաջ գնացեալ գտանես ՚ի ձախակողմդ՝ աւերակ բաղանիս մի՝ որ է տեղի ինչ աղետալի . զի աստ եհաս աստուածամայրն իբրեւ զարծիւ առ որդին ՚իւր միածին . աստ հանդիպեցան միմեանց արեգակն եւ յուսին . աստ անկան զպարանոցօքն միմեանց՝ մայր եւ որդի :

Ո՛հ անհնարին աղէտիցս . ո՞վ կարէ արդեօք պատմել զցաւալի կսկծանս՝ որք հղեն աստ . մայրն՝ սրտատուչոր , սրդին՝ վիրաւոր . մայրն՝ արտասուօք ճմլեալ , որդին՝ ցաւօք եւ արեամբ լցեալ . ո՛չ այլ ոք , մին . Ետուածամայր , որ հրաշիւք ծնեալ . եւ միւսն՝ աստուածորդի , ՚ի յերկնից իջեալ :

Երդ՝ վա՛յ մեզ զի այս ամենայն աղետալի անցք վասն մեր անցին ընդ մայրն , եւ ընդ որդին . ապա եւ դու յիշելով զայսոսիկ՝ զորպիսի՞ դառն արտասուս պարտիս բղխել՝ ո՛չ թէ միայն յաչացի , այլ եւ ՚ի սրտէդ . զի գոնէ նովաւ հաղորդ գտցիս կրից նոցա ցաւակցաբար աստ , եւ ՚ի հանդերձելու մն անձառելի փառացն . Բաղանիքս այս յառաջա-

դոյն եկեղեցի ասեն լինիլ :

Ասա դառնայ ճանապարհն դէպ 'ի հարաւ, եւ ընդ դառնալն առաջի որմոյ բաղանւոյս ընկողմներալ կայ կարմրագոյն սիւն մի՝ որ է նշան իմն . զի աստ տկարացեալ Յիսուս՝ զօրացուցիչն ամենայնի 'ի ծանրութենէ կենսատու սուրբ խաչին՝ անկաւ 'ի վերայ երեսաց իւրոց . ուստի կալեալ զպահակ կիւրենացի Սիմօնն՝ ետուն զսուրբ խաչն 'ի յուս նորա, զի մի՝ 'ի ճանապարհի մեռեալ Յիսուս՝ չկարացեն զչար կամբոս իւրեանց կատարել, այսինքն՝ 'ի խաչ հանել :

Ահ ամենազօրդ Յիսուս՝ որ վասն ապերախա ծառայի քո 'ի յանձն առեր զայս ամենայն անտանելի կիրս, եւ այնչափ կրեցեր զչարչարանս՝ մինչ զի լնաւին անկարացեալ քայլափոխ առնել . անկար աստ 'ի վերայ սրօրէասարսափ երեսացդ, եւ ուշաթափեալ չկարէիր եւս 'ի վերելանել 'ի վերայ ոտիցդ :

Արդ՝ աղաչեմ բարերար, նոյն ամենայաղթ չարչարանացդ շնորհիւ յիշեա՛ եւ զիս զբազմամեղս եւ կանգնեա՛ 'ի յաւիտենական

գլորմանէ , եւ արժանի արա՛ քոյին սուրբ ար-
քայութեանդ :

Ղարձեալ փոքր ինչ յառաջ յարեւմուտս
ելանես 'ի վեր , ուր է խաչաձեւ ճանապարհ
մի եւս , որ յարեւմտից կողմն նորա է տեղին
վճռոյ . զի անդ է սիւն մի կանգնեալ , յորոյ
վերայ ասեն՝ դնէին զվճիռ մահապարտաց
գրեալ 'ի տախտակս . եւ անտի առեալ զին-
ուորքն զնոյն վճռագիրն տանէին 'ի գողգո-
թա ընդ մահապարտաց . զոր եւ առ Տէրն
մեր արարին իսկ :

Ըստ էրյառաջագոյն աւագ դուռն սրբոյ
քաղաքիս . բայց այժմ յետս տարեալ են զայն
դուռն՝ որ կոչի դամասկոսի դուռն . եւ Ը-
րաբացիք ասեն պապ իլ ամուտ . վասն որոյ
գերեզման շեղինէ դշխոյին՝ կնոջն Ըբգա-
րու 'ի ներքուստ սոյն դրան է այժմ , եւ 'ի
ձեռս այլազգեաց . զոր կանթեղավառ պահեն՝
կարծելով զայն՝ մին 'ի սրբոց իւրոց :

Իսկ դու 'ի սոյն խաչաձեւ ճանապարհի
հարաւակողմն ընթանաս՝ ուր է մութ կոչե-
ցեալ կրպականոցն , եւ հակեալ անտի յարեւ-
մուտս՝ գաս 'ի բանտն Պետրոսի առաքելոյն
ուր եղաւ շղթայապիրկ՝ մատնեալ 'ի ձեռս

չորից չորրորդաց զինուորացն. եւ 'ի գիշերին
յայնմիկ լոյս մեծ ծագեալ 'ի բանտին՝ հը-
րեշտակ տեառն իջեալ ելոյծ՝ ըզկապա-
նըս նորա՝ եւ հանեալ անտի էած մինչեւ
'ի դուռն քաղաքին՝ որ ինքնին բացաւ նմա
ուստի ուղղակի գնաց անտի 'ի տունն Մար-
կոսի աւետարանչի՝ ուր աղօթէին ստէպ վա-
սըն նորա:

Եստ է եւս արտաքին դուռն մի սրբոյ
յարութեան, յոր մտեալ ելանես 'ի միւս
դրանէ 'ի շուկայն, եւ անտի գաս ուղղակի
'ի սուրբ Յակոբ: Կան եւ այլ բազում ուխ-
տատեղիք 'ի մէջ սրբոյ քաղաքիս. որպէս տու-
նըն փարիսեցւոյն՝ յորում եգիտ թողութիւն
Մագդաղենացին, որ այժմ է 'ի ձեռս տաճ-
կաց եւ այլ բազումք, թէ արտաքոյ եւ թէ
ներքոյ քաղաքիս: Բայց ոմանք 'ի ձեռս այլազ-
գեաց. եւ ոմանք եւս ամայի գողով թողաք
յիշել զնոսա. բաւական համարեալ միայն զայ-
նոսիկ՝ որք առ այժմ 'ի ձեռս քրիստոնէից
են. մանաւանդ թէ սոքա են աղբիւրք յոր-
դառատք ջրոյն կենդանութեան. զի արբեալ-
քըն 'ի սոյն կենդանի աղբերաց՝ չլինին եր-
բէք եւս կարօտ այլոց:

Որ եւ ինքն աղբիւրն կենաց Յիսուս Քրիստոս լցուացէ զամենեսեանդ անսպառ ջերով ողորմութեան իւրոյ : **Միշտ եւ հանապազ. Եւն.**

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

ԳՎՈՒՒՆ Ե.

Յաղագս գնալոյ 'ի սուրբ Խելէկէ՛մ եւ ծա-
նօթո-նի-ն սրբազան պեղեաց՝ որ 'ի շրջագայս
սրբայ երո-սաղէ՛թ, և ոմանց՝ վանոց սրբոյ Կա-
թողոս :

Եկայք երթիցուք մինչև ցԲեթլէհէմ,
և տեսցուք զի՛նչ է բանս այս՝ որ եղև,
զոր տէր եցոյց մեզ (Ղուկ . Բ . 15) :

Ե՛կ սիրողդ՝ քրիստոսի՝ տարայց զքեզ
'ի մի եւս վայր ամենացանկալի եւ գերամա-
քուր, որ մայր է ամենայն տնօրինական սրբ-
բազան տեղեաց, եւ սկզբնական պատճառ
փրկութեան մերոյ, որոյ եւ եթ սառւերին
յոգւոց հանեալ ամենայն բողձանօքցանկայր
սրբազան մարգարէն Դաւիթ ասելով . (Ո՛
տայր ինձ ըմպել 'ի ջրհորոյն Խեթլէհէմի :)
Նախագիտելով թէ 'ի Խեթլէհէմէ բղխելոց
է ջուրն կենդամի առ 'ի արբուցանել զամե-
նայն աշխարհ . ապա եւ դու ո՞րչափ եւս

առաւել պարտիս բաղձալ՝ ճշմարտութեան
այնմ ջրոյ կենդանութեան՝ որ 'ի վախճան
ժամանակին բղխեալ աստի լիացոյց զտիե-
զերս ամենայն՝ կոչելով զհամայն հաւատա-
ցեալս իւր յասելն, (եթէ որ ծարաւի իցէ,
եկեսցէ առ իս^ն եւ արբցէ):

Հապա՛ տո՛ւր ինձ ձեռս, ե՛լ յերու-
սաղէմէ, եւ ընթա՛ դէպ առ հարաւ իբրեւ
ժամ մի. անդ տեսանես զհնաշէն հոյակապ
սուրբ Աղիայի վանքն յունաց. որ ունի ե-
կեղեցի մի քանի ինչ սեղանով. տեսեալ
զայն՝ ա՛նց եւ գնա՛ ժամ մի եւս, իսկոյն
հասանես 'ի սուրբ քաղաքն Ղաւթի՛ որ ին-
քըն է Ռեթլէհէմ. մտեալ 'ի նա, եւ գը-
նացեալ փոքր ինչ 'ի մէջ քաղաքին՝ դառնաս
յարեւելս, յայն ժամ ընդ առաջ ելանէ քեզ
բաղձալին քո՛ զարմանասքանչ սուրբ տաճա-
րըն ծննդեան տեառն մերոյ Յիսուսի Վը-
րիստոսի. մո՛ւտ նախ ընդ արտաքին եր-
կաթեայ փոքրիկ դուռն երկնաշաւիլ, ուր
տեսանես փոքր հրապարակ մի՛ մեր. անդ է
եւ երկրորդ դուռն մի տախտակեայ՝ յորոյ
վերայ է գրեալ հայերեն գիրն, զոր յիշա-
տակեցաք յառաջագոյն:

Մտեալ ընդ այս դուռն՝ տեսանես զմեծ
 հրապարակն բարձրայարկ՝ որ կառուցեալ է
 'ի վերայ յիսսուն զարմանալի միաձոյլ կճեայ
 սրբատաշ սեանց՝ որք զմիտս տեսողաց իսկոյն
 յապուշ կրթեալ 'ի հիացումն վարանեն .
 շրջելով 'ի մէջ սոյն հրաշալի սեանց՝ հասա-
 նես յամենագեղեցիկ տաճարն , որ ունի ե-
 րկա դրունս 'ի միջոյ սեանց . մին՝ 'ի հիւսի-
 սային կողմն , որ է մեր . եւ երկուքն՝ 'ի հա-
 րաւակողմն , որք են յունաց . մտեալ 'ի մեր
 դրանէ՝ տեսանես զբարեւայելուչ հոյակապ
 վիճակն մեր , որ է յոյժ բարձր զարմանալի
 սեամբք կառուցեալ մեծամեծ լուսամտօք , եւ
 ունի զերկու փառաւոր եւ գեղեցիկ սեղանս
 ամենայն վայելչութեամբ զարդարեալ . որոց
 մին՝ է մկրտութեան անուամբ , որ առաջի
 նորա պաշտեն մերայինք՝ միշտ զերեկոյեան
 եւ զառաւօտեան ժամերգութիւնս . եւ միան՝
 որ դէպ առ դրան սուրբ այրին է՝ թըլ-
 փատութեան անուամբ . ուր զգեստաւո-
 ըին միշտ պատարագամատոյցք , եւ այլքն .
 յայս սեղան միանգամ 'ի տարւոջ Ասորիք
 եւ Վլպտիք պատարագեն շնորհիւ սրբոյ ա-
 թողոյս :

'Ի մէջ Նոյն տաճարիս ունին գուռն մի
լատինք՝ յորմէ երթեւեկեն 'ի սուրբ այրն :
'Ի ձախակողմն մեր եկեղեցւոյ՝ կիսական-
գուն բարձր է վիճակն յունաց կանթեղօք
եւ ջահիւք զարդարեալ . յետուստ կողմանէ
նորին ունին եւ այլ սեղանս , եւ մեծ հրա-
պարակս . անդ կայ գուռն մի եւս սուրբ
այրին՝ յորմէ իջանեն յոյնք երկոտասան աս-
տիճանաւ մատուցանել զսուրբ պատարագն 'ի
յայրն . բայց մեր եւ լատինաց գուռն 'ի
սուրբ այրն իջանելոյ՝ է 'ի մէջ մեր եկեղեց-
ւոյ . յորոյ ձակատն կայ երկու փոքր պատ-
կեր ծննդեան մէն մի կանթեղաւ . մին՝ մեր .
եւ մին՝ յունաց . իջեալ աստի 'ի վայր երկո-
տասան աստիճանաւ՝ գտանես զցանկալին
ամենեցուն , զբնակարանն՝ հրեշտակաց , եւ
զառիթն փրկութեան ամենայն տիեզերաց ,
զվայրն սուրբ ծննդեան տեառն մերոյ Յի-
սուսի Վրիստոսի . զայրիկն այն օրհնեալ ,
ուր ծնաւ փրկիչն մեր Վրիստոս , ուր յայտ-
նեցաւ կեանքն մեր Յիսուս , ուր երեւեցաւ
'ի մէջ աշխարհի Մատուածն ամենայնի՝ միա-
ծինն հօր , անդրանիկ որդին Սարիամու
կուսին :

Ուրեմն պարտիս աստ զուարճախառն երկիւզիւ, սուրբ սրտիւ, մաքուր հաւատով 'ի ծունր իջեալ ջերմեռանդն արտասուօք մատչիլ յերկրպագութիւն սոյն սրբազնասուրբ տեղւոյս յասելով. ո՛վ մանկացեալդ վասն իմ Յիսուս Քրիստոս. որդի Ըստուծոյ եւ որդի կուսի՝ որ վասն փրկութեան մերոյ յանձն առեր մարմնանալ 'ի սուրբ կուսէն, եւ ծնանիլ աստ անճառապէս:

Ըրդ՝ երես անկեալ աղաչեմ եւ աղերսեմ քաղցրանունն յիսուս ամենամաքուր ծընընդեանդ եւ յայտնութեանդ շնորհիւ, եւ մօրդ անարատ կուսի բարեխօսութեամբն մանկացո՛ զիս զծերացեալս եւ զհնացեալս մեղօք, եւ սրբեալ յամենայն աղոյ մեղաց, արժանացո՛ արդար հոգւով եւ մաքուր վարուք ժամանել յերկնից արքայութիւնդ եւ ժառանգել զանճառ բարիսդ՝ զոր պատրաստեալ ես 'ի սկզբանէ աշխարհի սրբոց քոց յաւիտեանս:

Սուրբ տեղիս ծննդեան է կիսագնտակ ամենափառաւոր սեղան մի ամենայն շքեղութեամբ զարդարեալ. զպատկեր սեղանոյն՝ որ է ծննդեան, մինչ մեք պատարագեմք

զմերն դնեմք .եւ մինչ յոյնք պատարագեն՝
զիւրեանցսն դնեն . նմանապէս եւ զաշտա-
նակսն , եւ զծածկոցսն :

Ի ճակատ սոյն սեղանոյս են երկու պատ-
կեր . մին մեր , եւ մին յունաց . իսկ ներ-
քոյ սեղանոյն է բաց , եւ կճեայ քարիւ ար-
ուեստագործեալ , եւ է 'ի միջի փոքր փոս
իմն , որ է իսկ տեղի ծննդեան Տեառն մե-
րոյ , 'ի ներքոյ սորա է գերեզման նախամօրն
Սւայի . որ երկրորդն Սւայ՝ լուծիչն եր-
կանց . ամենօրհնեալ Տիրամայրն ծնանե-
լով աստ զորդին միածին բանն Մատ-
ուած՝ ելոյծ զերկունս մահու նորին , եւ ա-
զատեայ 'ի կապանաց իւրոց 'ի կեանսն յա-
ւիտենից :

Են աստ շուրջանակի վեշտասան մշտա-
վառ կանթեղք . վեցն մեր . վեցն յունաց .
եւ չորսն լատինաց . Վատինք պատարագե-
լոյ մասն չունին 'ի տեղւոջ ծննդեան . 'ի մէջ
սուրբ այրիս յանդիման սրբոյ տեղւոյն ծը-
նընդեան՝ է ամենաքանչ մսուրն օրհնեալ .
ուր իջանես երեք աստիճանաւ , որ շինեալ է
իբրեւ օրօրոց՝ կճեայ սրբատաշ սպիտակ քա-
րամբ . Տինգ կանթեղ ունի մշտավառ , եւ

այլ եւս կաթեղք եւ զարդք վայելուչք. եւ
է լատինաց :

Ըստ եւս պարտիս ջերմեռանդն սիրով եւ
յորդահոս արտասուօք զարժանավայել երկը-
պագու թիւնս մատուցանել յիշելով զանչափ
խոնարհութիւնս մարմնացելոյն աստուծոյ,
որ մինչեւ 'ի խանձարուրս պատիլ եւ 'ի մուր
դնիլ յանձն էառ վասն փրկութեան մերոյ :

Ի յաջակողմն սորա է զարդարեալ փոքր
սեղան մի եւս լատինաց. 'ի մէջ սուրբ այրիս
են երեսուն եւ երեք մշտավառ կանթեղք.
մետասանն մեր. մետասանն յունաց. եւ մե-
տասանն լատինաց. յաջակողմեան պատկերքն՝
մեր են. եւ ծածկոցքն՝ լատինաց. եւ ձախա-
կողմեանն՝ միայն յունաց. սուրբ այրս ծը-
նընդեան վիմափոր է բոլորովին՝ որոյ վերայ
է տեղին յունաց՝ զորմէ յառաջագոյն եւս
ասացաք :

Ի մէջ սուրբ այրիս է քաղտնի դուռն մի
լատինաց, յորմէ երբեմն երթեւեկեն լա-
տինք 'ի վանս իւրեանց, որոյ ճանապահն է
վիմափոր եւ մուլթ. զի 'ի ներքոյ գետնի է,
ուր են գերեզմանք անմեղ սուրբ մանկանց
կոտորելոց 'ի Բեթլէհէմ 'ի ժամանակի ծը-

նընդեան Տեառն մերոյ . եւ են անդ ուրեք
ուրեք սեղանք :

Ապա ելեալ կրկին 'ի դրանէ մեր եկե-
ղեցւոյ , երթաս դէպ ընդ առաջին միջա-
դուռն : Ի մէջ սեանց 'ի հարաւակողմն է
դուռն վանուց յունաց . եւ 'ի հիւսիսակողմն՝
լատինաց՝ յորոց մտեալ իւրաքանչիւրքն գնան
'ի վանս իւրեանց . ունին այլ եւս մէն մի յա-
տուկ արտաքին դուռն 'ի վանս իւրեանց՝ յո-
րոց երթեւեկեն 'ի քաղաքն . կամարք սրբոյ
տաճարիս ծննդեան՝ թէ 'ի ներքուստ՝ եւ թէ
'ի վերայ սեանց՝ են 'ի կարծրագոյն փայտից
բոլորովին :

Ելեալ 'ի նոյն առաջին տախտակեայ դը-
րանէ՝ 'ի հարաւային կողմն գտանես զդուռն
մեր վանուց . յոր մտեալ տեսանես 'ի մէջ
բակին զուարճալի պարտեզ մի վանուց շրջա-
պատեալ . եւ կից ընդ պարտիզի է մեծ
դուռն մի երկբերան՝ յոր մտեալ գտանես հը-
նաշէն տեղի մի լայն եւ արձակ 'ի վերայ
քանի ինչ սեանց կառուցեալ . եւ, է անդ
սեղան մի հին . զի յառաջագոյն եկեղեցի է
եղեալ սոյն տեղիս . վասն որոյ կոչի այժմ
անուն նորա Երբորդու թիւն :

Ի ծննդեան ճրագալուցի երեկոյի՝ համայն
 ուխտաւորք եւ եկեղեցականք հանդերձ սըր-
 քազան պատրիարքաւ՝ որք Կան՝ ի սուրբ ա-
 թուէն՝ ի կատարել զհրաշափառ տօնա-
 խըմբութիւնս ծննդեանտեառն մերոյ (Ն)իսու-
 սի Վրիստոսի. ի լրանալ սուրբ պատարա-
 զին, առեալ զժամարարն մեծաւ հանդիսիւ եւ
 քաղցր ծննդեան շարականաւ եւ զոյգ բուրվա-
 ռաւ ի մէջ սեանց բերեն այսր. եւ աստ կա-
 տարեալ զխորհուրդ սեղան օրհնութեան,
 ճաշակեն զբարութիւնսն աստուծոյ ի միա-
 սին մեծաւ ուրախութեամբ, թէ միաբանք
 եւ թէ տէրունական ուխտաւորք՝ արք եւ կա-
 նայք. նմանապէս եւ առաւօտեան զկնի ամե-
 նափառաւոր հանդիսի եւ անմահ պատարագի,
 զսրբազան պատրիարզն շքեղ զգեստիւք՝
 հանդերձ ամենայն ուխտիւք վեր հանեն ի տա-
 նիս մեր վանուց. եւ անդ օրհնեալ զսեղանն՝
 ճաշակեն զբարութիւնսն որպէս յերեկոյեան,
 եւ փոհանան զաստուծոյ. զայնմ երեկոյի եւ
 առաւօտու ուրախութիւնսն վայելողքն քաջ
 եւ կարեն պատմել բարեսէր ընթերցողացդ.

Եստի ելանես քսան եւ հինգ աստիճա-
 նաւ ի վեր ի վանս մեր, եւ տեսանես զգե-

ղեցիկ սենեակս վանուց . գնա՛ սակաւ ինչ
 եւս շօջելով՝ գտանես զվերին փառաւոր ե-
 կեղեցին մեր՝ որ է յանուն սուրբ Աստուա-
 ծածնի . եւ ունի երիս սեղանս վայելուչս
 ամենայն շքեղութեամբ զարդարեալ . յաջա-
 կողմեանն՝ սուրբ Ստեփաննոս . աւագ սե-
 ղանն՝ սուրբ աստուածածին . եւ ձախակող-
 մեանն՝ սուրբ Յակոբ :

Ի յաջակողմն դասին է փոքր տեղի մի
 իբր աւանդատուն : Արտաքոյ սոյն դասին է
 եւ աւազան մի նորաչէն եւ գեղեցկատեսիլ
 տէրունական պատկերաւ փորակերտեալ սըր-
 բատաշ կճեայ քարամբ շինեալ . մատուցեալ
 աստ զվայելուչ երկրպագութիւնս՝ ելանես ՚ի
 դուրս խաղաղութեամբ . յարեւելից կողմն
 սրբոյ ծննդեան վանուց՝ ոչ ինչ հեռի՝ է
 վիմափոր մատուռ մի քանի ինչ պատկերօք
 եւ կանթեղօք . վասն սորա ասեն լատինք
 թէ՛ է տեղին քառասնօրէի . բայց ամենե-
 լին անյարմար իմն է . զի ՚ի սուրբ այրին
 ծննդեան կատարեաց զօրէնս քառասնօրէի
 մաքուր սրբութեամբ աստուածամայրն . թուի
 թէ ՚ի փախչիլն յեզիպտոս յերեսաց շերով-
 դէի՝ յայսմ այրիս թագուցեալ իցեն քանի

ինչ որ հայր Յովսեփ եւ սուրբ Արշակ հան-
դերձ մանկամբն Յիսուսիւ վասն ասին շե-
րովդէի . տեղիս այս այժմ 'ի ձեռս լատի-
նաց է :

Եստի իբրեւ կէս ժամ 'ի վայր դէպ յա-
րեւելս՝ է սուրբ տեղին հովուաց . ուր 'ի գի-
շերի ծննդեան Տեառն մերոյ իջին անթիւ
բազմութիւնք երկնային զօրաց . եւ օրհնու-
թեամբ աւետեցին զծնունդն Վրիստոսի
գիշերապահարթուն հովուացն . ասելով թէ՛
(Մհալասիկ աւետարանեմ ձեզ ուրախու-
թիւն մեծ՝ որ եղեցի ամենայն ժողովրդեան .
զի ծնաւ ձեզ փրկիչ այսօր՝ որ է օծեալ տէր
'ի քաղաքի Դաւթի . եւ այս նշանակ ձեզ՝
գտանիցէք մանուկ պատեալ 'ի խանձարուս
եւ եղեալ 'ի մսուր :

Եստ ասացին զփառք 'ի բարձունսն , վե-
րին զուարթունքն՝ զոր օր ըստ օրէ երգէ
հանրական եկեղեցի հաւատացելոց . եթէ եւ
զու կամիս ո՞վ հաւատացեալդ քրիստոսի .
զի ծագեսցին 'ի վերայ քո փառքն աստուծոյ
աստ , եւ 'ի հանդերձելումն . նմանեա՛ց հով-
ուացն այնոցիկ հոգեւոր արթնութեամբ .
հսկեա՛ զգիշերն աղօթիւք առ Եստուած :

եւ պահեա՛ զՏոգիս քո մաքրութեամբ եւ սրբութեամբ :

Տեղիս այս է եւս՝ վիմափոր՝ հնաշէն եկեղեցի մի յունաց : Ի Վեթլեհեմէ մինչ ՚ի յովհաննու ծնունդն է երկու ժամ. դէպ առ արեւմուտս. նմանապէս եւ յերուսաղէմէ եւս է երկու ժամ. է անդ ՚ի մէջ գիւղին գեղեցկաշէն եւ փառաւոր վանքն ծննդեան սրբոյն Յօհաննու կարապետին եւ մկրտչին Վրիստոսի որ է լաաինաց, եւ զարդարեալ է ամենայն շքեղութեամբ. ունի քանի ինչ փառաւոր սեղանս. եւ սուրբ տեղին ծննդեան՝ է յատուկ վայր մի, յոր իջանեն աստիճանաւ, ունի կիսագնտակ վայելուչ սեղան մի. ՚ի ներքոյ սեղանոյն է փոս իմն՝ իբր ծննդեան տեղոյն քրիստոսի. որ է տեղի իսկ ծննդեան սրբոյն կարապետի. ունի կանթեղս մշտավառս, եւ է կճեայ քարամբք արուեստագործեալ. կայ անդ եւս քաղցրաճայն երգեհօն. յարեւելից կողմն սորին փոքր ինչ հեռի է տեղի մի աւերակ. մեծ եւ երեւելի՝ որ ասի տուն Եղիսաբեթի. ուր եկն սուրբ Աոյան յետ յղանալոյն զարարիչն երկնի եւ երկրի աւետեօքն Վաբրիէլի յողջունել զՎ-

ղեղիսարէթ զազգական իւր . որ եւ նա յղացեալ էր զտատրակն անապատի՝ զմկրտիչն Յօհաննէս . Ընդ էր՝ որ ցնծաց մանուկն Յօհաննէս խայտալով յորովայնի մօր իւրոյ , եւ երկիր եղագ տեառն իւրոյ յորովայնէ յորովայն . տեղիս այս մեր է , բայց այժմ է աւերակ , եւ չկայ 'ի մէջ նորա ընտկիչ :

Ըստի վայր իջեալ դէպ առ հարաւ իբր ժամ մի երթան յանապատն Յօհաննու՝ ուր ճկնեաց մկրտիչն Յօհաննես զերեսուն ամս , մարախ եւ մեղք ուտելով միայն :

Ի մէջ վեցերորդ շաբաթու մեծի պահոց , մինչեւ երեք օր գան ուխտաւորք մեր այսր յերկրպագութիւն սուրբ տեղեացս հանդերձ կառաւարիչ վարդապետօք եւ զօրականօք , ըստ վաղեմի սովորութեան սրբայ աթոռոյս :

Ըստի մինչ 'ի Ռէմլէ իբրեւ եօթն ժամ է առ արեւմուտս՝ ուր ունիմք փառաւոր վանք մի՝ որպէս եւ միւս ազգ . զի 'ի ծովէ եկեալ ուխտաւորքն հանգստանան անդ գիշեր մի , եւ անախ գան յԱրուսաղեմ . 'ի մէջ վանուցըս է վայելուչ եկեղեցի մի երեք սեղանաւ , սուրբ Վեորդ անուամբ , ուր նստի

վարդապետ մի, հոգալ զհոգան երթեւեկաց :

Աստի երեք ժամ է Յոպպէ՝ որ անդ եւս ունիմք հռչակաւոր վանք մի, եւ ՚ի միջի գեղեցիկ եւ հրաշագործ եկեղեցի մի՝ երեք սեղանաւ, սուրբ Աիկողայոս անուամբ այսր ելանեն նախ եւ յառաջ ծովային ուխտաւորք, եւ հանգստացեալ աստ քանի ինչ օր՝ քան ՚ի Ռէմլէ, եւ անտի յԱրուսաղէմ որպէս եւ միւս ազգաց : Մնան աստ միշտ երկու վարդապետք . մին՝ Ռէյիզ անուամբ, եւ միւսն՝ ժամարար : զի յաւուր կիւրակէի սուրբ պատարագ մատչի միշտ :

Ի Յոպպէ մինչ ՚ի պէրուծ ութ աւուր ճանապարհ է ՚ի ցամաքէ . անդ եւս ունիմք վանք մի, հանդերձ միով փառաւոր եկեղեցեալ . ուր սուրբ պատարագ մատչի յաւուր կիւրակէի . անդ եւս մնայ վարդապետ մի յօթեւանել զեկեալս :

Ի Պերուծէ մինչ ՚ի Աազարէթ է չորս օր դէպ առ արեւելս . է անդ գեղեցիկ վանք մի լատինաց՝ որ ունի եկեղեցի մի փառաւոր եւ հռչակաւոր . քանի ինչ սեղանաւ ամենայն շքեղութեամբ զարդարեալ . անդ է

տեղին այն սուրբ՝ ուր ետ ողջոյն հրեշտակապետն Վաբրիէլ. վասն որոյ ասի սկիզբն սրբազան տեղեաց. տեղին ողջունի է իբրեւ տեղին ծննդեան սրբոյն Յօհաննու մկրտչի՝ յոր իջանեն աստիճանաւ: Յամաքային ուխտաւորք ուղղակի գան յայս սուրբ տեղեսյերկրոպագութիւն. զի 'ի վերայ ճանապարհինոցա է. բայց ծովային ուխտաւորք՝ եթէ դէպ լիցի, գնան. թէ ո՛չ չէ՛ պարտ անպատճառ գնալ:

Յոյնք եւս ունին աստ եկեղեցի մի 'ի վերայ այն աղբեր, ուր ասի թէ երեւեալ հրեշտակապետն կրկին ողջունեալ է զկոյսըն սուրբ յետ երեւելոյ 'ի սենեկի իւրում: մէք եւս ունիմք աստ տեղի վանուց, բայց այժմ աւերակ է, զի չկայ անդ բնակիչ 'ի մէնջ:

Ի Նազարեթէ մինչ 'ի կանա գալիլեա է երկու ժամ՝ ուր կայ եկեղեցի մի յունաց. անդ են եւս թակոյկն կճեայք՝ յորս գոյափոխեաց Վրիստոս զջուրն 'ի գինի, որք կան մինչեւ ցայսօր:

Ըստի երկու ժամ է եւ միւս Վալիլեա, որ ասի հեթանոսաց գալիլեա, ուր բազ-

մացոյց Տէրն մեր զհացն , յօրինակ անապա-
կան մարմնոյ իւրոյ :

Երեք ժամ է 'ի Վազարեթէ լեառն
թափօր , ուր այլակերպեցաւ Քրիստոս ան-
ճառելի փառօք Աստուածութեանն եւ յայտ-
նեաց զխորհուրդ ամենասուրբ երրօրգու-
թեան . բայց այժմ՝ չկայ անդ երբեք շի-
նութիւն ինչ :

Չորս ժամ է 'ի թափօրական լեռնէ մինչ
'ի ծովն Տիբերիա՝ ուր բազում երթեւե-
կութիւնս եւ հոգեկեցոյց քարոզութիւնս եւ
սքանչելագործութիւնս առնէր Տէրն մեր ,
որպէս պատմեն սրբազան աւետարանիչքն .
զթերահաւատութիւնն առաքելոց անդ 'ի
նաւին յանդիմանեաց եւ հաստատեաց զնոսա
'ի հաւատս . անդ ազատեաց զՍետրոս 'ի մը-
րըրկածուփալեաց ընկղմանէ , եւ հրամայեաց
նմա գնալ 'ի վերայ ջուրց ծովուն՝ յօրինակ
անվտանգ անցանելոյ 'ի ծովէ կենցաղոյս
յերկնային նաւահանգիստն :

Քկնի յարութեանն Քրիստոսի անդր
դիմեցին սրբազան առաքեալքն յորսալ զձու-
կըն՝ յօրինակ որսալոյ զմարդիկ 'ի կեանս ,
եւ անդ երեւեալ նոցա Ախուս հրաշագոր-

ծեաց 'ի յորս բազմութեան ձկանցն , եւ 'ի տես նորաստեղծ ձկանն 'ի վերայ կրակետղ կայծականցն , եւ հաց սուրբ ընդ նմա , որով յագեալ լիացան ամենեքեան մեծաւ խընդութեամբ եւ ջեռմեռանդն գոհութեամբ .

'Ի տիրերական ծովէ մինչ 'ի դամասկոս է չորս օր , ուր եւս ունիմք վանք մի փառաւոր եւ հռչակաւոր . զի 'ի ցամաքէ եկեալ ուխտաւորքն ուզղակի անդր գան . եւ անդ նստեալ քանի ինչ օր՝ գան 'ի սուրբ երուսաղէմ . է անդ եւս փառաւոր եկեղեցի մի երեք սեղանաւ՝ յանուն սրբոյն Սարգսի զօրաւարին . կայ անդ սքանչելագործ պայծառ պատկեր մի սրբոյն Սարգսի . անդ եւս մընան միշտ երկու կարգաւորք , մին՝ առաջնորդ , եւ միւսն՝ ժամարար .

'Ի դամասկոսէ մինչ յԱզգիպտոս է տասն օր դէպ առ արեւելս , ուր եւս ունիմք վանք մի փառաւոր , եւ 'ի միջի վայելուչ , հոյակապ եկեղեցի մի . երեք վարդապետ մնան միշտ անդ . մին՝ առաջնորդ , եւ երկուքն ժամարար :

{ Եզգիպտոսէ մինչ յԱղեքսանդրիա է չորս օր , անդ եւս ունիմք վանք մի փառաւոր

Հանդերձ եկեղեցեաւ կայ անդ եւս վարդապետ մի . Աղեքսանդրիոյ մինչ'ի յորդանան՝ ուր մկրտեցաւ Վրիտտոս , թէ ծովու եւ թէ ցամաքաւ է տասն օր . 'ի շրջանակս սոյն սուրբ ջրոյն յառաջագոյն ունէաք փառաւոր վանքս , բայց այժմ աւերակ է եւ անբնակ վասն որոյ չունի սովորութիւնն սուրբ աթոռն առաքել անդր զտէրունական ուխտաւորսն մեր . յոյնք՝ թէպէտ ըստ վաղեմնի սովորութեան իւրեանց ամ յամէ տանին զուխտաւորս իւրեանց անդր անխոհեմութեամբ բայց չվերադառնան երբէք առանց վնասու . թող զվտանգն եւ զնախատինս երթեւեկութեան . թէպէտ մէք ո'չ երթամք վասն վտանգի , սակայն մտօք եւ հոգւով մատուցանեմք միշտ զերկրպագութիւնս նմա տեսականաբար :

Վանդի գետս այս յորդանան եղև մայր ամենայն գետոց՝ որք են յերկրի . գետս այս սրբեալ 'ի տեառնէ՝ եղև սրբիչ մեղաց ամենայն մարդկան . գետս այս սուրբ՝ եղև ընդունակ ամենասուրբ երրորդութեանն . մկրտութեամբ որդւոյ , հովանաւորութեամբ եւ վկայութեամբ հօր , եւ աղանակերպ իջ-

մամբ հոգւոյն սրբոյ . վերջապէս գետս այս
եղեւ մեզ սկզբնական ծնող հոգեւոր , զի
'ի տեառնէ ուսաք լինիլ անհնարին մտանել
յարքայութիւն չծնելոյն 'ի սմանէ . ըստ բա-
նին թէ՛ (Որ ոք ո՛չ ծնցի 'ի ջրոյ եւ 'ի
հոգւոյ , ո՛չ կարէ մտանել յարքայութիւնն
աստուծոյ) :

Ուստի ջուրս այս է օրհնեալ եւ սրբեալ
զի եղեւ մեզ պատճառ փրկութեան 'ի սկզբ-
նական մեղաց . աստ ջաղջախեաց Վրիտոսս
ղգլուխ աներեւոյթ վիշապին . աստ խորտա-
կեաց զբռնութիւն սատանայի . աստ ելոյծ
զկնիք դատապարտութեան յանցանաց մերոց .
աստ արձակեաց զմեզ յառաջին կապանաց
մեղաց , եւ գրեաց զամենեսեանս յորդէգրու-
թիւն հօրն իւրոյ քերկնաւորի . եւ աւտ յայտ-
նեաց յառաջագոյն զանհասանելի խոր-
հուրդ ամենասուրբ երրորդութեանն՝ յոր
մկրտիմք եւ դաւանիմք միշտ եւ յաւիտեանս :

Այց ժամ է 'ի յորդանան գետոյ մինչեւ
յերիքովն այն դժոխակերպ՝ յերկիրն Սոգո-
մայ եւ Վոմորայ . որ այժմ ասի Սեռեալ
ծով . ուր հուր յերկնից իջեալ ծծմբախառն՝
մնաջինջ արար զհնգեսին քաղաքսն զայնոսիկ

Հանդերձ ամենավատթար բնակչօքն իւրովք .
որք Աստուած ընդդէմ զարշելի վարուք
իւրեանց շարժեցին զարդարացաս ումն բար-
կուծիւնն Աստուծոյ 'ի վերայ ինքեանց . եւ
հրամաշ կորեան զյաւիտենականն կորուստ :

Ահա քեզ կենդանի եւ վայելուչ օրինակ
քրիստոնէական կենցաղավարութեան . զի
որք ծննդեամբ սուրբ աւազանին ունին դի-
մել 'ի վերինն սուրբ Արուսաղէմ յանճառելի
փառսն արքայութեան , որպէս 'ի յորդանա-
նէ յղգալին երուսաղէմ՝ ընդ առաջ ելանեն
նոցա յընթացս կենցաղոյս երիբովանման
անդնդախոր վիհ կորստեան՝ զանազան ա-
ռիթք մեղաց . բայց քաջարանց եւ ընտրելոց է
միայն զայն ամենայն անցս հսկեկորուստս
ընդ ոտիւք կոխեալ անվտանգ իմն ժամանել
'ի նաւահանգիստն խաղաղութեան .

Անդ է եւ կինն՝ Ղովտայ յաղ արձան փոխ-
եալ արդ առցեն օրինակ եւ զայս բարեպաշտք
զի մի՛ յետս ընդ կրունկն դարձեալ 'ի սուրբ
պատուիրանէն շնորհական նոր օրինացս հի-
յիլ 'ի սուտ հեշտութիւն ցանկութեան
կենցաղոյս իբրեւ զկինն զայն աշխարհասէր՝
սառեալ յաստուածային սիրոյ անպիտանաս-

ցին . եւ իբր զխոտան ինչ 'ի բաց ընկեսցին
յայնմ սուրբ ամանոյ արքայութեան :

Տերիքովէ մինչ 'ի ձորամէջն այն չորս
ժամէ՝ ուր քաջն Սամիսօն կզական իշոյ
կոտորեալ զհազար այլազգիսն , եւ ապա ջուր
բղխեցոյց Լստուածային զօրութեամբ 'ի կը-
զակէն յայնմանէ յօրինակ ամենազօր յաղթու-
թեան Տեառն մերոյ խաչին խորհրդով ան-
մարմինն բելիարայ , եւ բղխման 'ի սուրբ կո-
ղէ նորա աղբերն շնորհաց յարբումն ամե-
նայն բարետենչ հաւատացելոյ իւրոց : Եւ
աստի մինչ Արուսաղէմ է երկու ժամ :

Թէպէտ են եւ այլ բազում ուխտատե-
ղիք 'ի տեղիս տեղիս 'ի շրջանակս սրբոյ քա-
ղաքիս Արուսաղէմի . բայց այժմ գոլով ա-
մայի եւ անբնակ՝ զանց արարաք զնոքօք , 'ի
ձեռին ունեցելով քս բաւականանալով միայն՝
որք են առատահոս աղբիւրք շնորհաց եւ ո-
ւոգիչք ամենայն տիեզերաց :

Երդ՝ մնայ մեզ այսուհետեւ գուն գոր-
ծել միշտ ունիլ միայն գործս երուսաղէմա-
վայելս . ըստ սրբութեան տեղւոյս եւ վարս
սուրբս եւ մաքուրս ստանալ . փայլել 'ի մէջ
աշխարհի իբրեւ զարեգակն պայծառ՝ հաւա-

տով եւ աստուածահաճոյ առաքինական քա-
րե. Դանութեամբ, զի նորօք կարասցուք
արժանապէս վայելել զշնորհս սոյն չընաշ-
խարհիկ ամենափափաքելի սրբազնասուրբ
աեղեաց տեառն մերոյ Յիսուսի Վրիստոսի
մարմնացեալ բանին աստուծոյ. եւ արժանի
լիցուք վերինն Երուսաղէմի, եւ անճառելի
փառաց որդւոյն միածնի տնօրինեցելոյն 'ի
սոյն սուրբ քաղաքիս Երուսաղէմի՝ ընդ
սրբոց հրեշտակացն յարագուարձ ուրախու-
թեամբ միշտ եւ յաւիտեանս ժամանակաց
՚մէն:

ԳԼՈՒԽ Գ.

Օտանօթա-թի-նէ շէղաւայլ հանդիսից է-
թափորից որքոյ արհո-ոյս . և այլ սրբաշուն
սեղեաց բաց 'ի սո-րբ Յարո-թէնէ :

Քեզ վայելէ օրհնու թիւն Աստուած
ի սիօն, և քեզ տացին աղօթք
յերուսաղէմ: (Սաղ . ԿԴ . 1) .

Վախ՝ յաւուր կաղանդի, որ է սկիզբն
տարւոյ, հանդէս մեծ կատարի 'ի սուրբ
Յակոբ . տէրունական շարականաւ, զոյգ
բուրվառաւ, և 'ի պատարագին՝ զոյգ
կոչնակաւ, պատարագամատոյցն եպիսկոպոս
լինի, և սպասն դնի 'ի սուրբ գլխադիրն .
յամենայն հանդիսաւոր աւուրս՝ թէ սուրբ
պատարագն յաւագ սեղանն լինի, սպասն
դնի 'ի սուրբ գլխադիրն . և թէ պատա-
րագն մատչի 'ի սուրբ գլխադիրն . սպասն
դնի յաւագ սեղանն :

Ի ճրագալուցի երեկոյին զոյգ կոչնակ
հարկանի, եւ նախատօնակ լինի: Ի խթման
երեկոյի ոմանք երթան 'ի սուրբ Ծնունդ.
եւ անդ կատարեն զփառաւոր հանդէս սրբոյ
ծննդեան. եւ ոմանք մնացեալ 'ի սուրբ Յա-
կոբ՝ նմանապէս առնեն զմեծ հանդէս զոյգ
կոչնակաւ. եւ զկնի պատարապին տանին ըզ-
պատարապիչն զգեստիւք եւ ծննդեան շարա-
կանս երգելով 'ի սեղանատունն, եւ օրհնեն
զսեղանն:

Ի գիշերի ծննդեան զկնի հանդիսաւոր
պատարագին. եթէ սրբազան պատրիարզն
'ի սուրբ Յակոբ մնացեալ իցէ՝ հանդիսա-
տանին 'ի վեհարանն. 'ի հետեւեալ օրն՝ որ
յունւարի եօթն՝ հանդիսաւոր պատարագ
մատչի յաւագ սեղանն. 'ի թափորի մանկունք
եղանակեն քաղցր ձայնիւ ասելով. (Քրիս-
տոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ):

Յաւուր ութօրէի զկնի առաւօտեան սե-
ղանոյն՝ գնացեալ ամենայն եկեղեցականք 'ի
սրբազան պատրիարզն, եւ օրհնեն զպատրի-
արգարանն հոգեւոր զուարճութեամբ ըստ
նախկին սովորութեան:

Ի սուրբ Սարգսի ուրբաթ երեկոյի եւ
շաբաթ առաւօտու, եւ յաւուր տօնախմբու
թեան սրբոյն Մինասայ առնեն զփառաւոր
նախատօնակս, եւ զսուրբ պատարագսն 'ի
ներքս 'ի սուրբ Մինաս եկեղեցին մատու
ցանեն: Ի Տեառն ընդ առաջի երեկոյին հար
կանի զոյգ կոչնակ, եւ զգետաւորեալ ա
մենեքեան ելանեն 'ի սուրբ Էջմիածնի դրա
նէ արտաքս 'ի մեծ բակն փառաւոր հանդի
սիւ. պատրաստ ունելով յառաջագոյն զչորս ա
ւետարանաբարձս, եւ զմի խաչակիրս՝ զգետ
աւորեալ եւ սաղաւարտ եղեալ 'ի դուխս,
զերկուս խաչվառս, զերկուս բուրվառաւոր
սարկաւադունս առաջի սրբազան պատրիարգին,
եւ զմի եւս առաջի խաչակրին, զերկուս քղան
ցաբարձս յաջմէ եւ յահեկէ սրբազան պատրի
արգին, տասն մոմակիրս, չորսն՝ առաջի սրբա
զանին, չորսն՝ 'ի մէջ աւետարանաբարձից, եւ
երկուքն՝ առաջի խաչակրին. եւ ամենեքեան
կերպասիւք շքեղազարդեալ. 'ի մէջ բակին ըն
թեռնուն զգիրքսն եւ զաւետարանսն, եւ տեառ
նագրեալ զանդաստանն ամենայն փառաւորու
թեամբ՝ մտանն յաւագ դրանէն 'ի ներքս, եւ
պաշտեն զժամերգութիւնս. յայսմ երեկոյի, եւ

զկնի առաւօտեան մեծահանդէս պատարագի՝
 փառօք հանեն 'ի վեհարանն զսրբազան
 պատրիարգն եւ օրհնին 'ի նմանէ, սոյն կար-
 գըք եւ պատրաստութիւնք Թափօրի՝ յամենայն
 նուազս հանդիսի լինին, աւետարանաբարձք,
 խաչակիր, բուրվառաւորք, քղանցաբարձք,
 եւ մոմակիրք. Թէ 'ի սուրբ Յակոբ, եւ Թէ
 'ի սուրբ Յարութիւն:

Ի բուն բարեկենդանի ուրբաթ օրն՝ զկնի
 առաւօտեան ժամերդութեան ըստ նախնեաց
 սովորութեան երթան 'ի սուրբ աստուածածնի
 վանս ասորոց որ է տուն Մարկոսի աւետա-
 րանչին, զորմէ յառաջագոյն եւս ասացաք.
 Համայն միաբանութեամբ եւ տէրունական
 ուխտաւորօք. որ մերձ է սրբոյ աթոռոյս իբր
 հինգ բոպէ. 'ի հիւսիւսակողմն վանքին մերոյ
 'ի մէջ հայաբնակ Թաղիս. անդ մատուցանեն
 զսուրբ պատարագն փոքր ինչ ատենախօսու-
 Թեամբ վասն սուրբ տեղոյն:

Ի սուրբ Թորոսի ուրբաթ երեկոյին կէս-
 քըն յեկեղեցականաց գնան 'ի փառաւոր ե-
 կեղեցին սրբոյն Թորոսի հանդերձ ուխտա-
 ւոր կանամբք. եւ անդ կատարեն զհանդիսա-
 ւոր նախատօնակս. եւ կէսքն՝ ընդ ուխտա-

և որ արամբք 'ի սուրբ Յակոբ պաշտեն զժամերգութիւնս : Իսկ յառաւօտու՝ արք երթան 'ի սուրբ Թորոս , եւ մատչի անդ փառաւոր պատարագ , եւ կանայք մնան 'ի սուրբ Յակոբ՝ ուր եւս լինի անմահ պատարագ 'ի սուրբ Ղլխադիրն :

Վմանապէս եւ 'ի տօնախմբութեան սրբոյն Մերկեռիոսի զինաւորին երթան անդր սոյն կերպիւ , եւ յերկոսին տօնախմբութեանքս եւս փոքր ինչ ատենախօսութիւն լինի անդ :

Ի ծաղկազարդի երեկոյին դրան բացէքի Տան դիսաւոր խորհուրդ կատարի 'ի սուրբ յակոբ գեղեցիկ ատենախօսութեամբ :

Յաւուր աւագ հինգշաբաթի յեօթն տեղւոջ սուրբ պատարագ մատչի յառաւօտուն 'ի կանանց վերնատան , որ 'ի սուրբ Յակոբ 'ի սուրբ Թորոս . 'ի Հոգին սուրբ . 'ի սուրբ Փրկիչ . 'ի սուրբ Հրեշտակապետ . 'ի սուրբ Յօհաննէս , որ 'ի բակն սրբոյ Յարութեան . եւ 'ի սուրբ Եստրաճածինն : Օկնի այսց եօթն պատարագաց՝ սկսանին զճաշուն 'ի սուրբ յակոբ , եւ ապա մեծահանդէս պատարագ մատչի յաւագ սեղանն :

Իսկ յերեկոյի՝ սրբազան պատրիարքն ըզ-
 փե՛նու զգեստ եւ զղենջակ եւ երկոտասան
 մեծամեծ վարդապետք շուրջառաւ նստին յեր-
 կոտասան աթոռս՝ ՚ի բեմի աւագ սեղանոյն .
 եւ սրբազան պատրիարքն՝ ՚ի ծունկս իջեալ
 խոնարհ կերպարանօք իբրեւ սպասաւոր ոմն
 ՚ի միջի նոցա, զմիոյ միոյ ստան լուանայ իւ-
 րաքանչիւրոցն՝ յօրինակ Քրիստոսի :

Յոյնք՝ զայս խորհուրդ ոտնալուային՝
 յարտաքին բակն սրբոյ յարութեան կատա-
 րեն . եւ լատինք առաջի կենսատու գերեզ-
 մանին Քրիստոսի . բայց կարի խոնարհու-
 թեամբ, մինչեւ զոտան համբուրել լուացե-
 լոցն :

Իսկ ՚ի սուրբ զատկի երեկոյին մեծաւ
 հանդիսիւ իջուցանեն զսրբազան պատրիար-
 քն յեկեղեցին հրաշափառիւ՝ պատրաստ ու-
 նելով միանգամայն զամենայն թափօրականն
 որպէս յառաջագոյն ասացաք . եւ ապա
 ելանեն արտաքս ՚ի մեծ բակն՝ որպէս ՚ի
 տեառննդառաջի երեկոյին . եւ զկնի աւետա-
 րանաց եւ գրքաց՝ տեառնադրեալ զանդաս-
 տանն . մտանեն ՚ի ներքս, եւ պաշտեն զժա-
 մերգութիւնս :

Իսկ յառաւօտու ըստ վաղեմնի սովորութեան, զկնի հասարակ ժամերգութեան, մեծահռչակ եւ փառաւօր հանդէս կատարի 'ի սուրբ Գաթուս, պատարագամատոյցն եւ թափօրապետն սրբազան պատրիարքն լինի. 'ի մէջ պատարագի գեղեցիկ ատենախօսութիւնս՝ առնէ, եւ զվերջին օրհնութիւնն ապ սիրով անբունական ուխտաւորաց. եւ զկնի բազմահանդէս պատարագին՝ մեծ եւ փառաւոր թափօր լինի ամենայն շքեղութեամբ. Երկոտասան եպիսկոպոսք, կամ վարդապետք եպիսկոպոսական զգեստուք պճնազարդեալ, խաչ եւ գաւազան ունելով 'ի ձեռս իւրեանց. եւ մնացեալ վարդապետք, եւ կամ ուխտաւոր քահանայք զգեստաւորեալք բեհեղեայ եւ ծիրանեայ կերպասիւք, 'ի ձեռս իւրեանց ունելով զզանազան պատուական մասունս՝ սրբոց արժաթապետեալ. զպօոց, ասորւոց, եւ հասկէշից համայն կարգաւորք միանգամայն շուրջառ առեալ, սարկաւապունք եւ դպիրք կերպասեայ շապկօք, ուրարօք եւ վզնոցովք զարդարեալ. եւ սրբազան պատրիարքն 'ի ձեռն առեալ ըզսուրբ խաչն՝ որ ունի զմեծ մասն 'ի կենաց

փայտէ, նովաւ խաչակնքէ զժողովուրդն,
 ունելով 'ի վերայ գլխոյ իւրոյ, եւ փա-
 ռաւոր ամպհովանի, եւ ամենայն զարդք
 եկեղեցւոյ, կանթեղք, ջահք, մամե-
 ղէնք, ծածկոցք, շուրջառք, եւ այլքն
 ամենայն իւրեւ զարեգակն շողշողեալ փայ-
 լին յայն օր:

Այսպիսի ամենափառաւոր հանդիսիւ եւ
 քաղցր շարականաւ երիցս շրջին 'ի թափօր
 'ի մէջ սրբոց յակորեանց ամենապանչ տա-
 ճարիս, եւ ապա եկեալ առաջի աւագ սե-
 ղանոյն, եպիսկոպոսազգեստք 'ի բեմն ե-
 լեալ հանդերձ թափօրապետիւ, եւ
 այլքն 'ի վայր առաջի սեղանոյն 'ի
 ծունկս իջեալ տէր ողորմեա՛ երգեն ա-
 ղիողորմ ձայնիւ, եւ ապա սէր ուղղեա՛
 ասէ սրբազան պատրիարքն վասն բարեյա-
 ջուլութեան ճանապարհորդութեան ջեր-
 մեռանդ ուխտաւորաց, եւ արձակին խա-
 ղաղութեամբ եւ հոգեզուարճ արտասուօք,
 զի այսօր սկսանին երթալ ուխտաւորքն յիւ-
 րաքանչիւր քաղաքս իւրեանց. աւելի քան
 զայս աւուր մեծ հանդէս չունի սուրբ
 աթոռս:

Յաւուր նոր կիւրակէի փառաւոր պատարագ մատչի յաւագ սեղանն. 'ի գիշերի համբարձման՝ ոմանք յեկեղեցականաց գնացեալ 'ի սուրբ լեառն համբարձման, պաշտեն զերեկոյեան եւ զառաւօտեան ժամերգութիւնս, եւ մնացեալքն զկնի զառաւօտեան ժամն պաշտելոյ 'ի սուրբ Յակոբ՝ Կնացեալ անդր հանդերձ սրբազան պատրիարքաւ, մատուցանեն զհանդիսաւոր պատարաքս 'ի վիճակս մեր. զկնի պատարապին տեառնադրեալ զանդաստանն՝ առաջի դրան գմբեթի, վերադառնան խաղաղութեամբ:

Յաւուր երկրորդ ծաղկազարդի թէ յերեկոյի եւ թէ յառաւօտու ամենայն ուխտիւք երթան 'ի սուրբ հրեշտակապետ՝ զժամերգութիւնսն անպ պաշտեն, եւ զսուրբ պատարագն յաւագ սեղանն մատուցա'ին. նմանապէս եւ յաւուր տօնախմբութեան հրեշտակապետաց ըստ այսմ կերպի լինի. իսկ յաւուր տօնախմբութեան Հռիփսիմէ կուսին՝ թէպէտ ժամերգութիւնք ըստ այսմ կարպի լինին. 'ի սուրբ հրեշտակապետ, ըստ սուրբ պատարագն՝ 'ի սեղանն

սրբոյն Հռիփսիմեայ մատչի . որ 'ի պահա-
րանն :

Ի Հոգւոյն սրբոյ գալստեան երեկոյի
զնան 'ի սուրբ Փրկիչ ամենայն ուխտիւք ե-
կեղեցւոյ , եւ անդ կատարեն զժամերգու-
թիւնս եւ զնախատօնակս մեծաւ հանդիսիւ .
եւ յառաւօտու զկնի ժամերգութեան 'ի
սուրբ Յակոբ , զնացեալ կրկին անդր ամե-
նայն փառաւորութեամբ մատուցանեն զան-
մահ պատարագն , եւ ապա տեառնադրեալ
զանդաստանն՝ դառնան 'ի սուրբ Յակոբ .
զի սուրբ Փրկիչն դէմ առ դէմ է Սիօն
վերնատան՝ ուր էջ Հոգին սուրբ յաւուր
Պէնտէկոստէի :

Յառաջին կիւրակէի յարութեան՝ ա-
մենափառաւոր՝ տօն . կատարեն 'ի սուրբ
Յակոբ՝ ամենասուրբ՝ Արրորդութեան ,
զոյգ կոչնակաւ եւ հանդիսաւոր պատարա-
գաւ :

Յեկեղեցւոյ տօնի՝ թէ յերեկոյի եւ թէ
'ի պատարագի զոյգ կոչնակ եւ փառաւոր
հանդէս լինի 'ի սուրբ Յակոբ . երբեմն եւս
ձեռնադրութիւն լինի . եւ առաջին պատա-
րագք նորընծայից յաւագ սեղանն՝ մատչին :

Տեճահանդէս փառօք՝ զոյգ կոչնակաւ եւ
զոյգ բուրվառաւ :

Ի վարդավառի՝ յաստուածածնի, եւ ՚ի
սուրբ խաչի ուրբաթ երեկոյեանս ՚ի սուրբ
էջմիածին նախատօնակ լինի, եւ յառաւօ-
տեանս սուրբ պատարագն անդ մատչի :

Ի վարդավառի շաբաթ երեկոյի զոյգ
կոչնակ, եւ զկնի համբարձիին հանդիսաւոր
նախատօնակ լինի ՚ի պատիւ տեառնեղբօր
սրբոյն Յակոբայ . զի յայն օր նստաւ յաթոռ
պատրիարքութեան . թէ յերեկոյի, եւ թէ
յառաւօտու զկնի ամենափառաւոր ժամեր-
գութեան եւ պատարագի հանդիսիւ տանին
զսրբազան պատրիարքն ՚ի վեհարանն :

Ի սուրբ Լստուածածնի վերափոխման եւ-
րեկոյի ամենայն ուխտիւք երթան ՚ի սուրբ
Լստուածածին, և զսրբազան պատրիարքն
հրաշափառաւ իջուցանեն ՚ի վայր, եւ ամե-
նայն փառաւորութեամբ կատարեն զժամեր-
գութիւնն . եւ ապա ոմանք մնացեալ անդ
վասն գիշերային ժամերգութեան, եւ այլքն
զան ՚ի սուրբ Յակոբ . եւ յառաւօտու զկնի
ժամերգութեան՝ կրկին գնացեալ մատուցա-
նեն զանմահ պատարագն ՚ի վերայ սրօքէ-

ասպաս գերեզմանի սուրբ Աստուածած-
նի փառաւոր Հանդիսիւ, եւ տեառնագ-
րեալ զանդաստանն՝ վերագառնան խաղաղու
թեամբ:

Է) ամենայն տօնախմբութիւնս սուրբ Աստ-
ուածածնի, թէ յաւետման, թէ ՚ի ծննդեան
սուրբ կուսին, թէ յերից ամաց ընծայման,
եւ թէ յայլս՝ ՚ի սուրբ Աստուածածինն լինի
հասարակ պատարագն փառաւոր Հանդիսիւ:

Ի վերացման սուրբ խաչի երեկոյի, եւ
՚ի սուրբ պատարագի զոյգ կոչնակ՝ հանդի-
սաւոր պատարագ, եւ խաչվերաց լինի, եւ
զարւազան պատրիարքն հանդիսիւ տանին ՚ի
վեհարանն:

Ի վարագայ սուրբ խաչի ուրբաթ երե-
կոյի երթան ամենայն եկեղեցականք եւ գը-
տանեցեալ ուխտաւորք՝ ՚ի զպտոց սուրբ
Վէորգայ վանքն՝ որ յարեւմտեան կողմն է
մեր վանուց՝ հինգ րոպէ միջոցաւ, եւ է մերձ
մեծ վանուցն յունաց. եւ անդ առնին հան-
դիսաւոր նախատօնակ սրբոյն Վէորգայ. եւ
յառաւօտու՝ զկնի ժամերգութեան՝ գնացեալ
անդր կրկին, մատուցանեն փառօք զսուրբ
պատարագն, եւ սակաւ քնչ ատենախօսութիւն

լինի անդ վասն տեղւոյն եւ վարուց սքսոյն
Գէորգայ :

Իսկ յաւուրս աւագ տօնից , թէ յերեկոյի , եւ թէ 'ի սուրբ պատարագի զոյգ կոչնակ հարկանի . 'ի Ղաւթի մարգարէի , եւ յորդոց որոտման երեկոյեանս՝ զսրբազան պատրիարքն ամենայն փառաւորութեամբ իջուցանեն յեկեղեցի՝ հրաշտիառ ասելով . եւ յետ ժամերգութեանցն՝ թէ յերեկոյի , եւ թէ յառաւօտու նմանադէս հանդիսիւ հանեն 'ի վեհարանն . 'ի Ղաւթի մարգարէի տօնախմբութեան օրն՝ յաւագ սեղանն մատչի սուրբ պատարագն մեծաշուք հանդիսիւ՝ զանազան զարդուք եւ պայծառ զգեստուք . պատարագամտոյցն եպիսկոպոս լինի . 'ի սուրբ Ստեփաննոսի օրն՝ յանուն նորա կառուցեալ սեղանն մատչի սուրբ պատարագն , եւ յայն օր՝ թէ յերեկոյի եւ թէ յառաւօտու սարկաւակունք եւ դպիրք կատարեն զբոլոր ժամերգութիւնս . եւ համայն սարկաւագունք օտղաւարտ եղեալ 'ի գլուխս , եւ 'ի ձեռս իւրեանց ունելով զանազան բուրվառս եւ բազմարուեստ տապանակս՝ շարադասեալ կանգնին յատեան առաջի դրան սուրբ Ստե-

փաննոսի, 'ի փառք 'ի քարձունսէն մինչեւ
'ի պատարագն. եւ զկնի պատարագին ամե-
նեքեան 'ի միասին ուրարօք գնացեալ աջ
առնեն 'ի սրբազան պատրիարքէն եւ 'ի խոր-
հրդականաց, եւ օրհնին 'ի նոցանէ արժա-
նաւոր ընծայիւք :

Ի Պօղոս Պետրոսի օրն՝ 'ի սեղան սըր-
բոյն Պետրոսի մատչի սուրբ պատարագն,
եւ սպասն դնի 'ի սեղան սրբոյն Պօղոսի.
որք են 'ի վերայ երկուց դասուց խորանաց.
Իսկ յորդուց որոտման օրն՝ 'ի սուրբ զլխա-
դիրն մատուցանէ զսուրբ պատարագն սըր-
բազան պատրիարքն. եւ զկնի հաշտարար
սուրբ պատարագի՝ մեծ Թափօր լինի փա-
ռաշուք հանդիսիւ իբր երկրորդ աւուր զատ-
կի. յայս չորս աւուրս աւագ տօնից եւս՝
մեծ եւ փառաւոր լինի հանդէսն սրբոյ ա-
թոռոյս, որպէս եւ միշտ հռչակ հարկանի
ընդ ամենայն տիեզերս. 'ի փառս անուան
ամենասուրբ Արրորդութեան. 'ի պատիւ սըր-
բոց Յակովբեանց սրբազան առաքելոցն,
եւ 'ի պարծանս լրովթեան ազգիս հայոց :

Ի շրջանս միոյ տարւոյ երիցս անգամ՝
նախատօնակ լինի 'ի սուրբ աթոռս վասն

այսմաւորաց, եւ յայնոսիկ աւուրս զայսմաւորն սրբազան պատրիարքն ընթեռնու, զկնի այսմաւորին սրբազանն միայն շուրջառառեալ, իսչ եւ գաւազան 'ի ձեռին, եւ մնացեալքն մոմ եւ եթ ունելով 'ի ձեռս իւրեանց՝ կատարեն զնախատօնակս. նախ՝ 'ի փետրվար 21, 'ի սուրբ գլխադիրն վասն որդւոցն յորոտման. երկրորդ՝ 'ի յուլիս 11, 'ի սուրբ Կարապետի սեղանն վասն ծննդեան սրբոյն յօհաննու Կարապետին. եւ երրորդ՝ 'ի հոկտեմբեր 23, յաւագ սեղանն վասն սրբոյն Զակորայ տեառնեղբօրն:

Ի ծննդեան եւ յառաջաւորի պահս՝ եւ 'ի մեծի պահոց մինչեւ վեցերրորդ շաբաթն ատենախօսութիւն լինի 'ի սուրբ աթոռս՝ երեք օր 'ի շաբաթն. իսկ զծաղկազարդի եւ զթաղման քարոզսն, եւ զաւագ ուրբաթու կտակն՝ քաջաքարոզ երեւելի վարդապետք կամ եպիսկոպոսք ճառեն գերիմաստբանիւք 'ի մխիթարութիւն ջերմեռանդ ուխտաւորաց:

Ի գալստեան նոր ուխտաւորի՝ փոքր ինչ ծանուցումն լինի 'ի սուրբ գլխադիրն վասն բարի գալստեան նոցա, եւ նախապատրաս-

տուժեան յարժանաւոր երկրպագութիւն
սրբազան տեղեաց :

Յաւուրս դրան բացման սրբոյ Տարու-
թեան՝ սրբազան պատրիարքն սակաւ ինչ ա-
տենախօսութիւն առնէ վասն կամաւոր ողոր-
մութեան եւ բարեմաղթութեան յաղագս
նոյն դրան բացման պատճառ եղեալ բարե-
սէր անձանց :

Կոչնակք եւ զանկք սրբոյ աթոռոյս ըստ
այսմ կարգի հարկանին . նախ՝ յառաւօտու
եղեալ ժամ մի յառաջ քան զժամերգութիւ-
նքս . փոխանորդն աւագ լուսարարի՝ հար-
կանէ զվերին երկու կոչնակսն սեղանոյ , ո-
րոց մին՝ ՚ի թաղս արեղայից է , եւ միւսն՝
մեծամեծ վարդապետաց . զինի սոյն կոչ-
նակաց , կարգաւ հարկանէ եւ զգրուես ամե-
նայն վարդապետաց՝ եւ մանաւանդ պաշտօ-
նատեարց . յետ սակաւուց հարկանէ զվարի
երկաթեայ կոչնակն վասն առաջին սաղմո-
սի , եւ ՚ի գալն սաղմոսաւացից ՚ի կանոնա-
պլուխն՝ հարկանէ եւ զտախտակեայ կոչնակն
վասն երկրորդ սաղմոսի . զի անխափան
երկու կանոն սաղմոս ասին յառաւօտեան ՚ի
սուրբ աթոռս . ՚ի գալն եւս ՚ի կանոնադը-

լուի երկրորդին՝ քարչէ զզանկն՝ որ է նշան սկսման ժամերգութեան. յասելն ժամօրհնողի, տէր եթէ զշրթունս՝ գոյ եւ այլ զանկ, զոր հարկանեն փոխասաց դպիրք երիցս. նմանապէս եւ 'ի լցաք առաւօտոյին:

Եթէ պատարագ լիցի 'ի սուրբ Յակոբ, նախ՝ զմեծ զանկն քարչէ, ապա հարկանէ զտախտակեայ կոչնակն. եւ 'ի ճաշույին, վասն առաջին ողորմեայի՝ միանգամ հարկանէ փոխասացն զզանկն. երկրորդին՝ երկու անգամ. եւ երրորդին՝ երեք անգամ. եւ 'ի մէջ պատարագի, յառէք կերէքին, եւ 'ի օրհնեալ հայր սուրբին, եւ 'ի սուրբ սուրբին եւս հարկանեն երիցս երիցս. իսկ եթէ պատարագն արտաքոյ սուրբ Յակոբայ լիցի, թէ 'ի սուրբ Բստուածածին հասարակ, թէ 'ի սուրբ Յարութիւն, եւ թէ յայլ ուրեք, մի միայն տախտակեայ կոչնակըն հարկանի, զանկքն ո՛չ քարչին եւ ո՛չ հարկանին. զկնի պատարագին հարկանէ սեղանապետն զվերի երկու կոչնակսն սեղանոյ, եւ գնացեալ ընդ միաբանք 'ի միասին ճաշակեն զպարգեւսն Բստուծոյ կրօնաւո-

քական պարկեշտութեամբ, եւնոյն աւուր
պաշտօնատէրն, եւ կամ սարկաւազ ոմն եւ
լեալ 'ի վեր տեղի ինչ իբր ամպիօն՝ ըն-
թեռնու 'ի լուր ամենեցուն զաւուր պատշա-
ճի ճառսն սրբոց համեստ ներդաշնակու-
թեամբ, եւ ապա բերանալիւր օրհնութիւնս
տուեալ համայն ազգիս հայոց՝ երթան խա-
ղաղութեամբ 'ի սենեակս իւրեանց 'ի պա-
րտպումն հոգեւոր ընթերցման:

Յերեկոյեան ութուկէս ժամու հարկա-
նեն զերկաթեայ կոչնակն վասն սաղմոսի,
եթէ օրն չիցէ տէրունի. զի 'ի տէրունա-
կան աւուրս երեկոյեան սաղմոս ո՛չ լինի.
'ի կէս սաղմոսին հարկանեն եւ զտախտա-
կեայ կոչնակն, եւ 'ի կանոնագլխին քարչեն
զզանկն. 'ի լրանալ սաղմոսին ընթեռնու
պաշտօնատէրն եւ զայսմաւուրն ըստ ամսա-
թուոյն. զկնի այսմաւուրին շարական ասի
ըստ ընթերցեալ սրբոցն, թէ յատուկ իցէ,
եւ թէ մարտիրոսաց. եւ ապա 'ի սկսանիլն
զես առ աստուած կարդացին՝ հարկանէ ըզ-
զանկն փոխասայն՝ երիցս. նմանապէս եւ
'ի խաղաղականին. յաւարտ ժամերգութեան
հարկանին կոչնակքն եւ երեկոյեան սեղա-

նոյ . եւ ըստ Թուաւօտեան կ'սրբի Ճաշակեն
զբարութիւնսն Լստուծոյ՝ բայց այժմ ա-
ռանց ճառի . ապա գոհացեալ երթան խա-
ղաղութեամբ : Ի սեղանատան յատուկ է տե-
ղի սրբազան պատրիարքին , եւ փոխանոր-
դին . իսկ այլքն կարգաւ նստին ըստ աս-
տիճանաց իւրեանց . Ի մետասաներորդ պա-
հու՝ քարչեն նախ զզանկն , եւ ապա հար-
կանեն զերկաթեայ կոշնակն վասն եկեսցէ-
ի . յսկսանիլն՝ հարկանէ փոխասացն զզանկն
երիցս . եւ 'ի լրանալ եկեսցէին գնացեալ
իւրաքանչիւրոք 'ի սենեակս իւր՝ ննջէ կրօ-
նաւորական զգուշութեամբ .

Համայն միաբանք սրբոյ աթոռոյս , թէ
եկեղեցականք , եւ թէ աշխատաւորք , թէ 'ի
մէջ սրբոյ աթոռոյս , թէ սրբոյ Յարութեան ,
թէ սրբոյ Ծննդեան , եւ թէ յայլ շրջակայ
վանս սրբոյ աթոռոյս՝ լինին իբրեւ երկե-
րիւրք , որք զցայս եւ զց'երեկ աղօթամա-
տոյց լինին վասն խաղաղութեան ամենայն
աշխարհի , եւ հանգստութեան քրիստոնէ-
ից . եւ մանաւանդ վասն բարեկեցութեան
համայն ազգիս հայոց , եւ երախտաւորաց՝
պողաբերից գերահրաշ մայր սուրբ աթո-

ույս . եւ յաջողութեան մանից եւ գործոց
նոցա , նաեւ յաղագս համօրէն հաւատով
'ի Վրիստոս ննջեցելոցն խնդրեն Ղ'ստու-
ծոյ , շնորհել զերկնից արքայութիւնն . որ
եւ ինքն մարեգութն Ղ'ստուած վարձատ-
րիչն ամենեցուն՝ վարձատրեսցէ զնոսա 'ի
միւսանգամ գալստեանն իւրում ամէն :

ԳՎՈՒԻ ԼԵ՛

Մանօրն-նի-նի ամենամիտառա-սր հանդի-
սից և լեափօրից սրբոյ Յարո-նեան. լե յապ-
կացելոյն Տեղ, և լե երէց աղգացս 'ի միա-
սին. նախ-ս շաբաթական հասարակ լեափօրից :

Չգիցիր զփառքս Երոսաղէմ,
բաղարդ որոյն (Եսայ. ծմ. 1)

Չփառաւորիչս իմ փառաւորեցից.
և որ արհամարհէն զիս անար-
գեացի (Պ. Թագ. բ. 30)

Ընաջին հանդէս օրոյ Յարութեան
սկսանի 'ի վարագայ սուրբ Խաչին. ուստի
'ի նոյն շաբաթ երեկոյի յուրերրորդ ժա-
մու հարկանի կոչնակ 'ի սուրբ Յակոբ, եւ
առ հասարակ ամենայն ուխտք եկեղեցոյ
հանդերձ սրբազան պատրիարքաւ ըստ կարգի
երթան 'ի սուրբ Յարութիւն փառաւոր շը-
քով. յորժամ մտանէ սրբազան պատրիարքն
'ի ներքս, աւագ լուսարար արք եպիսկոպոսն

յետոյս դրան շուրջառ տայ սրբազան պատ-
րիարքին, եւ 'ի ձեռս խաչ եւ գաւազան. ե-
թէ այլ եպիսկոպոս իցէ հանդիսապետն,
այլ որ տայ զշուրջառն. կարգեն եւ զեր-
կուս քղանցաբարձօ՝ յաջմէ եւ յաճեկէ. 'ի
պատրաստի լինին անդ աւետարանաբարձքն՝
խաչակիրն, բուրվառաւոր սարկաւագունք,
եւ մոմակիրք ըստ հանդիսադրութեանն սբր-
բոյ աթոռոյն. Եւ ապա յառաջ եկեալ նա-
խասարկաւագն ասէ բարձր ձայնիւ՝ եւ եւս
խաղաղութեան՝, եւ թափօրապետն՝ օրհ-
նութիւն եւ փառք՝. եւ ժամասացքն սկսա-
նին ըստ դասու զհրաշափառն քաղցր ձայ-
նիւ. փոքր ինչ յառաջ գնացեալ թափօրա-
պետն՝ առնու 'ի ձեռանէ սարկաւագին ըզ-
բուրվառն, եւ խնկարկէ զսուրբ պատանա-
տեղն, զսուրբ գողգոթայն, զվարդապետ-
սըն եւ զուխտաւորսն՝ որք պարառեալ կան
շուրջանակի. ապա տուեալ զբուրվառն սար-
կաւագին, եւ զգաւագանն աւագ շուսարա-
րին, եւ ինքն 'ի ծունկս անկեալ 'ի վերայ
գորգին՝ զոր սփռեն յառաջագոյն. համբուրէ
զսուրբ պատանատեղն Վրիստոսի, եւ ե-
ղեալ առնու կրկին զխաչն եւ զգաւագանն,

եւ սկտանի խաչակնքելով զժողովուրդն դի-
մել 'ի սուրբ գերեզմանն նոյն հրաշափառ
հանդիսիւ . զոյս զոյս գնալով վարդապետք՝
ուարկաւագունք եւ դպիրք դաս առ դաս :

Ի հասանիլ Թափօրապետին 'ի մէջ սեանց
ասի շարական , առաքեցար 'ի հօրէ բանդ
Ղստուած" : Իւրեւ ժամանեն 'ի դուռն կեն-
սատու գերեզմանին Թափօրականքն պարա-
ռեալ կարգ առ կարգ՝ աւետարանաբարձքն
առաջի դրան սուրբ գերեզմանին դասա-
կարգեալ յաջմէ եւ յահեկէ . եւ Թափօրա-
կան մեծ խաչն առաջի դրան աշխարհա-
մատրան տաճարին կանգնի :

Յայնժամ սարկաւագունք մտեալ նախ
խնկարկեն զսուրբ գերեզմանն . եւ ապա Թա-
փօրապետն մտեալ խնկարկէ , եւ տայ ըզ-
բուրվառն 'ի սարկաւագն . եւ սարկաւագունք
խաչանիչ խնկարկեալ վիսի հրեշտակին ըստ
մշտնջենական սովորութեանն՝ ելանեն ար-
տաքս . Թափօրապետն ելեալ 'ի սուրբ գե-
րեզմանէ , նստի յաթոռն . որ զկնի արտա-
քին դրան սուրբ գերեզմանի եզեալ է .
եւ ապա մտեալ ամենայն վարդապետք կար-
դաւ 'ի սուրբ գերեզմանն եւ համբուրեալ

զնա մեծաւ զգուշութեամբ արտաքս ելանեն՝ խոնարհելով թափօրապետին . յայնժամ սկսանին շուրջ զգերեզմանաւ դառնալով ելանեն 'ի վերնատունն մեր, սիօնի որդիք զարթիք ասելով . եւ սկսանի հարկանիլ զոյս կոչնակն մեր . իբրեւ հասանէ թափօրապետն 'ի վլուխն սանդղոց վերնատան՝ ասի շարական, ուրախ լեր սուրբ եկեղեցի . եւ եկեալ յատեանն թափօրապետն ասէ 'ի մէջ տաճարիս, եւ պահպանիչ . եւ ապա ըսկըսանին զժամերգութիւնն, եւ յաւարտիլ նորա վերադառնան նոյն հանդիսիւ 'ի սուրբ Յակոբ :

Իսկ յիններորդ պահու գիշերոյ հարկանի կոչնակ 'ի սուրբ Յակոբ, եւ ըստ երեկոյեան կարգի գնան 'ի սուրբ Յարութիւն . ժամերգութիւնն պաշտի 'ի վերնատան, եւ ճաշուն ասի առաջի դրան սուրբ գերեզմանին . լուացումն եւ ընտրեալն եւս անդանօր կատարի . սպասն դնի 'ի վերայ հրեշտակի վիմին . 'ի ժամանակս գրքին եւ վերաբերման ելեալ պատարագամատոյց եպիսկոպոսն նստի յաթոռն՝ որ դնի առաջի դրան սուրբ գերեզմանին . յաւարտ սուրբ

պատարագի՛ տանին զպատարագիչն ՚ի սե-
նեակ ուէյիպին՝ սր զշնորհս ասելով, ուր
եւ զգեցեալ էր յառաջագոյն զգեստն. եւ
անդ ասացեալ զպահպանիչն, դառնան խա-
ղաղութեամբ ՚ի սուրբ Յակոբ:

Սուրբ Յարութեան հանդէսն յամենայն
նուագի ըստ այսմ կերպի լինի. բայց յա-
ւուր գիւտ խաչի, թէ յերեկոյի, եւ թէ
յառաւօտու ժամերգութիւնն եւ սուրբ պա-
տարագն ՚ի սուրբ Առսաւորիչ լինի. իսկ
յորժամ երգեն զհարցի երրորդ տունն՝
այսինքն՝ ուստի բուրելովն, սարկաւազունք՝
զոյք բուրվառաւ իջեալ ՚ի գիւտ խաչ՝ խըն-
կարկեն զտեղի սուրբ խաչին. եւ ելեալ
՚ի վեր՝ գան յատեան. եւ այս երիցս անգամ
ըստ կրկնութեան նոյն տան շարականի.
նմանապէս եւ ՚ի վերաբերման իջուցեալ
սարկաւագն զսկիհն մեծաւ հանդիսիւ՝ դնէ
՚ի տեղոջ սուրբ խաչին, եւ խնկարկեալ
կրկին՝ վերաբերէ առ պատարագիչն:

Օկնի պատարագին զգեստաւորեալ
Թափօրապետն, շքեղափայլ զգեստուք, թէ
պատրիարք իցէ եւ թէ եպիսկոպոս ոմն.
Վարդապետքն եւ կամ ուխտաւոր քահանայք

Հասարակ շուրջառօք, սարկաւապունք եւ
դպիրք շապկօք, եւ ըստ առաջին կարգադ-
րութեան աւետարանաբարձք եւ այլքն ա-
մենեքեան պատրաստեալք ելանեն 'ի թափօր
նաեւս երկոտասան խաչվառք առաջի թա-
փօրականացն, եւ մեծ մի եւս՝ որ ունի
զպատկերն յարութեան, զկնի թափօրա-
պետի երթան նոյնպէս եւ քղանցաբարձք-
իսկ ըուրվառաւորք առաջի նորա, եւ փա-
ռաւոր ամպ հովանի 'ի վերայ նորա :

Իջեալ նախ թափօրապետն 'ի գիւա-
խաջ՝ օւր պատրաստեալ դնի յառաջագոյն
կենսատու սուրբ Խաչն. ընթեռնու անդ
զաւետարան մի, եւ ապա խնկարկեալ՝ բառ-
նայ զնա անտի, եւ սկսանին քաղցր շարա-
կանաւ ելանել 'ի վեր. եւ 'ի կողմանէ սուրբ
պարտիզի կարգ առ կարգ գնացեալ շրջին
շուրջ զգերեզմանաւն Քրիստոսի երկիցս.
իսկ յերրորդ անգամին՝ ըստ առաջին կար-
գադրութեան շարակարգեալ կանգնին ա-
ռաջի դրան սուրբ գերեզմանին, թափօրա-
պետն մտեալ 'ի ներքս՝ դնէ զսուրբ Խաչն
'ի վերայ վիմի հրեշտակին, եւ խնկարկէ
զսուրբ գերեզմանն՝ յեա խնկարկելոյ սաբ-

կաւագաց, եւ մի ոմն 'ի վարդապետաց ըն-
 թեռնու 'ի դուռն սուրբ գերեզմանի զաւե-
 տարան մի. յետ որոյ բարձեալ կրկին թա-
 փօրապետն զսուրբ խաչն դառնալով շուրջ
 զգերեզմանաւ՝ երթան 'ի սուրբ պատանա-
 տեղն. անդ եւս ընթերցեալ զաւետարան
 մի՝ վերադառնան կրկին 'ի դուռն սուրբ գե-
 րեզմանին. մտեալ թափօրապետն 'ի ներքս,
 եւ եղեալ զսուրբ խաչն 'ի վերայ վիմի
 հրեշտակին՝ բազմի յաթռոն. յետ խնկար-
 կելոյ զսուրբ գերեզմանն սարկաւագաց, ըն-
 թեռնանի եւս աւետարան մի. եւ ապա մը-
 տեալ թափօրականք զոյգ զոյգ, եւ համ-
 բուրեալ զսուրբ գերեզմանն եւ զսուրբ խա-
 չըն՝ ելանեն արտաքս. եւ ասեն քաղցր ե-
 ղանակաւ տէր ողորմեա՛. եւ զայս երգ յա-
 մենայն թափօրի առաջի գերեզմանին:

Վերեզմանիդ՝	քո համբուրման,
գողգոթայիդ՝	տեղւոյդ զենման.
սուրբ տաճարիս՝	երկնանրման,
արա արժան՝	զամենեսեան:

Ապա ըստ կարգի աւագ ուրբաթու խըն-
 կարկէ 'ի գերեզմանն եւ 'ի թափօրականս,
 եւ երգեն զխաչի քս քրիստոսն, եւ զայն:

ի լրանալ սոցին՝ առեալ թափօրապետն ըզսուրբ խաչն՝ եւ շրջելով զգերեզմանաւ՝ գնան ՚ի սուրբ պատանատեղն, եւ անտի ՚ի Լուսաւորիչ, եւ ասացեալ անդ զպահպանիչն՝ վերադառնան ՚ի սուրբ Յակոբ խաղաղութեամբ:

Եյս է կարգ մեծ թափօրից սրբոյ Յարութեան միշտ. բայց կենսատու Խաչն եւ ամպ հովանին՝ որ ՚ի պատիւ նորա, մի միայն յայս գիւտ խաչի օրն լինի. զի այս մեծ համարի յամենայն թափօրս սրբոյ Յարութեան. իսկ միւս թափօրքն հաւասարք են միմեանց. թէ յերեկոյեան, եւ թէ յառաւօտեան կարգադրութիւնքն՝ նոյն են յամենայն նուագի, թէ աւետարանաբարձքն, թէ խաչակիրն, եւ թէ այլքն ամենայն:

Յաւուր ութօրէի Եստուածայայտնութեան՝ զկնի գիշերային ժամերգութեան հարկանի կոչնակ ՚ի սուրբ Յակոբ, եւ հանդիսիւ գնացեալ ՚ի սուրբ Յարութիւն՝ յետ ամենափառաւոր հրաշափառիւ ՚ի սուրբ գերեզմանն երթալոյ՝ ըստ երեկոյեան կարգի, եւ դառնալոյ շուրջ զգերեզմանաւն՝ հարկանի մեր զոյգ կոչնակն պատարագի,

եւ մատուցանէ զսուրբ պատարագն՝ կամ սրբազան պատրիարքն, կամ եպիսկոպոս ումրն մեծաւ հանդիսիւ ըստ վարապայ սուրբ խաչի կիւրակէին, 'ի սուրբ գերեզմանն. եւ յաւարտիլն վերադառնան խաղաղութեամբ 'ի սուրբ Յակոբ:

Ի մեծի պահոց առաջին կիւրակէն հանդիսաւոր թափօրս ունիմք երեքին գլխաւոր ազգքս 'ի միասին. ուստի յաւուր շաբաթու նախ լատինք գան 'ի սուրբ Յարութիւն փառաւոր հանդիսիւ. զկնի նոցա յոյնք նոյն կարգաւ. եւ ապա մեք գամք, եւ հանդիսաւոր հրաշափառաւ դառնալով շուրջ զսուրբ գերեզմանաւն որպէս զառաջինսն՝ ելանեմք 'ի վերնատունն. եւ հարկանի զոյգ կոչնալին ըստ սովորութեան, եւ փառաւորսպէս աւարտեալ զժամերգութիւնսն՝ դառնամք 'ի սուրբ Յակոբ. նմանապէս եւ յառաւօտու եկեալ կատարեմք զժամերգութիւնսն եւ զանմահ պատարագն, մեք 'ի վերնատան, եւ նոքա 'ի վիճակս իւրեանց:

Ասխ լատինք ելանեն 'ի թափօր մեծաւ հանդիսիւ ըստ մերում կերպի, եւ ապա յոյնք. եւ յորժամ լրանան նոքա՝ մեք իջա-

նեմք 'ի թափօր' 'ի վերնատանէն շքեղափայլ
 հանդիսիւ, ամենայն պատրաստութեամբ,
 խաչվառք, բուրվառք, քշոցք, եւ այլն ամենայն ըստ առաջին սովորութեան. զի չիք
 ինչ աւելի կամ պակաս. մի միայն յայտն նը-
 գւադի միանգամ մտանէ թափօրսպետն 'ի
 սուրբ գերեզմանն. եւ այն զկնի պատանա-
 տեղոյն. ո՛չ խաչի քո Վրիստոս, եւ ո՛չ
 խնկարկութիւն լինի բաց 'ի գիւտ խաչէն.
 Իսկ այլն ամենայն ըստ նոյն կարգի է:

Ի չորրորդ կիւրակէի մեծի պահոց՝ որ ասի
 դատաւորաց, ունիմք եւս մեծ թափօր ըստ ա-
 ռաջնոյն, բայց յերեկոյի եւ յառաւօտու
 ժամերգութիւնն 'ի սուրբ Սուսաւորիչ պաշ-
 տի ըստ գիւտ խաչի. եւ անմահ պատարագն
 'ի սուրբ գերեզմանն մատչի ըստ սովորու-
 թեան. պատարագամատոյցն՝ կամ պատ-
 րիարքն՝ եւ կամ եպիսկոպոս ոմն լինի. զի
 յայն օր հանդէսն մի միայն մերն է. միւս ազգ-
 քն զայն հանդէս եւ թափօր յայլ կիւրակէս
 կատարեն. զի համահաւասար լինելոց եմք
 միշտ միմեանցս. զկնի պատարագին դառնամք
 զմեծահանդէս թափօրն իբրև զառաջինսն,
 եւ դամք խաղաղութեամբ 'ի սուրբ Յակոբ:

Ի ծաղկազարդի՝ Թէ յերեկոյի, եւ Թէ յառաւօտու ժամերգութիւնն եւ սուրբ պատարագն՝ ի վերնատունն լինի. եւ զկնի ամսմա՛հ պատարագի՝ զգեստաւորեալ սրբազան պատրիարքն շքեղափայլ զգեստիւք՝ եւ այլքըն շուրջառաւ ըստ առաջնոյն, եւ խաչ ՚ի ձեռին իւրաքանչիւրոցն՝ ելանեն ՚ի Թափօր, ունելով ամենեքեան՝ Թէ միաբանք եւ Թէ ուխտաւորք, ՚ի ձեռս իւրեանց արմաւենիս՝ զորս տան մի միայն արանց ՚ի դուռն սուրբ Յակոբայ յառաւօտու ծաղկազարդին :

Յերկրորդ նուագի դառնալոյ զԹափօրն դնեն զաթող Թափօրապետին առաջի դըրան մատրանի Վպտոց, եւ կանգնեալ անդ Թափօրականքն դաս առ դաս՝ ընթեռնուն զաւուր գիրքն եւ զաւետարանն. եւ ապա տեսառնապրեալ զանդաստանն անդ՝ երթան ՚ի պատանատեղն, եւ այլն ըստ առաջին կարգի :

Յառաջին կիւրակէի մեծի պահոց, ՚ի ծաղկազարդի, եւ ՚ի գիւտ խաչի գիշերային սուրբ գերեզմանի պատարագքն հանդիսաւոր լինին : Այց ՚ի միւս հանդէսսն մի միայն ՚ի սուրբ դերեզմանն մատչի սուրբ պա-

տարագն , եւ այն՝ յառաւօտու զկնի երկուց
ազգաց . իսկ յայլ աւուրսն 'ի գիշերի զկնի
յունաց , որպէս եւ սովորութիւն է միշտ :

Ի շրջանս միոյ տարւոյ հինգ անգամ յա-
տուկ հանդիսաւոր պատարագս ունիմք 'ի
սուրբ գերդմանն . նախ՝ 'ի վարագայ սուրբ
Խաչի կիւրակէն . երկրորդ՝ յաւուր ութօրէի
արքոյ ծննդեան . երրորդ՝ 'ի դատաւորաց
կիւրակէի մեծի պահոց . չորրորդ՝ 'ի սուրբ
զատկի , եւ այս՝ երից ազգացս միանգամայն .
հինգերրորդ յաշխարհամատրան կիւրակէի :

Ի մեծի խթման երեկոյի՝ յեօթներրորդ
ժամու հարկանի կոչնակ 'ի սուրբ Յակոբ ,
եւ երթան ամենայն միաբանք եւ ուխտա-
ւորք 'ի սուրբ Յարութիւն՝ բայց յայն օր
'ի գնալն հրաշափառ չլինի . ո՛չ մեզ , եւ ո՛չ
միւս ազգաց . զի յոյժ բազմութիւն լինի
անդ :

Ս՛իաբանք հանդերձ սրբազան պատ-
րիարքաւ ելանէն 'ի վերնատունն . եւ նըս-
տեալ սրբազան պատրիարքն 'ի մէջ կամարաց
դիտէ 'ի վայր . յութերյ որդ ժամու 'ի թա-
փօր ելանեն յոյնք եւ շրջեալ երիցս փու-
թանակի կատարեն . եւ ապա մեր եւ յունաց

վասն լուսաւորեայի մտեալ 'ի սուրբ գերեզմանն՝ լուցանեն զմումս իւրեանց 'ի կանթեղէ, որ մի միայն մնայ վառ 'ի մէջ սուրբ գերեզմանի. եւ տան 'ի ծակուց որմոց սուրբ գերեզմանի արտաքս՝ որ շինեալ են յառկապէս. եւ տանին իւրաքանչիւրքն 'ի մեծաւորս իւրեանց փութանակի. եւ ապա լուսաւորին ամենեքին 'ի փառս լուսափայլ Յարութեանն Քրիստոսի աստուծոյ մերոյ՝ որ ամենապայծառ յարութեամբ իւրով զաշխարհ ամենայն լուսաւորեալ պայծառացոյց:

Իսկ զպտիք եւ ասորիք առ վիմին հրեշտակին կանգնեալ՝ 'ի մէջ վառեն զմումս իւրեանց ըստ նախկին սովորութեան. զկնի ամենափառաւոր լուսաւորեային 'ի թափօր ելանեմք մեք մեծաւ հանդիսիւ. բայց յայն օր 'ի պատանատեղն ո՛չ երթան վասն բազմութեան. իսկ զայլսն կատարեն ըստ առաջնոցն. եւ ապա ոմանք երթան 'ի սուրբ Յակոբ, ուր մատչի փառաւոր սուրբ պատարագ. եւ ոմանք մնան անդ. զի 'ի վերնատունն լինի հանդիսաւոր ժամերգութիւն եւ սուրբ պատարագ. այս աւուր բազմախուռն ամբոխն, ամենաչքեղ հանդէսն եւ հոգեւո-

րական մեծ ուրախութիւնն ո՛չ կարէ մարդ
պատմել, միայն թէ 'ի նոյն օր անդ գտա-
նեցեալքն եւ վայելօղբն դիտեն զճաշակ
նորին :

Իսկ 'ի սուրբ զատկի զիշերի հարկանի
կոչնակ 'ի սուրբ Յակոբ, եւ երթան առ
հասարակ ամենեքեան 'ի սուրբ Յարութիւն՝
եւ պաշտեն զԺամբրդութիւնն 'ի վերնատան
մինչեւ 'ի հարցն . եւ 'ի ժամանակի հարցին
զգեստաւորեալ սրբազան պատրիարքն, եւ
այլքն ամենայն ըստ առաջին սովորութեան
եւանեն 'ի թափօր զհարցի շարական՝ այսօր
մեծ աւետիքն ասելով . յերկրորդ նուագի
դառնալոյ՝ առաջի դրան զպտոց մատրանի
ասէ սարկաւազն զեկեալքս ամենեքեան, եւ
զմեծացուսցեն երգելով երթան 'ի դուռն
սուրբ գերեզմանին . թափօրապետն մտեալ
'ի ներքս՝ բազմի յաթոռ, եւ այլքն կանգ-
նին ըստ կարգի առաջի սուրբ դրան՝ եւ ըն-
թեռնանի անդ իւղաբերից աւետարանն . եւ
ապա կրկին դառնալով գան առաջի դրան
զպտոց մատրանի . բազմի անդ թափօրապե-
տըն յաթոռ, եւ 'ի տէր երկնիցի վերջին
տանն՝ զոյգ զոյգ եկեալ թափօրականք համ-

բուրեն զաջ Թափօրապետին . եւ խոնարհեալ
անդ յունկս միմեանց աւետեն ասելով .
(Վրիստոս յարեաւ 'ի մեռելոց' օրհնեալ է
յարու թիւնն Վրիստոսի) եւ ապա ասացեալ
անդ զփառք 'ի բարձունսն եւ զայլս . եւ ըն-
թերցեալ զաւուր Կիրքսն եւ զաւետարանսն
տեառնագրեն զանդաստանն . եւ յետոյ զը-
նացեալ 'ի պատանատեղն , եւ անտի եկեալ
'ի սուրբ գերեզմանն՝ ըստ առաջին սովոր
րութեան երթան 'ի վերնատունն . յաւար-
տիլ Թափօրին հարկանի զոյգ կոչնակ սուրբ
պատարագին , եւ ամենափառաւոր հանդի-
սիւ մատուցանէ եպիսկոպոս ոմն զհաշտա-
րար սուրբ պատարագն 'ի սուրբ գերեզմա-
նըն . եւ զկնի պատարագին վերադառնան ա-
մենեքեան խաղաղութեամբ 'ի սուրբ Յա-
կոբ :

Յառաջին կիրակէի մեծի պահոց , 'ի
ծաղկազարդի եւ 'ի սուրբ զատկի ամենայն
հանդէսք եւ Թափօրք 'ի միասին են ընդ
յունաց միշտ . զի յառաջ նոքա դառնան , եւ
ապա մեք . իսկ լատինք յերեք տարւոջ մի-
անգամ ընդ մեզ 'ի միասին առնեն զհանդէ-
օրն զԹափօրն եւ զզատիկն . եւ յերկուս տա

ըիս՝ յառաջ կատարեն քան զմեզ. նաեւս
լատինք զլուսաւորեայն առնեն յաւազ ուր-
բաթի երեկոյին առանձնաբար եւ ո՛չ բազ-
մութեամբ :

Յաշխարհամատրան կիւրակէի՝ թէ ե-
րեկոյի եւ թէ առաւօտու ժամերգութիւնն
'ի վերնատունն պաշտի, եւ սուրբ պատա-
րագն 'ի սուրբ գերեզմանն մատչի ըստ կար-
գի վարագայ սուրբ խաչի. եւ այսուհետեւ
չունիմք հանդէս եւ թափօր 'ի սուրբ Յա-
րութիւնն մինչեւ 'ի վարագայ սուրբ խաչն,
իսկ ըստ սովորութեան եթէ դուռն ունի-
ցիմք՝ երթամք ամենեքեանքս 'ի սուրբ Յա-
րութիւն զկնի կատարելոյ զժամերգութիւնն
'ի սուրբ Յակոբ. եւ 'ի վերնատան մատու-
ցանեմք զհասարակ սուրբ պատարագն. զի
չլինի երբէք արգելք ինչ ումքէ. եւ այս
ամենայն հանդէս եւ թափօր լինի 'ի փառս
եւ 'ի պատիւ տնօրինեցելոյն վասն մեր Յի-
սուսի Վրիստոսի միաձնի որդւոյն Ես-
տուծոյ՝ որ է օրհնեալ ընդ Հօր եւ սուրբ
Հոգւոյն յախտեանս ամէն :

Հասարակ թափօրք մեր յերիս աւուրս
լինին 'ի շաբաթու անխափան, այսինքն՝

յուրաթի, 'ի շաբաթի, եւ 'ի կիրակէի երեկոյեանս . եւ այն զկնի լատինաց . զի լատինք յամենայն աւուր ելանեն 'ի հասարակ թափօր :

Թէ մեր, եւ թէ լատինաց՝ այս է կարգ հասարակ թափօրի, նախ առաջի դրան ուշիզին ժողովեալ 'ի մէջ սրբոյ հարուծեան եղեալ մեր եկեղեցականք՝ առնուն մէն մի թափօրի տետր եւ մոմ վառեալ 'ի ձեռս իւրեանց . եւ նոյն աւուր պատարագամատոյցն շուրջառ առեալ միայն՝ լինի թափօրապետ . եւ յորժամ իջանեն լատինք 'ի սուրբ Ասաւորիչ՝ մեր սարկաւազն շապկաւ եւ մեծ ուրարաւ եւ սաղաւարտ 'ի գլուխն՝ յառաջ մատուցեալ ասէ բարձր ձայնիւ եւ եւս խաղաղութեան՝ . եւ թափօրապետն՝ օրհնութիւն եւ փառք՝ . եւ սկսանին քաղցր ձայնիւ շարական ըստ պատշաճի տեղոյն՝ որպէս եւ գրեալ է 'ի տետրն ըստ կարգի . անցեալ յառաջոյ դրան սուրբ գերեզմանին՝ երթան նախ 'ի սուրբ բանտն . եւ անդ ընթերցեալ թափօրապետն զաւետարանն եւ քում ամենազօրն, երթան 'ի հանդերձ բաժանումն . սարկաւազն յառաջոյ ամենիցաւ

երթայ միշտ խնկարկելով 'ի սուրբ տեղիս,
եւ թափօրսպետն զկնի ամենեցուն 'ի վեր
բառնալով զթափօրսպետական յատուկ
տետրն, եւ այլքն 'ի միջի դաս առ դաս կար-
դալով 'ի միասին. եւ այսպէս յամենայն տը-
նօրինական տեղիս քնացեալ թափօրսպետն
ընթեռնու մէն մի աւետարան ըստ պատշա-
ճի տեղւոյն:

Ի հանդերձ բաժանմանէն իջանեն 'ի գիւտ
խաչ. եւ ապա ելանեն 'ի Նուսաւորիչ, եւ
անդ՝ ուրաժ եւ կիւրակէ, 'ի սուրբ կարա-
պետի սեղանն ընթեռնանի աւետարանն,
իսկ 'ի շաբաթի, 'ի Նուսաւորչի սեղանն.
աստի ելանեն 'ի փուշ պսակ, եւ 'ի փուշ
պսակէ երթան 'ի սուրբ գողգոթա. եւ անդ
զկնի աւետարանի 'ի ծունկս իջեալ ամենե-
քեան՝ սուրբ Մտուած ասնն աղիողորմ ձայ-
նիւ երիցս անգամ. եւ ապա տէր ողորմեա
եւ երգ խաչի. եւ ելեալ թափօրսպետն ասէ՝
անկեալ առաջի ամենայաղթ խաչի քո՞. ի-
ջանեն ապա 'ի սուրբ պատանատեղն. եւ
անդ երիցս անգամ խաչաձեւ խնկարկելով
սրբազան տեղւոյն շրջի սարկաւագն՝ ըստ ե-
րից տան պարգեւատուն քաղցր շարականի,

եւ այս լինի յամենայն նուազի անխափան .
 եւ ապա գան 'ի սուրբ գերեզմանն . անդ եւս
 զկնի աւետարանի ասի տէր ողորմեա , եւ
 երգ . եւ 'ի սուրբ գերեզմանէ շրջելով
 շուրջանակի գան 'ի տեղի ուշաթափման . եւ
 անդ զկնի աւետարանի՝ ընկալ տէր առա-
 ցեալ եւ հայր մեր՝ կնքեն զթափօրն . բայց
 լատինք յուշաթափման տեղին ո՛չ գան . զի
 սկիզբն առնեն յեկեղեցւոյ իւրեանց , եւ ա-
 պա ուղղակի 'ի սուրբ գերեզմանէ գնացեալ
 յեկեղեցիս իւրեանց , եւ անդ փոքր ինչ
 ընթերցեալ աւարտեն զթափօրն : Ահա այս
 է կարգն հասարակ թափօրի մեր եւ լատի-
 նաց . եթէ նորեկ ուխտաւոր ունիցիմք՝
 ըստ այսմ կարգի շրջեցուցանեմք զնոսա 'ի
 թափօր , ունելով ամենեքեան մէն մի վա-
 ուեալ մոմս 'ի ձեռս իւրեանց , եւ թափօրա-
 պետն յիւրաքանչիւր սրբազան տեղիս փոքր
 փոքր ատենախօսութիւնս առնէ վասն տեղ-
 ւոյն ծանօթութեան , եւ վասն արժանա-
 վայել երկրպագութիւնս . մատուցանելոյ
 ուխտաւորաց՝ նոյն սրբազան տեղեաց տեա-
 ուքն մեոյ :

Յոյնք յառաջագոյն բնաւ չունէին զայս
 Թափօր, բայց այժմ շարժեալ 'ի կրից ըս-
 կըսան զնորեկ ուխտաւորսն իբրեւ զմեզ Թափօ-
 րիւ շրջեցուցանել. Թէպէտ ո՛չ որպէս զմերն
 օրինաւոր կերպիւ եւ վայելուչ կարգադրու-
 Թեամբ :

ԳՒՂՈՒԻ Բ.

Օտանօխո-խե-նէ զանկաց՝ կոչնակաց եւ ա-ե-
ւեց սրբայ Յարո-խեան :

Ի չորրորդում պահու ամուան գիշերոյ՝ ՚ի
հինգերրորդում աչնան՝ եւ ՚ի վեցերրորդում
ձմուան, հարկանէ նախ յոյնն զտախտակեայ
կոչնակն . ելանէ յայնժամ եւ սարկաւագն նոցա
՚ի բուրվառ սրբազան տեղեաց . որպէս եւ
սովորութիւն է միշտ մեզ՝ նոցա՝ եւ զպտոց,
խնկարկել զսրբազան տեղիս յերեկոյի եւ
յառաւօտու . յետ կէս ժամու յունաց կոչ-
նակին՝ լատինն քարշէ զզանկն . զի լատինն
կոչնակ չունի, միշտ զզանկն քարշէ . զկնի
լատինաց զանկին, հարկանի մեր տախտա-
կեայ կոչնակն, եւ սարկաւագն յառաջագոյն
պատրաստ : գոլով, փութանակի ելանէ ՚ի
բուրվառ այսու կարգաւ . նախ յուշաթափ-
ման տեղին արարեալ երեք բուրվառ՝ զիսկ

'ի սուրբ գերեզմանն խնկարկելով. երեք
բուրվառ 'ի դուռն արարեալ, հանէ զսա-
ղաւարտն 'ի գլխոյ եւ գնէ 'ի վերայ քարի
ձախ կողման, եւ գլուխ 'ի բաց մտանէ 'ի
ներքս. նմանապէս եւ յոյնն զգտակն հանէ
'ի գլխոյ իւրմէ. ինն բուրվառ առնէ 'ի սուրբ
գերեզմանն, եւ համբուրեալ ելանէ ար-
տաքս, եւ խնկարկէ զվէմն հրեշտակին խա-
չանիչ. եւ անտի ելեալ երեք բուրվառ եւս
առնէ 'ի դուռն՝ դառնայ յաշխարհամատրան
անդ եւս երեք բուրվառ արարեալ՝ կրկին
դառնայ 'ի դուռն սուրբ գերեզմանին. եւ
անտի խնկարկելով գայ 'ի սուրբ պատանա-
տեղն, անդ եւս խաչանիչ. արարեալ դառ-
նալով զչորս կողմն նորա՝ գնայ 'ի դուռն ա-
դամայ գերեզմանին, երեք եւս անդ ա-
րարեալ, ելանէ 'ի գողգոթա. ինն բուրվառ
'ի տեղին խաչելութեան արարեալ՝ դառնայ
'ի տեղին տարածման. եւ անդ եւս խա-
չանիչ առնէ իբր զպատանաատեղոյն. իջեալ
'ի գողգոթայէ երթայ խնկարկելով. երեք՝
'ի դուռն: աշխարհամատրան՝ որ 'ի կողմն
գողգոթայի է. երեք՝ փուշ պսակի. ինն՝
գիւտ խաչի. երեք՝ գիւտ խաչի պատուհա-

նին, ուր նստաւ դշխոյն Հեղինէ. երեք՝
1. ուսաւորչի սեղանոյն. երեք՝ սուրբ կա-
րապետի սեղանոյն. վեր ելեալ անաի, ե-
րեք՝ հանդերձ բաժանման. երեք՝ 4. ունկիա-
նոսի սեղանոյն. 'ի սուրբ բանտն, թէ ներ-
քոյ, եւ թէ արտաքոյ հինգ սեղան կան, որոց
երեք երեք բուրվառ առնէ. 'ի լատինաց եկե-
ւեցին՝ վեց. 'ի սուրբ պարտիզին՝ խաչանիշ-
անաի շուրջ զգերեզմանաւ խնկարկելով
գնայ 'ի մատրան զպտոց, երեք անդ, եւ
վեց 'ի 5. ովսեփ արեմաթացին. անաի խըն-
կարկելով եկեալ 'ի դուռն սուրբ գերեզմա-
նին. երեք բուրվառ դրան. բայց այժմ
'ի ներքս ո՛չ մտանէ. անաի եկեալ 'ի տե-
ղին ուշաթափման. երեք բուրվառ եւս անդ
արարեալ վերջացուցանէ:

Իսկ յոյնք՝ թէպէտ ըստ այսմ կանոնի
երթան՝ բայց սկիզբն եւ վերջաւորութիւնն
յաշխարհամատրան առնեն. մեր սարկաւազն
յորժամ զառաջին բուրվառն արարեալ 'ի
սուրբ գերեզմանն, դառնայ 'ի պատանատե-
ղըն. յայնժամ սկսանի եւ զպտոց սարկա-
ւազն, սկիզբն առեալ 'ի մատրանէ իւրեանց
եւ ըստ մեր կարգի խնկարկեալ զամենայն

սրբազան տեղիս՝ վերջ առնէ յիւրեանց մատ-
րանն :

Իսկ յորժամ հարկանին յառաւօտու իւ-
րաքանչիւրոց կոչնակքն՝ սկսանին զժամեր-
գութիւնս իւրաքանչիւրքն յիւրեանց վիճակս .
եթէ նախատօնակ լիցի լատինաց՝ յառաջա-
գոյն եկեալ 'ի սուրբ գերեզմանն՝ կատարեն
զկարգ նախատօնակի փոքու իմն եւ դառ-
նան . զկնի երթալոյ նոցա գան յոյնք մա-
տուցանել զպատարագն . եթէ չունիցին լա-
տինք նախատօնակ՝ կրկին յոյնք զկնի ժա-
մերգութեան իւրեանց մատուցանեն զպա-
տարագն 'ի սուրբ գերեզմանն . զկնի յունաց
մեր կոչնակն հարկանի, եւ մատուցանեմք
զսուրբ պատարագն 'ի սուրբ գերեզմանն .
եւ ապա լատինն քարչեալ զզանկն մատու-
ցանեն զպատարագն 'ի սուրբ գերեզմանն
ըստ սովորութեան :

Իսկ 'ի ցերեկի 'ի ժամ վեց՝ յառաջ լա-
տինն քարչէ զզանկն՝ եթէ նախատօնակ չունի-
ցին լատինք՝ զկնի զանկին, իսկ եթէ նա-
խատօնակ ունիցին՝ որոյ վասն նշան ունին
'ի դուռն սուրբ գերեզմանին, զկնի նախա-
տօնակին հարկանեն յոյնք զկոչնակն, եւ սար-

կաւագ նոցա ելանէ 'ի բուրվառ ըստ առաւօտեան կարգի . եւ յորժամ լրացուցեալ զառաջին բուրվառն սուրբ գերեզմանի՝ եւ դառնայ 'ի պատանատեղն . հարկանի մեր տախտակեայ կոչնակն , եւ ելանէ մեր սարկաւագն 'ի բուրվառ . եւ զկնի մեր սարկաւագին՝ զպտոց սարկաւագն՝ ըստ առաւօտեան կարգի . բայց զպտիք կոչնակ եւ պատարագ չունին :

Եթէ հանդիսաւոր օր իցէ՝ կրկին ըստ այսմ կարգի երթան 'ի բուրվառն . թէ յոյնք՝ թէ մէք , բայց զոյդ բուրվառաւ , եւ մանկանց մոմով . զկնի կոչնակաց կատարեն իւրաքանչիւրքն զերեկոյեան ժամերգութիւնս իւրեանց : Նիննբրորդ ժամու , 'ի զատկէ մինչ 'ի խաչ լատինք քարշեն յառաջ զզանկն եկեսցէին . եւ 'ի խաչէ մինչ 'ի զատիկ յոյնք՝ հարկանեն յառաջ զերկաթեայ կոչնակն . եւ յետ երկուցն հարկանի մեր երկաթեայ կոչնակն , եւ ասեմք իւրաքանչիւրքս զեկեսցեն . լատինք յամենայն օր յետ եկեսցէի ելանեն 'ի թափօր :

Ս ասն երեկոյեան եւ առաւօտեան՝ սեղանոյն զանկ քարշեմք երեքին ազգքս եւս . նմանապէս եւ վասն աւելածութեան . զի

յամենայն ուրբաթի աւուր աւել անկմք երբեքինս եւս ըստ կարգի. զոր օրինակ՝ սուրբ գերեզմանի աւելի կարգն հանդերձ շուրջանակաւ, շաբաթ մի՝ մեր լինի. շաբաթ մի՝ լատինաց, եւ շաբաթ մի՝ յունաց. նմանանապէս եւ տփառանասեղոյն. եւ ո՛չ կարեմք թիզ մի յառաջ կամ յետ աւիլել յիւրաքանչիւր սահմանացս, զի խռովութիւն մեծ լինի. Բաց ՚ի սոցանէ՝ իւրաքանչիւրքս՝ եւս զվիճակս մեր աւիլեմք յամենայն ուրբաթի:

Օսուրբ գերեզմանն եւ զպատանատեղն որոյ եւ իցէ կարգն աւելի, մաքուր ջնջանաւ օրբեալ մեծաւ զգուշութեամբ՝ վարդեջուրս ցանեն ՚ի վերայ նոցա. եւ զպատանատեղն գեղեցիկ ծածկոցաւ ծածկեն մինչեւ յերեկոյ այնմ աւուր. նոյնպէս առնեմք եւ մք ուշաթափման տեղոյն յամենայն ուրբաթի. զկնի զատկին ՚ի նոյն շաբաթն, որոյ եւ իցէ աւելի կարգն սուրբ գերեզմանի, ներքոյ՝ արտաքոյ եւ շուրջանակի աւազով շփեքանի ինչ օր՝ մինչեւ բոլոր ալտն ոտից ուտաւորաց մաքրեսցի. նմանապէս եւ զպատանատեղն՝ յորոյ վիճակի եւ անկցի:

Ունիմք եւս տարեկան աւել մի ՚ի մէջ

սեպ" . որ զբոլոր սրբազան տեղիս աւել-
լիմք՝ ներքոյ եւ արտաքոյ . բայց սուրբ
գերեզմանն եւ պատանատեղն՝ որոյ կարգի
եւ հան դիպեսցի 'ի նոյն շաբաթու՝ նա ա-
ւիլէ զամենայն կողմունս , նաեւ զգմբեթս ,
եւ զայլ ամենայն խորշս մաքուր եւ մեծ հո-
գածու թեամբ . նմանասէս եւ իւրաքանչիւր-
քրս զվիճակս մեր ըստ ամենայն մա-
սին աւիլեմք մաքրասէս 'ի նոյն օր , եւ այս
'ի տարւոջ միանգամ լինի . եւ այլ ամենայն
ինչ սրբոյ յարութեան կարգաւ եւ վիճա-
կաւ է . զի չունիմք ինչ երբէք առանց կար-
գի եւ սահմանի . նաեւ որ ազգ կամիցի
զսուրբ յարութեան դուռն տալ բանալ՝ զիւ-
րաքանչիւրոց ազգարութեան շղթայսն քար-
շէ ըստ կարգի . յորոց վերայ մանր զանկք
շարեալ կան , որով իմանան՝ զի դուռն բա-
ցեալ լինի :

Եթէ մեր լիցի դուռն՝ նախ զմեր շրջ-
թայն քարշեմք , ապա լատինաց , զկնիյու-
նայ , եւ ապա զպտոց : Եթէ լատինաց լիցի .
նախ՝ զիւրեանցսն քարշեն , ապա յունաց ,
ապա մեր , եւ զպտոց : Եւ եթէ յունաց լի-
ցի , նախ՝ զիւրեանցսն քարշեն , ապա լա-

տինաց՝ մեր եւ Ղպտոց . Ղպտիք չկարեն բա-
նալ զդուռն , զի միայն երկու հոգի ունին
'ի ներքս . եթէ հարկաւոր լիցի նոցա դու-
ռըն՝ մեր տամք բանալ . յորժամ դուռն փակ
լիցի՝ երկու պահապանք մնան միշտ 'ի ներ-
քուստ դրան , մեր եւ յունաց . եւ երբ գայ-
ցէ ոք արտաքս վասն իրի իմիք՝ զոր աղգ
եւ խնդրեսցէ՝ զնորին շղթայն քարշեն պա-
հապանք , զի իմացեալ գայցեն եւ խօսես-
ցին ընդ առն՝ որ է արտաքս , 'ի փոքր ծա-
կէ դրան :

Ի մէջ սրբոյ յարութեան երկց ազ-
գաց պաշտօնատարք՝ են իբրեւ յիսուռն
հոգիք . իբր հնգետասան՝ մեր . հնգետասան
լատինաց . քսան՝ յունաց եւ Ղպտոց . Ղպտիք
եւ ասորիք յաւուր աւազ ուրբաթու յատուկ
թափօրիկ մի ունին զկնի յունաց . իսկ 'ի
զատկի եւ 'ի ծաղկազարդի զհետ մեր շրջին
'ի թափօր . եւ այս ամենայն կատարի 'ի
փառս եւ 'ի պատիւ Հօր եւ Արդւոյ Եւ
Հօգւոյն սրբոյ՝ որ է օրհնեալ յաւիտեանս
յաւիտենից ամեն :

Ի՞՞ ՄԿԻՏԻՉ ՎԼԻԳԻԵՊԵՏԷ

Յ Օ Ր Ի Ե Ե Ա Լ

Իջեալ յերկնից՝
ծընունդըն հօր՝
եւ փառակից՝
որդին անճառ՝
բանն էական ,
անքրննական ,
Ֆիշտ սուրբ հոգւոյն ,
անեղական :

Մարմին զգենուլ՝
հօրն պատկեր՝
ուստի յղանայ՝
նա աւետեօք՝
հողեղինի ,
բարեհաճի ,
յարգանդ կուսին ,
գաբրիէլի :

Արեաց զերկնից՝
կոյսն երջանիկ՝
ծընաւ մանուկ՝
'ի բեթլէհէմ՝
անտա՛նելին ,
յիւր արգանդին ,
լոյս աշխարհի ,
քաղաք դաւթին :

Ըամից վերնոց՝
յերկնից յերկիր՝
արթուն հոգւոց՝
ծընունդ փրկչին՝
խընճոյս կազմեալ ,
փառք ծաւալեալ ,
աւետէին ,
մերոյ օծեալ :

Տեսեալ ըզփառս՝
սուրբ յօհաննէս՝
երրորդութեան ,
'ի յորդանան ,

Տայր վըկայեալ՝ հօգին իջեալ,
յայն սուրբ խորհուրդն՝ մըկըրտութեան :

Իյանապատ՝ վարեալ հոգևով,
պահօք չարին՝ քաջ յալթելով,
եւ Կերիմաստ՝ քարոզութեամբ,
լուսաւորեալ՝ զմարդիկ յոլով :

Չէր նա պարապ՝ օր անցուցեալ :
անթիւ հրաշ՝ միշտ ներգործեալ,
յադեցուցեալ՝ զեւր հետեւողս,
բանիւ սըրբով՝ հացիւ օրհնեալ :

Վառեալ բարեգութս՝ ՚ի սէր մարդկութեան,
զիմէ կամովին՝ ՚ի մահ դառնութեան,
կեանքս շնորհեալ՝ մեռելոյն հոտեալ,
փառօք մտանէ՝ ՚ի քաղաք դաւթեան :

Ըրագ ընթանայ՝ ՚ի տունն խորհրդոյ,
՚ի ցոյց հեզութեան՝ ՚ի նշան սիրոյ,
մաքրեալ զաշակերտս՝ ՚ի յաղտից մեղաց,
սեղան պատրաստէ՝ անմահ կերակրոյ :

Ըամեալ տիրաննեգ՝ ազգին հրէից,
տան վըճիւ մահու՝ տեառըն համայնից :
՚ի կալ նա յաղթս՝ առ հայր ջերմաջերմ,
կալեալ կացուցին՝ յատեան դժնէից :

Ղարանեալ դազանք՝ ժողովեալ 'ի մի,
գոչեն 'ի ձայն մեծ՝ մահու խաչեսցի,
կըռփեալ խոշտանգեալ՝ 'ի վիշտ դառնագին,
'ի բանտ արգելեալ՝ յողջոյն գիշերի:
Արեան ծարաւիք՝ եկեալ 'ի մի վայր,
դատեն զարարիչն՝ գոլ մահապարտ այր,
կեղծեալ դատաւորն՝ կամելով հաճիլ,
մատնեալ զտէրն 'ի խաչ՝ կսրոյս զանձն ընդ վայր՝
Պըսակ փրշեղէն՝ 'ի գլուխն եղեալ,
ըզփայտն փրկութեան՝ յուս նորա բարձեալ,
դառնաղէտ վըշտօք՝ հանեալ գողգոթա,
ուժգին լըկանօք՝ 'ի խաչ բեւեռեալ:
Եկայք սիրելիք՝ կոչէ ըզձեզ տէր,
տարածեալ ըզձեռս՝ ընդունի 'ի սէր,
չարչարեալ խաչեալ՝ 'ի տես մօր իւրոյ,
աւանդեալ զոգի՝ թաղի վասըն ձեր:
Տիրական պատկեր՝ հօր ամենազօր,
իջեալ 'ի Կժոխս՝ զօրութեամբ հըզօր,
յաղթեալ զթշնամին՝ ազատեալ զհոգիսն,
յարեաւ հրաշսփառ՝ փառօք լուսաւոր:
Ելչից զտիեզերս՝ շնորհօք սուրբ հոգւոյն,
գերազանց շքով՝ յետ համբառնալոյն,
ընդէ՞ր յապաղիք՝ դուք արդ տակաւին,
սիրով ընծայել՝ համբոյր սուրբ տեղւոյն:

Յակորեանց՝ սրբոց գահ՝

հրաշալի,

է սլարծանք՝ հայկազուն՝

քաջ ազգի,

աննզման՝ սա ՚ի մէջ՝

աշխարհի,

հրաւիրէ՝ ՚ի հանդէս՝

գալ ուխտի,

Օթեան՝ յարդարեալ՝

պատրաստի,

յարգ պատիւ՝ վայելուչ՝

ընծայի,

ձիրք առաք՝ շնորհաց՝

միշտ բաշխի,

հրաւիրէ՝ ՚ի հանդէս՝

գալ ուխտի,

Թախձական՝ ձայն Երգոց՝

նուազի,

հոգեւոր՝ քաղցրութեան՝

յօրս հնչի,

աղօթիկեր՝ միաբանք՝

սուրբ վայրի,

հրաւիրեն՝ ՚ի հանդէս՝

գալ ուխտի,

Ի միջին՝	յարութեան՝
	տաճարի,
են անթիւ՝	սուրբ տեղիք՝
	պաշտելի,
սըխրալի՝	գերեզմանն՝
	յիսուսի,
հրաւիրէ՝	'ի հանդէս՝
	գալ ուխտի,
'Նոր եռանդ՝	'ի հոգիս՝
	բորբոքի,
յայս վայրիկ՝	սրբազան՝
	տենչալի,
գունդք վերին՝	սուրբ զօրաց՝
	հրեղինի,
հրաւիրեն՝	'ի հանդէս՝
	գալ ուխտի,
Երջանիկ՝	էք դուք յոյժ՝
	մանկըտի,
զի ծընունդ՝	համբարձման՝
	սուրբ տեղի,
գերեզման՝	տիրամօր՝
	սուրբ կուտի,
հրաւիրեն՝	'ի հանդէս՝
	գալ ուխտի,

Քւեռեաց՝ սուրբ երկիր՝

ցանկալի,

մեղք եւ կաթն՝ ի նմանէ՝

միշտ բըղխի,

ծարախս՝ սուրբ ջրոյն՝

կենդանի,

հրաւիրէ՝ ի հանդէս՝

զայ ուխտի:

Եւս փառաց՝ արարչին՝

աստ փայլի,

ի սիրտն՝ դիմողաց՝

Թափանցի,

ջերմեանս՝ ըզմանկուսս՝

սիօնի,

հրաւիրէ՝ ի հանդէս՝

զայ ուխտի:

ԱՅԻՆ

Հարգեալսն՝ ի հարցոյն՝

սպիտակի,

սիրտոյն՝ մանկոցն՝

սպիտակի,

ի հարցոյն՝ ի հարցոյն՝

սպիտակի:

ՅԼՆԿ

Գ Ր Ք Ո Յ Ս

Երես .

Դուռն : 3 .

Հեղինակ գործոյս : 7 .

Նախերգանք : 10 .

Գ 1 . Ե . Յաղագս գալոյ 'ի սուրբ Ե-
թուսաղէմ, եւ մտեալ 'ի դրանէ Յոպ-
պէու գալ՝ շրջիլ նախ զվանս սրբ-
բոյն Յակոբայ : 15 .

Գ 1 . Բ . Յաղագս գնալոյ յերկնանման
տաճարն սրբոյ Յարուժեան, եւ կար-
գաւ շրջագայելոյ զտնօրինական սրբ-
բազան տեղիս, եւ զարդուց նոցա : 45 .

Գ 1 . Գ . Յաղագս շրջագայելոյ յալ-
սրբազան տեղիս՝ որք են 'ի մէջ սրբ-
բոյ քաղաքիս, եւ կամ արտաքոյ քա-
ղաքիս մինչ 'ի համբարձումն Վրիս-
տոսի : 85 .

ԳԼ. Գ. Յաղագս ելանելոյ 'ի սուրբ
լեառն համբարձման, եւ ապա մը-
տեալ 'ի քաղաքն 'ի գրանէ սուրբ
Լստուածածնի՝ շրջագայելով զսրբա-
զան տեղիս գալ 'ի սուրբ Յակոբ. 114.

ԳԼ. Ե. Յաղագս գնալոյ 'ի սուրբ ծը-
նունդն Քրիստոսի, եւ ծանօթու-
թիւն սրբազան տեղեաց՝ որ 'ի շրջա-
գայս սրբոյ Երուսաղէմի, եւ ոմանց
վանուց սրբոյ աթոռոյս: 133.

ԳԼ. Զ. Ծանօթութիւն շքեղա-
փայլ հանդիսից եւ թափօրից սրբոյ
աթոռոյս եւ այլ սրբազան տեղեաց
բայ 'ի սուրբ Յարութեանէ: 155.

ԳԼ. Է. Ծանօթութիւնք ամենա-
փառաւոր հանդիսից եւ թափօրից
սրբոյ Յարութեան, թէ յատկացե-
լոյն մեզ, եւ թէ երից ազգացս 'ի
միասին. նաեւ շաբաթական հասա-
րակ թափօրից: 175.

ԳԼ. Ը. Ծանօթութիւնք զանկան
կոչնակաց եւ աւելից սրբոյ Յարու-
թեան: 195.

Ի Մ կրտիչ վարդապետէ յօրինեալ. 203.

Սխառ .

Ուղեղ .

էջ . Տող .

բազան շոյլ

բազման շոյլ

4 . 8 .

չօր

չօր

10 . 10 .

յի որի

յերրորդ

35 . 21 .

պետկերօք

պատկերօք

39 . 5 .

ղի սասհակ

ղի սասհակ

46 . 20 .

երկաթ աղիլ

երկաթ աղիլ

52 . 8 .

գողղութայ

գողղութայ

53 . 1 .

կերպուած ուլ

կերտուած ուլ

56 . 23 .

որպէս

որպէս

58 . 2 .

հետ

յետ

59 . 14 .

ըստիկոնք

դըստիկոնք

62 . 17 .

ջրջագայի

ջրջագայի

62 . 13 .

անձիք

անթիք

63 . 2 .

ի ձախա

ի ձախակողմն

64 . 24 .

ըստ

ընդ

75 . 16 .

խ կոյն

խկոյն

75 . 22 .

անձնապաստա-

անձնապաստա-

նութիւն

նութիւն

93 . 8 .

այս

այս

93 . 9 .

սարսափմամբ

սարսափմամբ

102 . 3 .

չրջիս

չրջիս

102 . 11 .

գնտակն

գնդակն

107 . 23 .

որով	որով	118.	5.
երկնային	երկնային	118.	10.
երկնային	երկրային	118.	11.
կաթեղք	կանթեղք	139.	1.
որոյ	յորոյ	139.	16.
Ճանապարհ	Ճանապարհ	139.	21.
յղգալին	յղգալին	152.	11.
զթաղման	զթաղման	169.	17.
գիտեն	գիտեն	188.	3.
աղղարութեան	աղղարութեան		
	թեան	201.	15.
աննզման	աննզման	206.	5.

ms. B. 1. 1. 2
1812

ms. B. 1. 1. 2

6992

0003059

12013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0003059

5-41

110